

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
BIBLIOTECA FILOLÒGICA, LVI

Cap a on va la sociolingüística?

II JORNADA DE L'ASSOCIACIÓ D'AMICS DEL PROFESSOR
ANTONI M. BADIA I MARGARIT
(Barcelona, 20 d'octubre de 2005)

BARCELONA
2006

Cap a on va la sociolingüística?

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
BIBLIOTECA FILOLÒGICA, LVI

Cap a on va la sociolingüística?

II JORNADA DE L'ASSOCIACIÓ D'AMICS DEL PROFESSOR
ANTONI M. BADIA I MARGARIT
(Barcelona, 20 d'octubre de 2005)

BARCELONA
2006

Biblioteca de Catalunya. Dades CIP

Associació d'Amics del Professor Antoni M. Badia i Margarit. Jornada

(2a : 2005 : Barcelona)

Cap a on va la sociolingüística?. — (Biblioteca filològica ; 56)

ISBN 84-7283-856-0

I. Vallverdú, Francesc, ed. II. Institut d'Estudis Catalans III. Títol

IV. Col·lecció: Biblioteca filològica (Institut d'Estudis Catalans) ; 56

1. Badia i Margarit, Antoni M. 2. Sociolingüística — Catalunya — Congressos

3. Català — Aspectes socials — Congressos

804.99:316(467.1)(061.3)

L'edició d'aquesta obra
ha estat a cura de Francesc Vallverdú,
membre de l'Institut d'Estudis Catalans

© dels autors de les ponències

© 2006, Institut d'Estudis Catalans, per a aquesta edició

Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

Primera edició: setembre de 2006

Tiratge: 450 exemplars

Text revisat lingüísticament per l'Oficina de Correcció i Assessorament Lingüístics de l'IEC

Compost per Víctor Igual, SL

Carrer del Peu de la Creu, 5. 08001 Barcelona

Imprès a Limpergraf, SL

Polígon industrial Can Salvatella. Carrer de Mogoda, 29-31. 08210 Barberà del Vallès

ISBN: 84-7283-856-0

Dipòsit Legal: B. 38488-2006

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del *copyright*, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment i suport, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec comercial, la inclusió total o parcial en bases de dades i la consulta a través de xarxa telemàtica o d'Internet. Les infraccions d'aquests drets estan sotmeses a les sancions establertes per les lleis.

Taula

Abreviacions emprades pels autors	7
Introducció, <i>per Francesc Vallverdú</i>	9
Sociolingüística homogènia i comportaments idiomàtics varis, <i>per Antoni M. Badia i Margarit</i>	13
Reptes de la sociolingüística: una perspectiva catalana, <i>per Francesc Vallverdú</i>	51
Català, valencià, balear: respostes científiques a qüestions polítiques? Reflexions sobre la unitat i la diversitat de l'espai lingüístic català, <i>per Georg Kremnitz</i>	63
TAULA RODONA: Cap a on va la sociolingüística catalana? Presentació, <i>per Brauli Montoya Abat</i>	77
La sociolingüística catalana, <i>per Emili Boix-Fuster</i>	81
«Ser competitiu, i fins i tot capdavanters, a nivell europeu i internacional», <i>per Albert Branchadell</i>	91
Cap a on va la sociolingüística feta als Països Catalans?, <i>per Ernest Querol</i>	101

Abreviacions emprades pels autors

AILLC	Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes
AVL	Acadèmia Valenciana de la Llengua
B	Barcelona
cast.	castellà
cat.	català
cf.	confronteu-ho [amb]
CIS	Centro de Investigaciones Sociológicas
cit.	citat, citada
CRUSCAT	Coneixements, Representacions i Usos del Català (xarxa de l'IEC)
CUP	Cambridge University Press
CUSC	Centre Universitari de Sociolingüística i Comunicació (Universitat de Barcelona)
DIEC	<i>Diccionari de la llengua catalana</i> de l'Institut d'Estudis Catalans
ed.	edició
ed.	editor, editora, editors, editores
EUA	Estats Units d'Amèrica
EUOC	<i>Enquesta sobre usos orals del català</i>
fr.	francès
GCS	Grup Català de Sociolingüística
LLBA	<i>Linguistics and Language Behaviour Abstracts</i>
MLA	Modern Language Association
núm.	número, números
<i>op. cit.</i>	<i>opus citatum</i> ('obra citada')
P	Palma
p.	pàgina, pàgines
PAM	Publicacions de l'Abadia de Montserrat
PP	Partido Popular
PSOE	Partido Socialista Obrero Español
repr.	reproduït, reproduïda
RLiL	<i>Revue de Linguistique Romane</i> [Estrasburg]

trad.	traducció
TSC	<i>Treballs de Sociolingüística Catalana</i> [València]
V	València
v.	volums (nombre)
vol.	volum, volums (número)
vs.	<i>versus</i> ('contra', 'en contraposició a')

Introducció

FRANCESC VALLVERDÚ
Curador del volum

Acudint a la seva cita anual amb el públic interessat, l'Associació d'Amics del Professor Antoni M. Badia i Margarit organitzà el 20 d'octubre passat la II Jornada Filològica, que, com la primera, també tenia en l'enunciat una interrogació: *CAP A ON VA LA SOCIOLINGÜÍSTICA?* El present volum —que tinc el goig d'encapçalar per haver-me'n estat confiada la cura— aplega precisament les tres conferències i les intervencions en la taula rodona d'aquella reunió.

No sé si la tria del tema corresponent a la I Jornada exigí una llarga deliberació entre els promotors. En qualsevol cas, tothom pot estar d'acord que el tema escollit —els mètodes en dialectologia— oferia d'entrada excel·lents perspectives de desplegament, tant pel fet de ser un tema central en la bibliografia de l'home natjat, com en el sentit previst per la presidenta de l'Associació: «estimular una discussió reflexiva sobre un tema científic o una disciplina, que, sobre la base de contrastar visions diferents —de vegades enfrontades— sobre els temes que es proposen, voldrien posar en relleu el que hi ha de compartit o de divergent entre les aportacions tradicionals i les actuals». No em sembla, doncs, desencertat, començar aquesta presentació tot preguntant-nos si la pretensió de M. Teresa Cabré s'ha acomplert en la II Jornada.

Als Països Catalans la sociolingüística té un segell —o un estigma, segons com es miri— indeleble. Quan aquesta disciplina «neix» —o més exactament «rebrot» amb força, com a camp interdisciplinari, als Estats Units entre les dècades cinquanta i seixanta del segle passat—, la seva influència es deixa sentir tot d'una al nostre país de la mà de Lluís V. Aracil i, a l'inici implícitament, d'Antoni M. Badia i Margarit, i s'hi expandeix com reguera de pólvora, sens dubte per raons conjunturals, és a dir, per l'acuitat i l'omnipresència del conflicte lingüístic domèstic. Aquesta circumstància, que dóna vitalitat i atractiu a la sociolingüística autòctona, acaba singularitzant-la tant que, en certs aspectes, l'aparta de

les línies mestres de la sociolingüística internacional. Per això no ens ha de fer gens estrany que l'enunciat genèric de la II Jornada s'hagi desplaçat en la pràctica al de la taula rodona: «Cap a on va la sociolingüística catalana?». Aquest advertiment imprescindible, sobretot per als no sociolingüistes, explica la deriva presa pel debat.

El primer text, com pertoca, és la ponència d'Antoni M. Badia i Margarit, el qual de fet explicita algunes de les raons que són implícites en el paràgraf anterior. En efecte, el professor Badia, amb «Sociolingüística homogènia i comportaments idiomàtics varis», a més de fer un detallat i rigorós repàs del desenvolupament dels estudis sociolingüístics catalans de 1960 ençà, analitza la paradoxa per mi apuntada, plantejant el dilema entre allò que ell en diu «sociolingüística homogènia» i els «comportaments idiomàtics varis» (en altres termes, l'àmplia gamma d'aproximacions a l'ús de la llengua, prescindint de la metodologia emprada) i conclou que la barrera que encara hi ha entre aquestes dues maneres d'entendre la sociolingüística s'hauria d'alçar.

A continuació, hi ha el text que els organitzadors em van encarregar, «Reptes de la sociolingüística: una perspectiva catalana». No insisteixo en les raons que em portaren a aquest emmarcament, perquè em sembla comptar, a aquestes altures, amb la complicitat del lector. Només voldria afegir que la publicació em permet de donar a conèixer la versió completa de la meva comunicació, que per raons de temps vaig haver d'escapar en l'exposició oral.

La tercera conferència és la de Georg Kremnitz, «Català, valencià, balear: respostes científiques a qüestions polítiques?», una rigorosa i estimulante reflexió sobre la unitat i la diversitat de l'espai lingüístic català. Aquesta tan polèmica com enutjosa qüestió, en ser tractada per un observador foraster, però perfecte coneixedor de la problemàtica sociolingüística dels Països Catalans, se situa en un marc de racionalitat i postula una reflexió més ponderada.

Finalment, figuren els textos de la taula rodona «Cap a on va la sociolingüística catalana?». Brauli Montoya, que n'és el coordinador, planteja el tema en discussió i presenta els participants. La intervenció d'Emili Boix-Fuster analitza la trajectòria dels estudis sociolingüístics a casa nostra i en valora les aportacions. Albert Branchadell encapçala la seva intervenció amb un lema programàtic: «Ser competitiu, i fins i tot capdavanters, a nivell europeu i internacional», *desideratum* que el porta a una crítica minuciosa, potser agra en alguns moments, de la sociolingüística «oficial». I Ernest Querol completa les intervencions amb una revisió de certs estereotips de la sociolingüística del país, segurament més plena d'interrogants que de certituds. Ara que les intervencions dels participants a la taula es poden llegir senceres, el lector quedarà del tot convençut que la paradoxa per mi apuntada i la proposta explícita del professor Badia no són pas qüestions trivials.

Heus aquí, doncs, un recull dens i ric, potser en algun sentit prolix i contradictori, però d'un interès que sens dubte ultrapassa la dimensió estrictament acadèmica de l'homenatge a un mestre indiscutible de la sociolingüística catalana. Sortosament per als promotors i, per tant, també per al professor Badia, aquesta segona convocatòria ha deixat com a penyora un conjunt de treballs sòlids i fructífers que obren finestres a la ciència i inciten a aprofundir en la reflexió del marc sociolingüístic.

Sociolingüística homogènia i comportaments idiomàtics varis

ANTONI M. BADIA I MARGARIT
Institut d'Estudis Catalans
Universitat de Barcelona

1. PREÀMBUL

Aquest preàmbul té dues parts. La primera, sobre les persones que ens hem reunit per a dur a terme la Jornada. La segona, sobre el tema de treball que hi ha estat escollit.

a) L'Associació que duu el nom dels meus amics reprèn la tasca després de la seva primera experiència dialectològica. Cada any escollim, com a objecte de la jornada d'estudi corresponent, un tema que jo hagi pres en consideració en el decurs de la meua vida. No cal dir que aquesta deferència amical m'afalaga i no em sorprèn de constatar-la. Us ho agraeixo ben de cor. De més a més, el vostre propòsit és que, en el tractament del tema triat, tot mirant enrere, puguem recapitular amb la vista posada endavant, vers on s'orienten avui els objectius i els mètodes de la disciplina elegida. Aquesta manera de procedir ens afecta a tots i deixeu-me dir que a mi d'una manera especial, precisament perquè em sento més lligat a un ahir que passa de seixanta anys que a un demà que em costa d'endevinar com serà. Amb tot, ja ho sabem: no és possible d'edificar sense fonaments. *Nova et vetera*. Cal esperar que entre tots aconseguirem de treballar amb vista al futur, però sense oblidar el passat. M'adono de la responsabilitat que recau sobre meu i faré tot el que podré per correspondre-hi amb honestat i amb dignitat, segur com estic que vosaltres sou els primers a conèixer les meves possibilitats i les meves limitacions. Ben mirat, el tema d'enguany («Cap on va la sociolingüística?») podria crear una situació delicada, perquè, com és sabut, la meua activitat en aquest camp que avui ens uneix ha estat discutida. És possible que justament avui quedin, si no aclarides, almenys justificades, segons quines posicions.

b) Sobre el tema de treball d'avui. Com ha passat respecte a altres disciplines, també la nostra cultura ha tingut una sociolingüística *avant la lettre*. Molts aspectes de les llengües que avui són objecte de la sociolingüística establerta ja eren ob-

jecte d'estudi quan encara no es parlava d'aquesta ciència. Precisament la llengua catalana, per raó de la seva història accidentada, fou més rica en temes i en problemes de sociolingüística que altres llengües que gaudien d'una vida més normal i més corrent. Només cal repassar a grans trets la seva història recent: les batusses sobre l'ortografia del darrer terç del segle XIX; Alcover i el Congrés de 1906; l'Institut d'Estudis Catalans, la normativa i la normalització; la dictadura de 1923 a 1930; el bell esclat de 1932 a 1936, i, més que cap altre esdeveniment, la desfeta de 1939, a la fi de la Guerra Civil. Si la sociolingüística ja tenia prou feina a ocupar-se dels avatars soferts fins a 1936, què no havia de passar amb els tràgics quaranta anys que subsegüiren la fatídica data, així com amb els últims trenta anys de reviscolament, encara no prou satisfactoris? No costa d'imaginar-ho. D'altra banda, per a mi, aquests dos darrers períodes (la postguerra i el retorn a la democràcia) tenen la particularitat que tot s'hi ha anat desenvolupant en el meu vivent, primer essent estudiant i, després, ja docent universitari. Tot plegat ha fet que, malgrat la limitació historicista del meu camp habitual de treball, l'horitzó se m'ampliés amb noves disciplines, una d'elles l'encara entre nosaltres innominada *sociolingüística*, que pràcticament conreàvem segons una visió personal d'història de la llengua. Sí: encara innominada a casa nostra, però no pertot arreu, car a mitjan segle XX havia nascut la sociolingüística efectiva als Estats Units, la qual, vint-i-cinc anys més tard restava estructurada i fruïa d'un prestigi creixent. Les circumstàncies feren, doncs, que la concepció, la creació i els primers passos de la sociolingüística ens trobessin a les trinxeres, per dir-ho d'una manera o altra. Jo continuava divulgant el coneixement de la llengua, defensant-la de la persecució, procurant que recobrés la normalitat perduda. Foren altres els qui m'hi aplicaren el plaent nom de *sociolingüística* i així és com vaig acceptar que jo feia sociolingüística. Una mena de sociolingüística. De fora estant, i a desgrat de la singularitat dels tripijocs (haig de dir «sociolingüístics») de la llengua catalana, ben pocs sociolingüistes se n'adonaren o, si quelcom en saberen, de moment no en feren gaire cas. Hagué d'ésser un sociolingüista que ens coneixia i ens estimava qui posés les coses a lloc. Fou Georg Kremnitz, que avui ens honora amb la seva presència, qui, amb la serenitat d'una reflexió profunda i amb la distància del temps transcorregut, l'any 1979 (exactament quaranta anys després d'acabada la Guerra Civil) ens atribuï el balanç dels estralls d'aquella catàstrofe i l'elaboració d'idees per al futur. En tornaré a parlar al § 7. Ara mateix, però, li haig de fer l'amable retret que fou massa generós amb mi, en fer-me responsable d'una empresa que sempre he volgut compartir amb companys interessats. A parer meu, ha estat profitós per a la llengua malalta que alguns hàgim procurat de combinar la sociolingüística *de facto* (de llarga existència entre nosaltres) i la sociolingüística *de iure* (que, més o menys adoptada aquí d'ençà dels anys seixanta, ens ha permès de renovar els estudis de lingüística també entre nosaltres).

Fetes aquestes consideracions preliminars, vull dir-vos que la present conferència ha estat concebuda a partir de tres introspeccions personals (§ 2, 4 i 9), adreçades a observar sengles trossos de la meua vida en relació amb el tema de la jornada. Exposada cada introspecció, se'n desprèn allò que vaig viure (i com ho vaig viure) en el camp de la sociolingüística (entenent-la en l'accepció més àmplia del mot): *a*) la primera introspecció, sobre la meua relació amb la llengua (§ 2) (i les conseqüències que ha tingut en la meua feina, que alguns titllen de «sociolingüista *amateur*», § 3), i *b*) la segona, sobre la meua aproximació, correcta o discutible, a una sociolingüística *comme il faut* (§ 4) (que tampoc no ha deixat de tenir els seus efectes, § 5, 6, 7). De les dues introspeccions, haig de dir que la segona (la sociolingüística canònica) havia de restar fortament condicionada per la primera (l'aparentment *amateur*). I encara, la meua exposició no es clourà sense *c*) una tercera introspecció (§ 9), que m'ajudarà a recapitular tota la feina feta en aquest terreny (també al § 9).

2. PRIMERA INTROSPECCIÓ. LA MEUA RELACIÓ AMB LA LLENGUA

Ho he explicat més d'una vegada:¹ jo, nascut l'any 1920 i futur lingüista, vaig ésser un dels privilegiats a poder viure la infantesa i l'adolescència en llengua catalana d'una faisó pràcticament exclusiva. En la família, en l'educació i en el medi (cultura, lleure, relacions, etc.), tot s'anà descabdellant en català. No és que no percebéssim la presència d'una altra llengua en la societat (la premsa, llibres, publicitat, converses, etc.), però el seu influx no afectava el nucli més íntim al si del qual adquiríem personalitat i experiència. Val a dir que al centre educatiu on jo em formava, on tota l'activitat es realitzava en català, no deixàvem d'aprendre castellà, per un mínim sentit de la realitat, que tots acceptàvem com a natural i obligat. Àdhuc així, sovint la ingerència del castellà en les nostres coses tenia més aviat un efecte desagradable.² Fixant-nos ara més concretament en l'època del se-

1. Vegeu, entre d'altres, *Anthropos*, 1988, p. 13-14.

2. Deixeu-me evocar el record més antic que conservo de la anormalitat de la llengua que per a mi era la meua «llengua normal». Jo tenia set o vuit anys i el país es trobava sota la dictadura de Primo de Rivera (1923-1930). Jo cursava l'ensenyament primari a la Mútua Escolar Blanquerna, que dirigia Alexandre Galí. Fèiem lectura en veu alta de català i de castellà: els nens i nenes anàvem llegint, per torn i consecutivament, les pàgines d'un llibre que tots teníem i la mestra en vigilava, comentava i corregia la dicció, l'entonació, la comprensió, etc. El llibre de castellà el guardava cadascú en el calaix de les seves coses i cadascú l'agafava per a la lliçó. Ah, però, els llibres de català els teníem sense enquadrar, ens en passaven el plec corresponent a les pàgines del dia i, una vegada acabada la lliçó, en guardaven els plecs empaquetats en uns armariets dels lavabos. Per què, aquests tràfecs? Molt senzill: hom temia la visita d'un inspector d'ensenyament. Calia no oblidar que Alexandre Galí havia estat el director de l'Escola Montessori de la Mancomunitat de Catalunya, la qual fou clausurada de mala manera per la dictadura. A l'escola ens explicaven amb naturalitat les precaucions que havien hagut

gon ensenyament, quan l'ambient compensa i completa allò que hem rebut en família, el veïnatge del castellà ja no podia desfer les formes de viure, de pensar i d'expressar-nos espontàniament en la nostra manera de produir-nos amb la gent. També ens contrariava d'haver d'examinar-nos en castellà a l'institut de segon ensenyament.³ Tanmateix, en els meus anys de batxillerat que ara evoco, allò que més pesava en nosaltres i que ens marcà amb una empremta indeleble, foren la II República espanyola (1931) i l'autonomia de Catalunya (1932). Les coses s'hi feien en català i el català era pertot empès i exaltat. El clima públic es reflectia a la meua escola. En les nostres converses escolars, jo era de «lletres», em sentia atret pel català i la revista *Junior* (que fèiem els alumnes) em publicà un article sobre els orígens de la llengua catalana, tot copiat, és clar, en el qual jo «endevinava» temes i persones que un dia serien el meu pa de cada dia. Tornant a l'època, «[V]aig vibrar amb tot l'entusiasme de què era capaç a l'uníson amb aquella lluna de mel d'un poble que, després de més trenta anys d'expectació activa i esforçada, veia reconegudes bona part de les seves possibilitats de realització. Però ja diuen que les coses bones no duren. El 1939, [a la fi de la Guerra Civil, doncs], el gran castell d'il·lusions s'esfondrà. Passarem d'aquella construcció d'un país i d'una cultura, a la seva destrucció. I a mi em correspongué d'ésser testimoni estupefacte, malgrat que encara no compromès formalment, de l'hecatombe. [El juliol del 1936 encara no feia dos mesos que jo havia complert setze anys]. Això no obstant, a partir d'aleshores em vaig sentir dominat per un compromís profund, que enllaçava amb l'orientació de la meua vida d'abans de la Guerra Civil: la llengua i la cultura catalanes. Però el camí havia d'ésser llarg i penós.»⁴

El contrast entre la Universitat Autònoma del Patronat (1933), de la qual estàvem ben informats els qui aspiràvem a entrar-hi, i la Universitat ideològica del franquisme que ens esperava el 1939, era brutal. No m'hi entretindrè. El ca-

de prendre, i feien bé. Ben mirat, però, aquesta mateixa naturalitat —i, és clar, encara més, el fet en si— provocaven que jo comencés de covar dins meu un sentiment especial envers la meua llengua, aquesta llengua que rebia un tracte diferent del que a la mateixa escola (no debades escola catalana) dispensaven a la castellana... M'excuso de dir-vos com encetava aquest fet una rècula de vivències que m'afectaren *in crescendo* durant tota la vida discent (de primària i de batxillerat) i que simplement ens preparaven (a mi i, amb mi, tota la societat catalanoparlant) a viure, a partir de 1939, l'època més dura i més amarga de tota la història de la llengua.

3. La Mútua Escolar Blanquerna no pertanyia a l'Administració pública, i, per tant, les qualificacions que atorgava als alumnes no tenien validesa oficial. Ens examinàvem, dins el concepte que aleshores rebia el nom d'«estudiants lliures», en un institut de segon ensenyament, primer al Jaume Balmes (aleshores, encara instal·lat a l'edifici de la Universitat), després, al Joan Maragall (on conflueixen els carrers de Provença i d'Enric Granados). Això tenia avantatges i inconvenients: el catedràtic de Filosofia era Joaquim Carreras i Artau, que ens rebia molt bé i ens hi examinàvem en català, però un professor de llengua i literatura castellanes, que no tenia gens de simpatia pel català, ens tractava amb duresa i amb un rigor exagerat.

4. *Anthropos*, 1988, p. 13-14.

talà hi era inexistent. I jo, que hi havia entrat per a estudiar-hi, entre d'altres filologies, la catalana! Hi vaig seguir els cursos, molt com un autodidacte, per raó de greus deficiències en el professorat (en gran part, improvisat), i malgrat tot, vaig obtenir còmodament la llicenciatura el juny de 1943. D'altra banda, sense solució de continuïtat, el setembre del mateix any em vaig quedar a la Universitat com a ajudant. I ja no me'n vaig moure més. Ara bé, conscient dels buits que tenia la meua preparació, i aspirant, com era, a la carrera universitària, havia de llegir bibliografia i aprendre metodologia, de manera que em vaig proposar de posar-me jo mateix al nivell que, per a mi, era exigible en un llicenciat que hagués cursat els estudis amb una normalitat que jo no havia conegut. En efecte, els primers anys després de la llicenciatura foren, realment, d'un tancament absolut respecte a activitats que no fossin les estrictament professionals. És cert que el clima polític (el franquisme més dur, inimaginable per a la gent d'avui) i el clima cultural (que, exagerant, si voleu, es reduïa a la revista *Destino*) no donaven per a gaire més, però aquestes limitacions encara m'ajudaven a acomplir el pla projectat: llegir i resumir obres bàsiques, assistir a congressos, preparar publicacions; en fi, les oposicions a càtedra. Sempre amb la dèria de treballar pel país i per la llengua.

Aviat, aprofitant esclatxes que es produïen en els controls polítics d'activitats, vaig començar d'ésser sol·licitat per a fer conferències (autoritzades o no) sobre temes de català, que sempre versaven sobre divulgació lingüística o sobre defensa de la llengua malalta. Això, a la fi dels anys quaranta i començos dels cinquanta, fou per a mi tot un aprenentatge de dedicació a la llengua catalana. Però la veritable pedra de toc la rebria de fronteres enllà. Un bon dia de 1950 vaig rebre una lletra d'Arnald Steiger, professor de la Universitat de Zuric i bon amic meu, que m'invitava a fer una conferència sobre la situació (aleshores actual) de les llengües catalana, gallega i basca a Espanya. Posava, doncs, el dit a la nafra, si més no pel que feia al català. Òbviament si jo acceptava l'oferta, m'arriscava a crear-me dificultats de tipus polític que em podia ben estalviar. Tanmateix, i havent-m'hi pensat molt, vaig assentir. Per raons personals, la conferència havia quedat reduïda a «Katalanisch und Baskisch in Spanien» i jo no hi ocultava, és clar, la política genocida del règim dictatorial. Així, doncs, i malgrat tot, vaig presentar-me a Zuric a fer la conferència. Ara bé, imagineu-vos el meu desconcert en entrar a la sala i veure-hi, asseguts al primer rengle, dos funcionaris del Consolat espanyol que jo coneixia bé, després d'un sojorn meu zuriquès d'un any abans. Acabada la sessió, em saludaren molt amablement, com a bons diplomàtics que eren. El dubte era si no farien arribar a Madrid un informe sobre l'acte. De totes maneres, a l'estranger les coses sempre tenien un altre caire, i no passà res. La situació, emperò, se'm complicà de debò quan Steiger em digué que l'associació organitzadora havia de publicar la meua conferència. Jo ho comprenia bé, però m'hi resistia... A la fi, el

text fou publicat,⁵ però... el seu autor eren tres prudents asteriscs. No em vaig atrevir a posar-hi el meu nom. Vist a la distància de més de mig segle i de tants canvis polítics que hem viscut, l'episodi sembla insignificant i, tot al més, deu inspirar un somriure de comprensió. A mi em féu patir de valent, però em donà forces per a afrontar proves molt més dures que ja pressentia. En suma, la conferència de Zuric em preparava a canalitzar uns comportaments que jo mateix aniria descobrint.

Parlava d'aprenentatge. Heus ací algunes de les conferències alludides. «El cinquantenari de les Normes ortogràfiques» (Orfeo Català, 29 d'abril 1964). «La llengua catalana des de Pompeu Fabra fins a Carles Riba» (Cantonigròs, 18 d'agost 1963, reproduïda a *Serra d'Or*, desembre 1963). «La joventut, de cara a dues cultures» (Fòrum Vergés, 4 de febrer 1964). «El bilingüisme català-castellà» (Museu del Teatre, 28 d'abril 1961). Aquestes conferències foren incloses al llibre *Llengua i cultura als Països Catalans* (1964) i no seran esmentades a la «Bibliografia citada i de referència» de la fi del text present.

Si algú m'hagués demanat de classificar aquests textos, més tost elementals, separant els de lingüística i els de sociolingüística, m'hauria deixat perplex. Tractàvem problemes d'ús de la llengua, però no parlàvem de sociolingüística. Aleshores jo mateix no tenia idees clares sobre la disciplina que duia aquest nom. Penso, per exemple, que la *Fisiognòmica comparada de les llengües catalana i castellana* (text amb el qual jo havia ingressat a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona el 1955, en versió castellana!) i que no deixava de tenir un indubtable to científic, es convertí, suprimides les notes, en un treball de divulgació que fou publicat en català, dividit en dos capítols: «El català, entre Galloromània i Iberoromània» i «Català i castellà», inclosos en el citat llibre *Llengua i cultura als Països Catalans* (1964). On els posaria, en la classificació? I així, amb bon nombre de treballs dels anys cinquanta i seixanta. El que em preocupava de debò era difondre notícies sobre el català i defensar atributs i possibilitats que li eren negats. A poc a poc, i sense amoïnar-m'hi massa, em vaig anar creant un «qualificatiu mental» que comprenia «descripció de la llengua», «comparació amb el castellà», «història recent», «llengua oprimida», «condicionaments sociològics», «llengua i ensenyament», «nivells de llengua» i uns quants factors més que no detallo, però que són fàcils d'imaginar, i que emplenaven articles i més articles meus. Amb la difusió i la popularitat que tots ells assolien (i perdoneu la immodèstia), el diàleg amb els lectors semblava assegurat, i jo assolía un dels meus objectius. Que jo feia sociolingüística? Que feia «sociolingüística barata»? Les respostes no m'interessaven gaire: jo assolía un dels meus objectius i ja en tenia prou amb això.

5. Aparegué a la revista *Hesperia*, núm. 6-7, Zuric, 1951, p. 58-78.

3. LES MEVES «AVENTURES (SOCIOLINGÜÍSTIQUES)» SOBRE LA LLENGUA CATALANA

M'he entretingut a fer una llista d'un bon nombre de treballs meus sobre la situació i la problemàtica de la llengua catalana, publicats des de l'acabament de la Guerra Civil (1939) fins en aquesta tardor de 2005, que ompliran el paràgraf que ara inicio. Són, de moment, conferències i articles, gèneres que, després de la dictadura (1975) foren ampliat amb intervencions en polèmiques, entrevistes (i semblants) i que versaven sobre grans qüestions, com el tracte degut a la llengua (oficial o cooficial), la discutida unitat de la llengua, els seus nivells d'ús, el seu ensenyament, la seva presumpta o dubtosa esperança de vida, i tants d'altres a què han donat lloc els parers encontrats que han sorgit sobre la seva fermesa o la seva feblesa com a llengua. Només deixo al marge no pocs textos breus, també fets públics, molt puntuals, de contingut poc substancials i sovint reiteratius respectes a d'altres que ja figuren ací i que, per tant, serien redundants. La llista que insereixo és un testimoni fefaent d'una llengua que, presa de dificultats quasi moridores, lluita sense descans per subsistir i jugar el paper que li correspon en la història universal de la cultura. Són treballs 1) que han contribuït a fer conèixer i a divulgar la situació de la llengua catalana pertot arreu, 2) que han reforçat la moral de catalanòfons cultes i responsables i 3) que han estat presos en consideració per especialistes de dins i de fora dels nostres confins. M'he permès de barrejar-hi textos sobre altres grans temes (per exemple: l'obra de Pompeu Fabra, els Congressos sobre la llengua catalana de 1906 i de 1986, la immigració dels anys seixanta, congressos o reunions de sociolingüística i semblants), en els quals directament o indirecta es planteja la problemàtica de la llengua. Tots aquests textos no seran presentats per ordre temàtic, sinó cronològic (a partir dels que he citat al § 2), per tal com així recullo les modificacions que adopta el metallenguatge en el pas de la dictadura a la democràcia. Molts d'ells foren recollits en uns quants llibres meus (als quals em refereixo mitjançant les lletres majúscules que els assigno) i que enumero en això que segueix:⁶

- A *Llengua i cultura als Països Catalans*. Barcelona, 1964. Edicions 62. Divereses edicions.
- B *La llengua catalana ahir i avui*, ed. per Maria Cardús. Barcelona, 1973. Curial.
- C *Ciència i passió dins la cultura catalana*. Barcelona, 1977. Publicacions de l'Abadia de Montserrat (= PAM).
- D *Llengua i societat. Etapes de la normalització*. Barcelona, 1982. Indesinenter.

6. Per una banda, senyalo les referències bibliogràfiques d'aquests llibres amb lletres majúscules: A, B, C, D, E, F, G, H i, per l'altra, en la menció dels treballs que hi foren reproduïts també figura la lletra majúscula del llibre que els conté. No cal dir que els articles i conferències esmentats als § 3 i 5 ja no els torno a transcriure en la bibliografia que ara enceto.

- E *Llengua i poder. Textos de sociolingüística catalana*. Barcelona, 1986. Laia.
 F *La llengua catalana: un procés multiseccular*, Barcelona, 1988, Anthropos.
 G *Apologia i vindicació de la llengua catalana*. València, 2004. «Biblioteca Lingüística Catalana».
 H *Moments clau de la història de la llengua catalana* València, 2004. Universitat de València.

Publicacions sobre la situació i l'ús de la llengua produïdes entre 1964 i 2005 (no incorporades a la «Bibliografia citada i de referència» que es troba a la fi del text)

«Cinquantenari de les Normes Ortogràfiques», *Llibre de l'any 1963*. Barcelona, 1964 (reproduït al llibre B).

«Some Aspects of Bilingualism among Cultured People in Catalonia», *Proceedings of the Ninth International Congress of Linguists, Cambridge, Mass. 1962*, la Haia, 1964, p. 366-373 (repr., en versió catalana, al llibre A).

«[La litúrgia] En la llengua del poble», *Serra d'Or*, febrer 1965 (repr. a B).

«La integració idiomàtica i cultural dels immigrants. Reflexions, fets, plans», *Qüestions de vida cristiana*, núm. 31: «La immigració», Montserrat, 1966, p. 91-103.

«La litúrgia en llengua popular a Catalunya», *II Congrés Litúrgic de Montserrat (1965)*, II, Montserrat, 1967, p. 211-223 (repr. a B i a G).

«Moments crucials en la vida i en l'obra de Mestre Fabra», *Tele/Estel*, núm. 79, 19 gener 1968, p. 16-17 (repr. a B).

«Los tres factores de la reforma lingüística del catalán», *Destino*, núm. 1586, 24 febrer 1968, p. 18-21 (repr., en versió catalana, a B).

«Où en sont les études sur la langue catalane», *XI Congreso Internacional de Lingüística y Filología Románicas. Madrid 1965. Actas*, publ. por Antonio Quilis..., I, Madrid, 1968, p. 45-101.

«Fabra davant els mots nous», *Serra d'Or*, abril 1968 (repr. a B).

«Pompeu Fabra, signe d'unitat», *Plançó*, octubre-desembre 1968 (i més difós, encara) (també repr. a B i a H).

«Els verbs *entregar* i *lliurar*: de la Comissió de textos litúrgics a la història i a l'estructura de la llengua», *Serra d'Or*, juny 1969 (repr. a B).

«Sociologia del pretèrit simple en el català de Barcelona», *Ibero-romania*, I, 4, desembre 1969, p. 273-298.

«Situación actual de los estudios de lengua y literatura catalanas» (en col·laboració amb J. Massot i J. Molas), *Norte, Revista Hispánica de Amsterdam*, XI, 1970, p. 1-66.

«A. M. B. i M., amb la llengua i la Universitat dels catalans», [Entrevista feta per] Baltasar Porcel, *Serra d'Or*, juny 1970.

«Discurs del President del Consistori [dels Jocs Florals de la Llengua Catala-

na, Bruxelles 1971], Prof. A. M. B. i M.», *Ressorgiment*, Buenos Aires, núm. 665, desembre 1971, i *Xaloc*, Mèxic, núm. 47, febrer 1972 (repr. a B).

«El futuro de las lenguas minoritarias», *Primer Simposio de Prospectiva*, Barcelona, 17-20 maig 1974. Constituïa el text bàsic per a la discussió i només fou distribuït als participants en versió mecanografiada (repr., en versió catalana, a D).

«Requisits per a una llengua de cultura», *Avui*, 12 setembre 1976 (repr. a H).

«Llengua. Per l'ús oficial del català», *Catalunya 1976. Llibre de l'any*, Barcelona, 1977, p. 17-30 (repr. a G).

«Antoni M. Alcover: unitat i diversitat de la llengua», *Serra d'Or*, juny 1977 (repr. a E i a H).

«Las lenguas vernáculas en España. Cataluña» [Informe]. *El Magisterio Español*, Madrid, año 113, 14 diciembre 1979. Versió catalana d'unes declaracions (a Menchu Rey). Entrevista paral·lela a l'efectuada en altres territoris d'Espanya on hi ha una altra llengua no estatal (repr., en versió catalana, a D).

«Actituds populars davant el purisme idiomàtic», *Estudis Universitaris Catalans*, XXIII, 1979 [= Miscel·lània Ramon Aramon i Serra], I, p. 27-37. (repr. a D).

«Llengua i immigració: de la dictadura a la situació actual». Ponència que, seguida de la de Francesc Vallverdú sobre la normalització, constituï la part lingüística de les «Jornades sobre Immigració» (Barcelona, novembre 1979), Fundació Jaume Bofill. Aparegué dins el volum *Immigració i reconstrucció nacional a Catalunya*, Barcelona, 1980, p. 59-73 (repr. a D).

«Present i futur de la llengua catalana / Présent et avenir de la langue catalane», *Actes, XVIè Congrès Internacional de Lingüística i Filologia Romàniques*, a cura d'Aina Moll, I, Palma de Mallorca, 1982, p. 145-149 (repr. a E).

«La llengua catalana: avancem o retrocedim?», *Avui*, 23 abril 1982.

«Lo importante no es el nombre de la lengua catalana, sino el respeto a la unidad lingüística», [entrevista por Manuel Muñoz en] *El País*, Madrid, 29 abril 1982 (repr. a G).

«En el cinquantenari de les Normes de Castelló», *Saó*, València, desembre 1982 (repr. a G).

«El cuestionado destino de la lengua catalana, 1: Los contenidos», *El País*, 23 març 1983; «2: Las actitudes», *El País*, 24 març 1983 (repr. en versió catalana, a E, p. 263-270: «Reflexió sobre la llengua catalana els anys vuitanta»).

«¿Existe la lengua valenciana?», *El País*, 16 octubre 1983 (repr., en versió catalana, a E i a G).

«Confianza en el futuro del catalán». *El País*, 14 desembre 1984 (repr., en versió catalana., a E, p. 271-275: «La llengua catalana de cara a demà»).

«La lengua catalana, hoy: situación y problemática», *Ya*, Madrid, 9 febrer 1985.

«Els esforços per la normalització del català», *El temps del modernisme* [conferències al CIC de Terrassa], PAM, 1985, p. 55-66 (repr. a G).

«Présentation [de la Table Ronde] La sociolinguistique et les langues romanes», *Actes du XVIIème Congrès Intern. de Ling. et Philol. Romanes (Aix-en-Provence 1983)*, vol. 5, Ais de Provença, 1984, p. 283-288.

«La llengua de tots», *Avui*, 24 març 1985 (repr. a G).

«Diagnòstic de la llengua catalana, 2: Entrevista per Joan Tudela, *El Món*, núm. 157, 26 abril 1985 (repr. a *El futur del català*, per Joan Tudela, Barcelona, 1986, p. 29-34).

«La catalanística nord-americana i la situació sociolingüística del català», *Actes del IV Colloqui d'Estudis Catalans a Nord-amèrica (Washington DC, 1984)*, PAM, 1985, p. 13-23.

«Del 1906 al 1986, paral·lelismes entre dos congressos singulars», *El País*, 4 maig 1986.

«El balance del Congrès es positivo, aunque ha confirmado la situación deficitaria del catalán», per R. M. Piñol, *La Vanguardia*, 13 maig 1986.

«Badia desea la colaboración catalana, balear y valenciana. El II Congrès propone un ente para impulsar la normalización del catalán», per R. M. Piñol, *La Vanguardia*, 18 setembre 1986 (repr. a G).

«La llengua catalana a revisió. Entre les institucions i les persones» [= Discurs de clausura del Congrès], *Serra d'Or*, octubre 1986 (repr. al vol. I de les [*Actes del II Congrès Internacional de la Llengua Catalana:*] *Convocatòria - Inauguració - Clausura - Conclusiones - Congressistes*, Barcelona, 1987, p. 57-62) (repr. a G). El volum de les *Actes* també conté el discurs fet a l'acte d'inauguració del Congrès (Palma, 30 abril 1986), p. 49-52.

«Cara i creu del Segon Congrès Internacional de la Llengua Catalana», *Revista de Catalunya*, núm. 3, desembre 1986, p. 169-175. Cf. «Der II. Congrès International de la Llengua Catalana von 1986: Pro und Contra» (en col·laboració amb Christine Bierbach), *Zeitschrift für Katalanistik / Revista d'Estudis Catalans*, Frankfurt am Main, vol. 1 (1988), p. 210-218.

«The Catalan Language», *Catalonia. Culture* [en anglès, en francès, en castellà i en català], gener 1987, núm. 1, p. 4-5. Barcelona, Centre UNESCO de Catalunya (repr., en versió catalana, a *Casa Nostra*, núm. 60, maig-agost 1989, p. 4-5, Ginebra, i, en versió lliure alemanya, a *Hispanorama*, núm. 57, març 1991, p. 24-25).

«La llengua, signe de contradicció», *Avui*, 25 febrer 1987.

«El difícil diálogo de las lenguas», *Saber / Leer* [Madrid, Fundación Juan March], núm. 7, agost-setembre 1987, p. 8-9 (repr. a G).

«Enric Prat de la Riba i la llengua catalana», *Annals-3*, Casa-Museu Prat de la Riba, Castellterçol, 1987, p. 17 (53)–27 (63) (repr. a H)..

«La lengua catalana en la actualidad», *Cuenta y Razón*, núm. 36, Madrid, abril-maig 1988 [«Cataluña: Mil años»], p. 63-68 (repr. a G).

«Als 75 anys de les Normes Ortogràfiques», *La Vanguardia*, 18 octubre 1988.

«Quin català? La llengua a la premsa, la ràdio i la televisió», *Serra d'Or*, gener 1989 (repr. a G).

«Pròleg» [al fascicle] *Català, llengua europea* (en català, en francès, en anglès, en alemany, en italià i en castellà). Barcelona, 1989. Cercles de Normalització i Crida a la Solidaritat. El pròleg ocupa les p. 2-15.

«Problemàtica de la llengua catalana avui», *Contrapunt*, núm. 3, La Garriga, primavera 1989, p. 18-21.

«Pròleg» al *Llibre blanc sobre la unitat de la llengua catalana*, Barcelona, 1989, Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana, p. 5-7.

«Sobre el futur de la llengua catalana», *Diari de Barcelona*, 17 febrer 1990.

«Presència internacional de la llengua catalana», *Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1986)*, VIII, Àrea: «Història de la llengua», València, 1989, p. 3-18.

«Pròleg» [al llibre] *El debat del català a l'Aragó (1983-1987)*, per José R. Bada Panillo, Calaceit, 1990. El pròleg ocupa les p. 7-10 (el 1991 el llibre apareix en versió castellana i el pròleg, hi és en ambdues llengües) (repr. a G, p. 199-201: «Sobre el debat del català a l'Aragó»).

«Una defensa popular de la llengua catalana», dins *Per Robert Lafont. Estudis oferts a Robert Lafont per sos col·legas e amics*, Montpeller, 1990, Centre d'Estudis Occitans, p. 9-16.

«La normativa lingüística i els mitjans de comunicació», *Revista de Catalunya*, núm. 46, novembre 1990, p. 3-6.

«La llengua catalana fora dels seus confins», *Cultura*, núm. 18, desembre 1990, Barcelona (Generalitat de Catalunya), p. 28-29.

«Controvertida llengua. L'opinió dels experts», *Capçalera*, Revista del Col·legi de Periodistes de Catalunya, Barcelona, núm. 19, febrer 1991.

«La normativa de la llengua catalana. Principis, maneres i responsabilitats», *Revista de Catalunya*, Barcelona, núm. 52, maig 1991, p. 3-8 (repr. a H).

«Llengua i poder», dins *Processos de normalització lingüística: l'extensió d'ús social i la normativització* (a cura de J. Martí i Castell), Barcelona, 1991, Columna, p. 65-93 (repr. a G).

«Una reunió encoratjadora. L'Institut d'Estudis Catalans i els escriptors», *Serra d'Or*, gener 1992.

«L'Institut d'Estudis Catalans i els professionals de la llengua», *Avui*, 5 maig 1992.

«L'Institut d'Estudis Catalans i la proposta de català oral estàndard», *Treballs de Sociolingüística Catalana*, València, 1991, núm. 9, p. 132-133.

«El futur del català», *Treballs de Sociolingüística Catalana*, València, 1991, núm. 9, p. 140.

«[Unes normes per a tots]. Importància d'una normativa gramatical comuna a tot el domini lingüístic», *Levante. El Mercantil Valenciano* (14 juny 1992). L'article fou incorporat, amb tots els que commemoraven les Normes de Castelló, a *Les Normes de Castelló. Una reflexió col·lectiva seixanta anys després*, a cura de Joan Andreu i Bellés i Francesc Pérez i Moragón, Castelló, 1993 i hi ocupa les p. 40-44 (repr. a G).

«Propostes per a la llengua del futur: 2) Quant a la mateixa llengua», *Actes del VIè Col·loqui d'Estudis Catalans a Nord-amèrica, Vancouver 1990*, PAM, 1992, p. 27-36.

«La lliçó de la Catalunya Nord», dins *Qui sem els catalans del Nord / Qui són els catalans del Nord?*, Perpinyà, 1992, p. 7-8 (repr. a G).

«On va el català? 10 anys de normalització lingüística». *Revista Cruïlla, Actualitat i Alternatives*, núm. 10, maig de 1993, p. 22-24. Barcelona.

«El Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana com a precedent de la normativa composicional», *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes*, xxvii (1993) (= *Miscel·lània Jordi Carbonell*, 6), PAM, 1993, p. 171-185 (repr. a H).

«Presentació del Llibre Blanc sobre la unitat de la llengua catalana», *Actes del Novè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, Alacant / Elx, 9-14 setembre 1991*, iii, PAM, 1993, p. 439-444 (repr. a G).

«A. M. B. i M.: la fidelitat d'una vocació», per Zeneida Sardà, *Serra d'Or*, setembre 1995.

«Por favor, un poco de seriedad», *El País*, 11 octubre 1995 (repr., a G).

«Cinc actituds envers la llengua», *Avui*, 4 novembre 1995. Del discurs de gràcies per la concessió del Premi d'Honor de la Fundació Jaume I (avui Fundació Lluís Carulla), en la sessió del 19 d'octubre de 1995. El text íntegre del discurs fou publicat a la Nadala de la Fundació: *Il·lustradors a Catalunya (1841-1939)*. Barcelona, 1995, p. 98-100.

«Estarà amenaçada la llengua d'aquí a 20 anys?» Dins el dossier «Com serà el món d'aquí a 20 anys?». Suplement del diari *Avui*, 23 abril 1996.

«Presentació» [del llibre] *Control lingüístic o caos*, de Vicent Pitarch. Alzira, 1996, p. 9-14.

«La llengua, una qüestió urgent (1913-1995)», *Avui*, 18 juny 1997.

[Resum de la ponència sobre l'àmbit de *Llengua*, dins] «20 anys del Congrés de Cultura Catalana», *Butlletí de la Fundació Congrés de Cultura Catalana*, núm. 18, any 1997, p. 5-6.

[Col·laboració a l'obra] *De les idees als fets. Reflexions al cap de 20 anys del Congrés de Cultura Catalana*. Barcelona, 1999. Conté: «Àmbit I: Llengua», per A. M. B. i M., p. 1-13.

«Llengua catalana: dos caras de una medalla», *Saber / Leer*, núm. 158, octubre 2002, p. 10-11. [A propòsit de l'*Enciclopèdia de la llengua catalana* d'Edicions 62, Barcelona, 2001].

«La llengua catalana, moribunda o envejada?, *Avui*, 8 maig 2003.

«Discurs de gràcies en rebre el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes 2003»: 1) *El Temps*, 10-16 juny 2003; 2) *Lletres del Grup del Llibre*, juliol-agost 2003, i 3) *Serra d'Or*, setembre 2003.

«El català hauria de ser en el futur l'única llengua de Catalunya». Entrevista per Carles López, *El Periódico de Catalunya*, 11 abril 2004 (doblat al castellà en l'edició en aquesta llengua).

«L'Institut Ramon Llull: consciència política i consciència nacional», *Avui*, 17 juny 2004.

«El món de la cultura opina [sobre el dictamen de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua del 9 de febrer de 2005]», *El Temps*, 19/21 febrer 2005.

«Pompeu Fabra, entre el país i la llengua». [Introducció a les] *Obres completes* [de] Pompeu Fabra, a cura de Jordi Mir i Joan Solà. Vol. I: *Gramàtiques de 1891, 1898, 1912*. Barcelona, València i Palma, 2005. El text d'A. M. B, i M. hi ocupa les p. 23-53.

A tots els treballs que formen la llista precedent, prego el lector d'afegir-hi els que seran esmentats més avall (primera part del § 5), amb els quals jo cercava una metodologia més acurada per la meua part. Penso en el procés que m'aproximà a la sociolingüística en un sentit més estricte i que havia d'atènyer el seu nivell més alt en els temes que tractaré als paràgrafs 5, 6 i 7. Aquests treballs, citats al § 5, tampoc no figuren a la «Bibliografia citada i de referència» que es troba a la fi del text present (tret d'un cas excepcional).

4. SEGONA INTROSPECCIÓ. LA MEVA APROXIMACIÓ A LA SOCIOLINGÜÍSTICA

Abans he dit que, feta una introspecció sobre la meua relació amb la llengua (§ 2) i les seves llargues seqüeles, que acabo de classificar i detallar, § 3), en faria una altra, sobre la meua aproximació a la sociolingüística (que ara enceto i que també tindrà els seus efectes, § 5, 6 i 7). M'hi aproximo a través de quatre consideracions.

a) *Entorn de la definició i la delimitació de la sociolingüística*. D'entrada voldria cridar l'atenció sobre un fet extern, però significatiu: en contrast amb el pes remarcable que avui té la sociolingüística entre les ciències del llenguatge, en realitat és un dels camps més mal definits, més vastos i menys acotats dels estudis moderns de disciplines afins. Qui, de fora estant, cerca d'adquirir-ne unes primeres nocions al diccionari, queda defraudat. N'hi haurà prou de repassar les definicions que en dóna el diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans (DIEC), que solen ésser més entenedores i més orientadores que les dels tractats universitaris i dels vocabularis especialitzats. Si, doncs, després de comprovar que el DIEC conté uns

quants termes de gramàtica tradicional, d'estructuralisme i de generativisme, el nostre interessat vol fer una prova semblant amb els termes bàsics de sociolingüística, trobarà les següents definicions (central i de remissió):

— *sociolingüística*, 'disciplina que estudia les *interaccions* entre la llengua i el medi social (especialment la *covariació* entre fets lingüístics i fets socials)';

— *interacció*, 'acció o influència mútua o recíproca'; 'procés social a través del qual els individus i els grups actuen, s'identifiquen, es comuniquen i reaccionen en relació els uns amb els altres';

— *covariació* (no és al DIEC);

— *variació*, 'fenomen pel qual una llengua és diferent, segons l'època, el lloc i el grup social que la parla'.

Afegiré que, a moltes reunions serioses de sociolingüística (àdhuc en reunions d'alt nivell), em sorprenia de veure reiteradament a l'ordre del dia punts com «límits de la sociolingüística» (o semblants), cosa que indicava que els mateixos primers responsables de la matèria no estaven segurs dels seus continguts. I això, durant anys.

Si ens atenim a aquestes febles definicions i insegures delimitacions, és evident que no em mancava raó quan, en la meua eufòria sociolingüística dels anys seixanta i setanta, m'exclamava una vegada i altra, dient (gairebé cridant): «Què no és sociolingüística?». Duent les coses a l'extrem, resultava que només deixaria d'ésser sociolingüística l'anàlisi estricta i desconnectada del fet lingüístic, tractat en ell mateix. Així, doncs, al lllindar d'una jornada de sociolingüística, no ens perdrem, embolcallats per les ambigüitats i les incerteses? Evidentment, no. Podem estar ben tranquils, per tal com avui ens apleguem sociolingüistes de moltes menes i tots, moguts per aclarir dubtes, per auscultar el cos social, per precisar objectius i per afinar mètodes, i seria absurd de creure que treballarem en va.

b) L'atracció de la sociolingüística. No m'entretindré a comentar una cosa tan òbvia: qualsevol fet de llengua en si (com, per exemple, la pronunciació d'uns temps verbals amb consonant velar: *sapiguent* per *sabent*) suscita un interès que podríem anomenar «exclusivament lingüístic»; en canvi la relació d'aquest fet amb un nivell d'ús (caracteritza un llenguatge vulgar) o amb una modalitat geogràfica (és propi de tals comarques) o amb d'altres precisions comparables, hi afegeix uns aspectes humans que acaparen l'atenció de qui es troba embolicat en tot el conjunt (sociolingüístic) que s'ha posat en marxa partint d'aquell simple fet de llengua (només lingüístic). Per això la sociolingüística converteix molts simples afeccionats a qüestions de llenguatge en sociolingüistes amateurs o en veritables sociolingüistes. Per això, amb més raó encara, hi estan sobretot predisposats els lingüistes que, al cap i a la fi, coneixen bé els fets nus de llengua. Per això probablement la sociolingüística m'atragué ben aviat a mi mateix, quan jo creia que només m'havia format com a lingüista, quan només com a lingüista estava ja actuant

(de professor novell o de modest investigador), i quan jo ja vivia preocupat per la trista situació de la meua llengua, cruelment perseguida el 1939, ja mesos abans d'ingressar jo a la Universitat (on només em parlarien de lingüística).

c) *La llengua catalana, objectiu predilecte de la sociolingüística*. No costa d'explicar ni costa d'entendre que la llengua catalana atregui amb força l'interès de la sociolingüística. Abans (§ 1) deia que tots els avatars, positius i negatius, viscuts pel català des de la fi del segle XIX fins avui forneixen dades, situacions i desenllaços que per força havien de captivar els sociolingüistes que s'hi acosten. He dit manta vegada que la llengua catalana és com una moneda de dues cares: l'anvers ens presenta una moderna llengua de cultura, indefinidament apta, que pot ésser arrengrada amb qualsevol altra llengua normal; però el revers ens mostra una llengua amenaçada per poderosos factors negatius que poden arribar a fer témer per la seva sort. No ha de cridar l'atenció de la sociolingüística el secret de la seva pervivència? Pot romandre-hi indiferent una ciència que, com dèiem unes ratlles més amunt, s'ocupa de les «interaccions entre la llengua i el medi social»? Tot acumula dades d'interès per a comprendre les vicissituds de la llengua catalana, que ensopega i cau, sovint amb caigudes greus, sense, però, que mai l'hagi colpit una caiguda mortal de necessitat, de manera que sempre se sent preparada per a afrontar la inevitable trompassada següent. Tot el que diem explica que tan sovint hàgim sentit, de boca dels ínclits especialistes en la matèria, començant pel mestre Joshua Fishman, que «el català constitueix un cas únic en la sociolingüística universal». A aquesta frase, que jo no sé mai si entendre com un elogi, un compliment o una constatació, acostumo de respondre'ls: «Què més voldríem, els catalanoparlants, que no ésser una mostra tan atractiva per a una ciència, i poder menar una vida com la que menen les altres llengües normals i corrents!»

d) *La sociolingüística, disciplina científica congrua*. Com vaig introduir-me en la sociolingüística? Fins ací he parlat a) de la meua predisposició a ocupar-me de la llengua malalta (un estat d'esperit que em venia de la infantesa i de l'adolescència i que s'acresqué fora mesura a partir de 1939), i b) de l'ambigüitat amb la qual jo tendia a confondre dos conceptes diferents (l'un: 'lingüística catalana', après i professionalitzat com a disciplina universitària; l'altre: 'vindicació i guariment del català', tractat per mi com a *amateur*) en un sol concepte: 'la llengua catalana'. Si dels dos conceptes en feia un de sol, i jo era un universitari, no podia desentendre'm de la disciplina anomenada *sociolingüística*. M'ho havia plantejat seriosament, però la veritat és que no trobava l'hora de rompre el glaç. Em veia periòdicament amb Francesc Vallverdú i amb altres col·legues que se n'ocupaven, canviàvem impressions, però jo no en treia gran cosa. En aquest sentit, em fou molt profitós i orientador de passar l'any acadèmic 1961-1962 a Georgetown University (Washington DC), com a *visiting professor*. Se m'hi ampliaren els punts de vista. Allí vaig simultaniejar cursos de matèries diacrònica i sincrònica i vaig as-

sistir a la reunió anual de fi d'any de la Modern Language Association (MLA) (Chicago, 1961), en la qual vaig exposar una comunicació titulada «Tres problemes del català d'avui» (tots tres d'indole sociolingüística).⁷ Allí, molt especialment, vaig llegir el famós llibre *Languages in contact* d'Uriel Weinreich (1953), un dels fermes puntals d'una ciència en procés d'estructuració. El fet que l'autor hi estudiés l'aculturació de porto-riquenys i italians establerts a Nova York suggeria *mutatis mutandis* la problemàtica dels nostres immigrants dels anys seixanta. Per fi, abans de retornar a Barcelona des de Washington, encara vaig poder enviar una modesta comunicació al IX Congrés Internacional de Lingüistes (celebrat a l'agost de 1962 a Cambridge, Massachusetts),⁸ que hi fou llegida per un col·lega de Georgetown (perquè jo ja tornava a ésser a Barcelona). Vaig tornar dels Estats Units amb el propòsit de no restar indiferent a activitats més acostades al camp de la sociolingüística, que serien els resultats de la meva segona introspecció i que exposaré a continuació (§ 5, 6 i 7).

5. EL GRUP CATALÀ DE SOCIOLINGÜÍSTICA (1973) I EL CONGRÉS DE SOCIOLOGIA DE TORONTO (1974)

Sí, alguna cosa faria en aquest terreny. Confesso que, aleshores (a començos dels anys seixanta), per a mi la sociolingüística era, si voleu, una temptació, una escapatòria personal més aviat de caràcter conjuntural i de mena política. Sempre el malson de la Guerra Civil i la crítica situació de la llengua perseguida! Ara bé, per més que fos predominantment un sentiment, la voluntat de treballar per la llengua no m'havia d'impedir de fer-ho acudint a les vies més o menys professionals d'enfocar el tema. D'una manera o altra havia d'acostar-m'hi, per a treballar amb més profit. Ho repartiré en tres paràgrafs (encara que sigui sense respectar l'ordre cronològic): *a*) ara (§ 5) i fins al Grup Català de Sociolingüística (1973) i el Congrés de Toronto (1974); *b*) després (§ 6), entorn de la meva enquesta sobre la «llengua dels barcelonins» (1964) i, *c*) per fi (§ 7), com a participant en el debat sobre el «conflicte lingüístic» de Perpinyà (1977). De moment, vaig reprendre la línia d'allò que he anomenat les meves «aventures sociolingüístiques» (§ 3), que era la manera més senzilla d'apropar-me a la nova disciplina, però procurant d'eleva-ne el nivell expositiu i fent-ne uns textos de to universitari. El 1964 havia

7. Els tres problemes eren: 1) la insuficiència dels mitjans d'ensenyament i de difusió; 2) la immigració massiva de gent no catalanes, i 3) la distància entre llengua literària i llengua col·loquial. Aquesta comunicació, exposada en francès, fou inclosa en català al llibre *Llengua i cultura als Països Catalans* (A).

8. Títol de la comunicació: «Some aspects of bilingualism among cultured people in Catalonia». Se'n troba així mateix una versió catalana parcial al llibre *Llengua i cultura als Països Catalans* (A), sota el títol «Nota sobre el castellà parlat per catalans».

aparegut el meu llibret *Llengua i cultura als Països Catalans*, tantes vegades citat aquí, i una anàlisi detinguda del seu contingut m'ajudà a establir uns criteris selectius. També, partint de la llunyana (però no oblidada) experiència de Zuric (1950) (§ 2), vaig decidir d'aprofitar les ocasions que se'm presentessin per a difondre el tema de la llengua catalana fora dels seus confins.

Assaigs de (o relacionats amb la) sociolingüística produïts entre 1968 i 2005 (tampoc no figuren a la «Bibliografia citada i de referència» que es troba a la fi del text)

La primera avinentesa fou apropiada i solemne. Era el col·loqui «La linguistique catalane» (Estrasburg, abril de 1968), origen remot de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (AILLC). En la conferència «Le catalan aujourd'hui» (que cloïa el Col·loqui) vaig explicar què havien perdut l'any 1939 la llengua i la cultura catalanes i què n'estaven recobrant. Els qui hi érem no oblidarem mai l'eloqüent silenci que seguí la conferència, que ningú no gosava trencar. Dies després m'escriví una col·lega i amiga (Gret Schib) que, en escoltar-la, no havia pogut aturar les llàgrimes, etc. (Naturalment, en aquest report, no parlaré dels continguts dels meus treballs, si no ho exigeix algun aspecte de metodologia, i m'excuso d'haver-hi fet ara una al·lusió que, emperò, tampoc no m'he atrevit a passar per alt.) El volum d'actes del col·loqui, amb el mateix títol de l'enunciat (*La linguistique catalane*) fou publicat, a cura d'A. M. Badia i Margarit i Georges Straka, a París el 1973 (el capítol «Le catalan aujourd'hui» fou repr., en versió catalana, al llibre E, p. 49-129: «La normalització: auge, desfeta i recobriment»).

La *Revue de Linguistique Romane* (òrgan de l'entitat del mateix nom: Société de Linguistique Romane), per més que no fos gaire propensa a inserir textos de la sociolingüística pròpiament dita, em publicà (vol. 36, núm. 143-144, juliol-desembre de 1972) «Langue et société dans le domaine linguistique catalan, notamment à Barcelone», d'una quarantena de pàgines (exactament, p. 263-304).

«Lenguas en contacto: bilingüismo, diglosia, lenguas en convivencia (con especial aplicación al catalán)». Conferència feta a Madrid el 3 d'abril 1974, publicada dins *Comunicación y lenguaje*, coord. por Rafael Lapesa, Madrid, 1977, Karpós, p. 107-133 (repr. en versió catalana a D, p. 39-68: «Contacte de llengües»).

«Panorama sociolingüístic dels nostres dies». Contribució a la taula rodona sobre les llengües romàniques no estatals, que tingué lloc en el decurs del Congrés de Romanística de Nàpols (1974). El text, redactat i exposat en francès, fou publicat amb el títol «Panorama socio-linguistique du catalan contemporain», dins *XIV Congresso Internazionale di Linguistica e Filologia Romanza, Napoli, 15-20 aprile 1974. Atti*, I. Volum a cura d'Alberto Varvaro, Nàpols, 1978, p. 235-248 (repr., en versió catalana, a D).

«Llengües escapçades». Text d'una conferència feta en francès a la Universitat de Ginebra el 28 novembre 1975, sota els auspicis de l'associació Casa Nostra. El títol n'era: «Les langues coupées. Une situation générale, vue de l'angle du catalan». El text romangué inèdit, però finalment fou publicat, en versió catalana, a D.

«Avatars de la llengua catalana durant els darrers cinquanta anys». Comunicació feta en castellà el 25 febrer 1977, a Augsburg, durant la primera reunió de la novella Associació dels Hispanistes Alemanys, que tingué lloc els dies 25 i 26 de febrer del dit any 1977. Aparegué sota el títol «Evolución, condicionamientos y situación de la lengua catalana en la actualidad (1931-1977)», dins els *Referate der 1. Wissenschaftlichen Tagung des Deutschen Hispanistenverbands. Augsburg, 25-26 Febr. 1977*. Editors: Günther Haensch i Reinhold Werner. Universität Augsburg, 1978, p. 9-80. Edició limitada als participants a la reunió, no fou difosa al públic. Tanmateix, aparegué, en versió catalana, a D.

«Presentació de la cultura catalana moderna». Conferència feta a París, a propòsit del Congrés de Cultura Catalana, sota el títol «La culture catalane moderne. Essai de caractérisation» (i que, juntament amb una altra conferència, de Ramon Folch i Guillèn, constituïren el fascicle *Science et culture catalanes*, publicat a París, 1979 (repr., en versió catalana, a C).

«Per un llenguatge administratiu català». Pròleg al llibre *Formulari administratiu, aplicat especialment a la Universitat*. Autors: Antoni M. Badia i Margarit i Carles Duarte i Montserrat, Barcelona, 1979. Curial. El pròleg hi ocupa les p. 5-25 i fou repr. a D.

«Entorn dels conceptes de 'llengua' i 'dialecte', aplicats sobretot al català», *Logos Semantikos. Studia Lingüística in honorem Eugenio Coseriu (1921-1981)*, vol. v, Madrid, 1981, p. 19-25 (repr. a F).

«Pompeu Fabra i la reconstrucció de la llengua catalana», *Universitat de Barcelona. Acte inaugural del curs 1982-1983*. Barcelona 5 octubre 1982, p. 97-116. Hom commemorava el cinquantenari del *Diccionari general de la llengua catalana* (1932) (repr. a E, a F i a H). Notem que a la versió de H el títol posa «restauració».

«Paralelismo entre normalización lingüística y nacionalismo en Cataluña (1901-1939)», *Nation et nationalités en Espagne, XIXe et XXe siècles. Actes du Colloque International* [de la Fondation Singer-Polignac], París, 1985, p. 309-321 (comunicació feta en francès, però publicada en castellà; repr., en versió catalana, a *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 7 (1988), p. 22-29, i també al llibre H).

«Lengua e identidad nacional», *Lletres Asturianas*, núm. 23 [Academia de la Llingua Asturiana], Oviedo, 1987, p. 37-46 (conferència que fou repr. en versió catalana, a *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 7 (1988), p. 12-21, i també a G, p. 59-74).

«De la dialectologia historicista a la dialectologia sociolingüística», *Lletres Asturianas*, núm. 26 [Academia de la Llingua Asturiana], Uviéu 1987, p. 7-21.

«L'identité catalane dans l'Espagne démocratique», dins *Westeuropäische Regionen und ihre Identität*. Editors: Georg Bossong, Michael Erbe, Peter Frankenberg, Charles Grivel i Waldemar Lilli. Mannheim, 1994, Palatium, p. 208-234. Ponència exposada en un col·loqui que conclouïa un seminari de tot un curs (repr., en la seva versió original francesa, a G).

«Pompeu Fabra, entre el país i la llengua». [Introducció a les] *Obres completes* [de] Pompeu Fabra, a cura de Jordi Mir i Joan Solà. Vol. I: *Gramàtiques de 1891, 1898, 1912*. Barcelona, València i Palma, 2005. El text d'A. M. B. i M. hi ocupa les p. 23-53.

«Pot la sociolingüística efectiva del present reemplaçar una inexistent sociolingüística del passat?», dins *Entgrenzungen. Für eine Soziologie der Kommunikation. Festschrift für Georg Kremnitz zum 60. Geburtstag*, Viena, 2005, Praesens, p. 21-40. Quan pràcticament ja havia renunciat a reprendre temes de sociolingüística, la invitació a col·laborar en la miscel·lània d'homenatge a Georg Kremnitz (a qui tant deu la sociolingüística catalana (cf. § 7 i 8) i amb qui tant em lliga una sòlida amistat), m'incità a posar per escrit un tema fantasiós: hi imaginem la romanització acomplerta de terres on es parlaven llengües preromanes (que desaparegueren), tot comparant-la amb la castellanització (per ara més tost frustrada) dels Països Catalans, on es continua parlant la llengua catalana (que resisteix).

Fins ací he donat compte d'una colla de treballs meus que obeïen a projectes i accions personals, sigui en congressos i col·loquis, en actes universitaris, en homenatges a col·legues, en articles de revistes o en conferències soltes. M'anava acostant a una sociolingüística més rigorosa i més precisa.

Malgrat tot, més importància tenien per a mi (i, objectivament, per a la ciència) les meves senzilles actuacions dutes a terme dins el col·lectiu que des dels anys seixanta s'anava afaiçonant a casa nostra en el terreny de la sociolingüística, a base de reunions esparses, converses personals, comentaris i projectes en sessions improvisades (sobretot a Barcelona i a Prada de Conflent). Em refereixo a la lenta gestació del Grup Català de Sociolingüística. Per fi, aquest es constituí *de facto* el 27 d'agost de 1973, a Prada, en el marc de la Universitat Catalana d'Estiu, amb Lluís V. Aracil, Francesc Vallverdú, Domènec Bernardó, Jordi Carbonell i altres. Atès que ara no parlo del Grup, sinó de la meua contribució a l'acte, em serà permès de dir que hi vaig fer una conferència intitolada «Procés i objectius de la sociolingüística catalana».⁹ Reconec que, endegat el Grup Català de Sociolingüís-

9. La publicació d'aquesta conferència em creà una situació delicada, per tal com el text fou reproduït, sense voler-ho jo, a diversos indrets i amb mínimes modificacions. A prec de persones que la sentiren, fou publicada a la revista *Iberoromania* (que hom editava a Munic, on vaig trametre l'original, però que acabà publicada a Madrid, de resultes d'una reorganització editorial), núm. 1 («Nueva

tica, vaig començar de trobar-me integrat (no sé fins a quin punt, però sí integrat d'una manera o altra) al col·lectiu dels sociolingüistes.

El Grup Català de Sociolingüística, que no es preocupava gaire dels aspectes legals de l'entitat, no aprovà els seus Estatuts fins al 24 d'abril de 1981, ocasió en què elegí la seva Junta. En vaig sortir confirmat en el càrrec de president, que ja exercia amistosament i amicalment des del primer moment. En canvi, treballàrem a fons en la preparació de la part catalana del VIII Congrés Mundial de Sociologia (ja alludit abans), que tingué lloc a Toronto, del 19 al 24 d'agost de 1974. El Congrés movia milers de persones, però nosaltres hi érem per assistir i col·laborar al «Research Committee» núm. 27 del Congrés («Sociolinguistics»), una mena de «subcongrés» de Sociolingüística, que presidia el belga Albert Verdoodt.¹⁰ El Comitè de Recerca, en no superar un centenar d'inscrits, tenia dimensions humanes i es prestava que, tot treballant, aconseguíssim de conèixer-nos personalment. Tanmateix, per a nosaltres la gran adquisició del Congrés era que, gràcies a les gestions eficaces de Lluís V. Aracil, havíem obtingut que hom hi dediqués una sessió sencera (mitja jornada) a la llengua catalana. Era la secció núm 7: «Sociolingüística catalana», i Aracil n'era el responsable. La sessió, que tingué lloc el dia 21 d'agost, constava de dotze comunicacions, classificades en quatre grups (el marc històric, la normalització, alguns problemes actuals i qüestions generals), de les quals eren autors Jordi Carbonell, D. Bernardó i B. Rieu, Joan Fuster, Alfons Cucó, Francesc Vallverdú, A. M. Badia i Margarit, Gerard Vassalls, Claudi F. Esteva, Raimon Pelegero, Lluís V. Aracil, Robert Lafont i, finalment, Joaquim Torres. La meua versava sobre «Prescription face à description dans la grammaire catalane moderne». Tots aquests textos, aleshores en francès o en anglès, pocs anys després emplenarien, en versió catalana, el núm. 1 de la revista *Treballs de Sociolingüística Catalana*, de la qual parlaré tot seguit. Que la sociolingüística catalana atreïa l'atenció, ho palesava que a la nostra sessió acudiren els grans mestres de la

época» / «Neue Folge»), 1974, p. 19-30. Ja enviat el text a Munic, Rolf Kjolseth (responsable de la Secció núm. 11, «The Sociology of Language as a Discipline», del VIII Congrés Mundial de Sociologia de Toronto, del qual parlaré tot seguit i que aleshores estava en preparació per a l'agost de 1974), demanà al Grup Català de Sociolingüística un text de les característiques d'aquesta conferència, que ell voldria difondre entre inscrits al Congrés per a fer-los conèixer algunes dades sobre la llengua catalana. A Barcelona convinguérem que seria adequat de fer-li arribar el meu text, que ell publicà i difongué, traduït al francès, amb el títol «Autour de la sociolinguistique catalane: précédents, difficultés, contenu, objectifs». El text fou reproduït encara, en versió catalana ampliada, als *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 1, València, 1974-1976 [1977], p. 15-35, amb el títol «Entorn de la sociolingüística catalana: precedents, dificultats, contingut, objectius». Per fi, la darrera mostra d'aquestes interferències, desagradables però inevitables, fou la conferència *Cap a una sociolingüística catalana*, Lleida, 1976, Càtedra de Cultura Catalana «Samuel Gili i Gaya», 28 p.

10. Aquest coneixia bé la problemàtica de la llengua catalana, i una vegada, trobant-se a Barcelona, assistí, a casa meua, a una de les nostres reunions informals del Grup Català de Sociolingüística.

sociolingüística: Joshua A. Fishman, Charles Fergusson, Rolf Kjolseth, Edward Rose, Albert Verdoodt. Jo encara vaig tenir una segona aportació al Congrés de Toronto. Tal com ho he explicat a la nota 9, em correspongué d'assistir a la sessió de la secció núm. 11, «La sociologia del llenguatge com a disciplina», on presentàrem la meva comunicació sobre generalitats entorn de la sociolingüística catalana. Això fou el dia 23. Per fi, una darrera novetat important. El nostre Comitè de Recerca núm. 27: «Sociolinguistics» també tenia una reunió (*business meeting*) per a les qüestions administratives, entre les quals hi havia l'elecció o renovació de càrrecs. I bé, Lluís V Aracil fou elegit vicepresident del Comitè, cosa que ens garantia que les coses catalanes continuarien essent-hi ben ateses. No cal dir que retornàrem molt contents del Congrés de Toronto. Jo en vaig fer una crònica a la revista *Serra d'Or* (abril de 1975), més tard reproduïda al núm. 1 de *Treballs de Sociolingüística Catalana* (que presento en això que segueix).

Com ho insinuava suara, jo treballava de gust al Grup Català de Sociolingüística. Discutíem la nostra independència o si seria millor d'integrar-nos a una institució ja existent; preparàvem declaracions sobre qüestions puntuals que afectaven la llengua catalana i les fèiem públiques, canalitzàvem la nostra aportació al Congrés de Cultura Catalana, etc. i, sobretot, estudiàvem la possibilitat (o, més ben dit, la conveniència) de publicar una revista. I quan, ja convençuts que era indispensable de disposar d'un òrgan periòdic escrit (que, d'altra banda, seria l'únic que existiria a casa nostra), haguérem de cercar la manera material de sostenir-lo. Us n'estalvio detalls: la revista fou —i és, encara— la ja ahudida: *Treballs de Sociolingüística Catalana*, que apareix a València. La veritat és que no s'ha distingit mai per la regularitat, però hem de convenir que, examinada amb una perspectiva de gairebé trenta anys, és una contribució rellevant i un instrument indispensable de treball. Ateses les circumstàncies de temps, el contingut del primer volum seria obligat: hi reunírem, traduïdes al català, les ponències exposades a la secció núm. 7 del Congrés de Toronto.¹¹ El volum duia les dates de 1974-1976, bé que seguides de la de 1977, que era la real.

11. Heus ací les comunicacions de la Sessió Catalana: «Gramàtica normativa enfront gramàtica descriptiva en català modern» (per Antoni M. Badia i Margarit); «Diglòssia a Catalunya Nord» (per Domènec Bernardó i Bernat Rieu); «La influència de factors històrics exògens en la situació actual del català dins la societat» (per Jordi Carbonell); «Actituds polítiques i lingüístiques al País Valencià contemporani» (per Alfons Cucó); «Aculturació lingüística d'immigrants a Barcelona» (per Claudi Esteva Fabregat); «Llengua i literatura al País Valencià en el primer terç del segle xx» (per Joan Fuster); «Sobre el procés de patoisització» (per Robert Lafont); «Les enquestes sociolingüístiques catalanes» (per Joaquim Torres); «La normalització del català modern» (per Francesc Vallverdú), i «L'ús del català dins la literatura científica» (per Gerard Vassalls). El lector remarcarà que els noms dels autors d'aquestes comunicacions no coincideixen exactament amb els dels que hem indicat al § 5 (com a participants en la sessió de sociolingüística catalana). La diferència és a favor dels qui trameteren dins el termini establert el text definitiu per a ésser publicat. També figu-

La constitució del Grup Català de Sociolingüística (1973) i el Congrés de Toronto (1974) m'han fet pensar en el nostre món universitari barceloní. Havent rebut l'encàrrec de fer el discurs inaugural de l'any acadèmic 1976-1977, hi vaig llegir *Ciència i passió dins la lingüística catalana moderna*. (El discurs fou redactat en català i en castellà, i publicat en edicions paral·leles, però independents tipogràficament: a l'acte només fou llegida la versió catalana, la qual fou reproduïda a C.) Feia temps que el tema em preocupava i ara quedava canalitzat en la forma escrita d'una doble tesi: «obres que pertot arreu són exclusivament científiques, a casa nostra es basen en una notable càrrega afectiva», com també «obres que pertot arreu van a càrrec exclusivament de llurs autors, a casa nostra no es duen a terme sense una oportuna participació popular». Mostres significatives en serien Pompeu Fabra i Antoni M. Alcover. Així jo insinuava una teoria que un dia Georg Kremnitz prendria en consideració i que, entre nosaltres, tant fou acceptada i lloada com discutida i criticada en diversos medis intel·lectuals. No puc estendre'm'hi. D'altra banda, i ja que de la Universitat de Barcelona parlo, aprofito l'ocasió per a dir que el 1976 hi quedà instaurada la sociolingüística com a disciplina (o «assignatura»), de la qual era responsable Lluís V. Aracil. Aquest ensenyament durà uns quants anys i fou el mateix responsable qui hi posà fi, d'una manera sorprenent i enigmàtica. He esmentat aquests cursos per la novetat que aleshores això implicava. No cal dir que avui, i de molt de temps ençà, aquesta matèria existeix a totes les universitats.

6. «LA LLENGUA DELS BARCELONINS» (1964)

L'any 1962 vaig tornar dels Estats Units amb una dèria: jo havia de fer quelcom per la llengua (naturalment, alguna cosa de més a més de les meves modestes aportacions professionals d'història de la llengua i de gramàtica històrica). Hi donava voltes, tot es fonia en vaguetats, però el corcò no deixava de punxar-me: «quelcom per la llengua: guarir-la, dignificar-la, alliberar-la de l'opressió i dels contagis». Sense adonar-me'n, un dia em vingué al cap el mot clau: una «enquesta»! Faria una enquesta per a conèixer objectivament els seus mals. I, cosa curiosa: aquell mateix dia ja vaig començar de redactar preguntes i més preguntes del futur qüestionari. Ací, però, no hem de divagar. *La llengua dels barcelonins. Resultats d'una enquesta sociològico-lingüística*, 1 (Barcelona, 1969) és un llibre prou co-

ren en el dit volum dos altres textos meus: «La sociolingüística catalana al Canadà» (l'article publicat a *Serra d'Or* sobre el Congrés de Toronto) i «Entorn de la sociolingüística catalana: precedents, dificultats, contingut, objectius» (conferència feta en la presentació del Grup Català de Sociolingüística a Prada de Conflent i que també fou exposada en la secció núm. 11 del Congrés de Toronto). Cf. § 5 i nota 9.

negut i no haig de tornar a dir coses sabudes. No deixaré d'evocar, emperò, com vaig viure i com jutjo avui aquella inoblidable peripècia. D'antuvi, confesso que m'ha emocionat de debò de rellegir, fa unes quantes setmanes, la meva introducció al llibre. S'hi barrejaven la il·lusió d'ajudar la llengua, la necessitat de conèixer la seva situació objectiva, la temença d'haver d'afrontar un resultat negatiu o indiferent, la confiança que trobaria un bon equip de treball, la meva manca de competència en sociologia, la convicció que, malgrat tot, convenia tirar endavant i plantar cara a tots els riscos. Cap d'aquests condicionaments no deixà de fer-se sentir. Vaig fer-ho tan bé com sabia, el meu treball, capdavanter, quedà escrit (amb els encerts i els errors dels pioners) i avui no seríem honestos si no en parlàvem en aquesta jornada.

Voldria recapitular-ne breument alguns aspectes:

a) L'enquesta, formalment domiciliada i emparada per la meua Universitat de Barcelona (a la qual, però, no vaig demanar permís).

b) Un qüestionari llarg, que de fet tocava el sostre quant a l'extensió aconsellable (35 preguntes), de respostes pràcticament tancades. Molts, després, s'hi inspirarien.

c) Una mostra d'uns vint mil ciutadans (exactament foren 21.772 persones), caps de casa, extreta de les oficines municipals. La mostra quedà dividida en dos grups, per haver-ne extret jo un 1 % (222 persones), que foren visitades personalment (i llurs respostes recollides personalment), mentre que la resta (enquesta general) trameté la resposta per correu.

d) L'esplèndida acollida de l'enquesta: el qüestionari fou omplert per un 15 % llarg de destinataris. Entre aquests i els que respongueren mitjançant visites personals, obtinguérem 3.485 respostes.

La gran troballa de l'enquesta foren les «visites personals». Aquestes tenien una doble finalitat: asseguraven un mínim de respostes (proporcional a la densitat de la població) i permetien un control objectiu de l'enquesta general. No cal dir que vaig idear la manera de garantir al màxim possible l'anonimat dels ciutadans visitats, de tenir uns suplents per als casos d'absència per defunció o canvi de domicili, de rebuig de l'enquesta per part de l'escollit, etc. Tan satisfet vaig quedar d'haver recorregut al mètode de les enquestes personals, que, si no hagués estat perquè ja tot estava en marxa i no hi cabien modificacions, m'hauria llançat a convertir el dit 1 % de visites personals en un 2 % o en un 3 %. Dic això, sense pensar ara com se'ns hauria complicat la feina, si haguéssim hagut d'augmentar les visites personals: he rellegit les instruccions que vaig passar als voluntaris que se n'encarregarien, he recordat les reunions que tinguérem ells i jo per a no desviar-nos del procediment establert, i altres detalls. Els noms d'aquests voluntaris, en nombre d'una cinquantena, figuren al pròleg del meu llibre (p. 18) i tornen a constar-hi repartits per districtes municipals (p. 73-74) i jo

no els oblidaré mai. I qui eren, ells? Ultra un fill meu, hi havia estudiants alumnes meus, estudiants amics dels meus alumnes, escoltes coneguts d'aquests estudiants, tots ells, com jo mateix, entusiastes de l'enquesta; tots ells, com jo mateix, contents de treballar per la llengua catalana. Estudiants aleshores, no són pocs els qui, amb el temps, s'han convertit en universitaris de prestigi i avui mateix n'hi ha dos que assisteixen en aquesta sessió.

Naturalment, de primer mantinguérem secret tot el que es referia a l'enquesta. Després, closa la recepció de les respostes, a mitjan any 1965 ja era inevitable que el tema, prou important, transcendís a molts medis de gent interessada per la llengua i la cultura. No em sorprengué gens, doncs, que aviat Maur Boix i Jordi Sarsanedas, de la revista *Serra d'Or*, em demanessin un article sobre l'enquesta. Era a la tardor de 1965, quan jo tot just devia haver iniciat la redacció del llibre, i, per tant, no podia fer un resum d'allò que encara no existia. De totes maneres, vaig preferir de parlar, diguem-ho així, de la filosofia de l'enquesta. L'article s'intitulava «Els barcelonins parlen de llur llengua. Reflexions entorn d'una enquesta sociològic-lingüística» (*Serra d'Or*, gener de 1966).¹² Més que un comentari sobre què seria el llibre, era una reflexió. L'enquesta era una necessitat, car ignoràvem la situació de la llengua catalana a la ciutat. Els objectius que perseguíem eren: *a*) escatir la posició dels catalans davant llur llengua pròpia, ambientalment (l'adhesió) i lingüísticament (la coneixença); *b*) estudiar l'influx de la immigració (la que anomenem «dels anys seixanta», és clar) damunt el català, i *c*) sensibilitzar catalans i no catalans sobre el fet psicològic de dues llengües en una mateixa societat. Jo m'hi manifestava confiat en la maduresa dels nostres conciutadans.

I amb aquesta confiança vaig escriure el llibre, que no féu sinó confirmar-me-la. Com és sabut, el primer volum del llibre de l'enquesta, publicat el 1969, conté una primera part (amb la descripció detallada del qüestionari i el desenvolupament de l'enquesta), una segona part (amb l'inici de «La llengua i els seus condicionaments»: la llengua habitual, la procedència geogràfica i la família), una part documental (còmput i correlacions) i uns apèndixs (amb lletres rebudes i «textos» i «afegits» a les respostes a l'enquesta). Les reaccions del públic lector foren desconcertants, però fins a un cert punt esperables (i esperades i tot), si ho jutjo per la meua llarga història d'aprenent de sociolingüista. Els lingüistes i els lectors de cultura general se'n felicitaran, en sintonia amb el Comité d'Écrivains et d'Éditeurs pour une Entr'aide Européenne, que m'havia concedit una borsa que em permeté d'emprendre l'enquesta i l'estudi, i amb l'Institut d'Estudis Catalans, que m'atorgà el Premi Pompeu Fabra de 1967 pel volum ja redactat. Com és sabut, el

12. L'article fou reproduït al meu llibre *La llengua catalana ahir i avui* (B), Barcelona, 1973, p. 182-187, amb el títol «L'enquesta sobre el català a Barcelona».

llibre fou publicat per Edicions 62 l'any 1969. Els sociolingüistes i els sociòlegs, sobretot aquests darrers, en canvi, foren durament crítics respecte al meu llibre, especialment per raons de mètode. Vaig llegir recensions i articles que hi oposaven arguments contundents i irrefutables, que jo no hauria sabut desmuntar. No m'hi vaig ficar mai. Si el que tenia de bo l'enquesta era la novetat, l'oportunitat i l'aplec de dades, no inventades, sinó recollides (i això no ho ha negat ningú), el meu llibre era com una mena de despertador que impedia que els afectats perdessin (o perdéssim) el tren. He dit més d'una vegada que conservo, enquadernades, les 3.485 enquestes contestades i classificades per llengua (fulls catalans i fulls castellans) i per districte municipal de provinença. I aquest testimoni lingüístic de 1964, que ja ha complert quaranta anys de vida, serà consultable, sempre que calgui, a la Biblioteca de Catalunya. Mentrestant queda, però, el segon volum. És fàcil de comprendre que jo, vistes les objeccions de pes que hi oposaven els experts, no volgués ni sentir-ne parlar durant anys. Però aquí ha seguit funcionant el meravellós encant que ha salvat tantes coses al nostre país. Amb una generositat que els honora, Teresa Cabré i Joan Martí, agafaren els materials que jo tenia per a redactar el segon volum i l'escriviren ells dos, procurant de romandre fidels a la manera personal i l'estil amb què jo havia escrit el primer. Només hi falten les conclusions generals, que, naturalment, hauria de compondre jo mateix. Què farem? Potser aquesta jornada d'avui ens animarà (o, dit sense eufemismes: m'animarà) a completar una obra interrompuda?

7. EL DEBAT DE PERPINYÀ SOBRE EL «CONFLICTE LINGÜÍSTIC» (1977)

El tema d'aquest paràgraf em dugué al punt culminant de la meua carrera de sociolingüista. De moment, però, haig de recordar que jo, que per a diversos col·legues no passava d'ésser un sociolingüista de divulgació (per les «aventures» esmentades al § 3), vaig continuar ésser desqualificat amb motiu de l'enquesta de 1964 i del llibre corresponent (1969). Dins mateix del Grup Català de Sociolingüística apareixien reticències i discrepàncies, explícites o encobertes. D'altra banda, el Grup anava fent la seva feina, lentament, però amb una orientació clara. Així convocà un Seminari Internacional de Sociolingüística, que tingué lloc a Perpinyà, del 18 al 30 de juliol de 1977. I així fou. L'organitzaven la Universitat de Perpinyà, el Research Committee on Sociolinguistics, el Centre Mondial d'Information sur l'Éducation Bilingüe i el Grup Català de Sociolingüística. Membres d'aquest hi treballàrem força, entre d'altres, Lluís V. Aracil, Domènec Bernardó, Francesc Vallverdú, Aina Moll, Gentil Puig, Joaquim Torres i jo mateix. El Seminari era dedicat a qüestions generals de la disciplina i s'hi congregaren especialistes de tres continents. Per a tot el que en diré en això que segueix, em baso en l'article que vaig publicar als *Treballs de Sociolingüística Catalana* sobre

el Seminari.¹³ El programa preveia temes típics de l'ús de les llengües; una vegada més, definició i continguts de la sociolingüística; els mètodes de treball; les actituds del sociolingüista davant els problemes de les persones en la societat. No es tractava, doncs, d'una reunió de sociolingüística catalana, ni de bon tros (només una comunicació, entre les presentades, versava sobre la nostra llengua —i l'autor no era català—; però entre la seu (Perpinyà) i que el català sol fornir exemples i situacions de qualsevol mena que sempre interessin, al Seminari es parlava força del català. De caràcter general, cal esmentar: una taula rodona sobre la substitució lingüística; el tractament de la tibantor existent entre dues orientacions (democràcia vs. tecnocràcia) que aleshores dividia bon nombre de sociolingüistes en dos blocs oposats, i una reunió de la Junta del Research Committee, a la qual assistiren Albert Verdoodt, Edward Rose, Jonathan Pool i Lluís V. Aracil. Notem que també era present al Seminari Georg Kremnitz, especialista en sociolingüística occitana i catalana i molt bon amic nostre i de les nostres coses (al qual he fet al·lusió al § 1).

Arribat aquí, penso que els qui m'escolteu us sentireu més atrets per saber què passava amb el català en el Seminari de Perpinyà que no pas per les reunions del Research Committee on Sociolinguistics. Ho explico. Els inscrits al Seminari no ignoraven la problemàtica de la llengua catalana, ja proverbial entre la gent del ram, ni que ens trobàvem en un territori de «conflicte lingüístic» (català/francès). De més a més, en aquells dies s'esqueia la commemoració de la *Pau i treva de Déu* (signada a Toluges l'any 1065) i el Seminari s'hi traslladà en pes durant el cap de setmana que partia en dues meitats la durada del Seminari. Fins i tot hom hi improvisà, com un treball de pràctiques, una petita enquesta (que ompliren vint-i-quatre inscrits!) sobre la llengua catalana. Ara bé, allò que més els neguitejava era de saber què era i com funcionava el Grup Català de Sociolingüística, que, al cap i a la fi, també era organitzador del Seminari. Aquest prec motivà que hom convoqués un acte de presentació del Grup, que ja tingué el resultat que els inscrits esperaven i que també fou ben profitós per al mateix Grup, que, posats a fer, hi afinà i tot el concepte de la seva identitat. En donaré compte amb brevetat.

La presentació del Grup tingué lloc el dia 25 de juliol a la tarda. N'era moderador Georg Kremnitz. La primera part comprengué quatre exposicions (fetes en francès o en anglès, però ara en redueixo els títols al català). Foren: «De la lingüística catalana a la sociolingüística catalana» (per Badia i Margarit), «El Congrés de Cultura Catalana i els debats sobre la llengua catalana» (per Joaquim Torres), «El

13. «El Grup Català de Sociolingüística i el Seminari Internacional de Sociolingüística de Perpinyà. Juliol de 1977», dins *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 2, València, 1979, p. 11-32. L'article fou reproduït al meu llibre *Llengua i poder. Textos de sociolingüística catalana* (E), Barcelona, 1986, p. 131-161.

Grup Català de Sociolingüística: el *voler* i el *camí*» (per Lluís V. Aracil) i «L'originalitat del Grup Català de Sociolingüística» (per Domènec J. Bernardó). Acabades les intervencions, s'inicià un debat, ric i vari, llarg i, a estones, d'una certa duresa. La discussió versà tant sobre la situació actual de la llengua catalana (en general, però sobretot a la Catalunya del Nord), com sobre els continguts, les tasques i les orientacions del Grup. Una vegada més, els dubtes i les incerteses dels sociolingüistes. Com dic, la reunió fou llarga, de manera que, a l'hora prevista per a cloure-la, encara hi havia moltes coses a dir. Extraordinàriament, la sessió fou represa havent sopat i es perllongà fins ben entrada la nit. Jo vaig recollir aquesta discussió, més que resumint-la, fent-hi una reflexió personal. Era una reflexió el text de la qual no vaig deixar de sotmetre als companys del Grup que hi assistiren (Lluís V. Aracil, Domènec J. Bernardó, Aina Moll, Gentil Puig i Joaquim Torres) i al mateix moderador del debat Georg Kremnitz. No cal dir que vaig prendre en consideració llurs remarques al meu original. I així quedà enllestit el text de la meua reflexió. Atès que es tracta d'un text publicat,¹⁴ ací podria estalviar-me d'ésser prolix en els meus comentaris. Amb tot, no deixaré de fer-los, com insinuo, breument, per a donar facilitats a qui no li sigui còmode de procurar-se un text publicat fa més d'un quart de segle.

Vaig dividir la meua reflexió en sis capítols:

a) *La situació del català*. El debat s'anà concretant en les enquestes que hom llança per a conèixer aquesta situació i, a través de diverses intervencions, es posà de manifest una certa desconfiança davant les conclusions que sovint hom n'extreu. Això no volia dir, emperò, que no acceptéssim el mètode, com ho provava que diversos membres del Grup havien treballat i treballaven amb enquestes.

b) *L'episodi de Toluges*. Com he dit abans, el Seminari es traslladà a Toluges per adherir-se als actes commemoratius. Allí es produí un incident que posà en boca d'unes persones que insultaren els qui assistien a un recital i que, contra totes les aparences, els insultaren en català (quan, per altres indicis, tot donava a entendre que ho farien en francès). Els estrangers hi donaren molta importància (perquè els costava d'entendre aquella opció pel català), però els catalans comprenien que els mateixos que aleshores havien emprat el català per a apostrofar, s'haurien oposat en francès en un altre indret i en una altra situació, amb l'objectiu tàcit de salvar unes estructures que es veurien amenaçades amb la normalització lingüística.

c) *La qüestió dels mètodes*. En la discussió semblava que hom retreia al Grup Català de Sociolingüística que rebutgés sistemàticament els mètodes de la sociolingüística. La veritat és, emperò, que sovint cada situació exigeix un mètode adequat. Els membres del Grup no se senten esclaus d'una metodologia que podria semblar-los imposada de fora estant i que potser els dificultaria una tasca que els

14. En català (dues vegades) i en alemany, cf. nota 13 i § 8.

és suggerida per la mateixa realitat que estudien, com, al mateix temps, se senten interessats per conèixer de quina manera treballen llurs col·legues que operen dins d'altres realitats.

d) Científics i militants. Del primer moment ençà, la sociolingüística té posat el problema de si pot romandre indiferent davant la sort de les llengües i davant les persones que les parlen, o si ha de distingir acuradament entre l'estudi científic i les situacions humanes, tot assumint aquell i deixant de banda aquestes darreres. Es pot dir que tothom admet el doble caràcter, científic i militant, del sociolingüista d'avui. Quina posició adopta el Grup Català de Sociolingüística davant el dilema de científics o militants? Si la lingüística catalana ja és una ciència «engatjada» pel fet d'ésser «catalana», amb més raó la sociolingüística catalana se sentirà engatjada amb la comunitat parlant. Els sociolingüistes catalans són, doncs, militants; si no, no són.

e) La concepció democràtica. El Grup Català de Sociolingüística se sent identificat amb la comunitat catalanoparlant: és gairebé un tòpic que la llengua és el tret que més bé permet de caracteritzar la nostra peculiaritat col·lectiva. És, doncs, natural que el nostre Grup tingui una consciència social profunda. Per això ens ha afectat pregonament de constatar que les dificultats de la llengua catalana han incidit en el cos social, sobretot en les seves capes més humils. Tres mostres: 1) els estralls que produïa, a partir de 1939, la imperiosa obligació d'expressar-se en castellà en llocs públics, sobretot entre persones de poca cultura; 2) la pertorbació psicològica i la lentitud en l'adquisició del vocabulari bàsic que l'escola en una llengua altra que la materna originava en els nostres infants, i 3) el canvi d'actitud que tots observàrem en els immigrants (dels anys seixanta), quan aquests s'adonaren del paral·lelisme que existia entre llurs reivindicacions de classe i la reivindicació de la llengua i la cultura catalanes, en una situació d'injustícia comparable a les de tipus social. Són tres mostres de les preocupacions del Grup que calen molt endins de les entranyes del poble.

f) La consciència d'universitaris. El Grup Català de Sociolingüística sempre ha defensat que la sociolingüística catalana sorgia de la base popular. Així, atès que el Grup està atent a la realitat concreta a la qual vol servir, insistíem en el gran fet del Congrés de Cultura Catalana i en la seva projecció popular (comptava amb 12.000 inscripcions, cosa que confirma el notable suport que la societat li presta). Ara bé, a la pregunta de si els membres del Grup Català de Sociolingüística renunciaven a llur condició d'universitaris, els interpellats respongueren amb una negativa absoluta. No podien amollar la marca que imprimeix el pas per la universitat: ultra un volum més o menys considerable d'informació (que després és en bona part oblidada), la universitat suposa dues adquisicions fonamentals: un sentit crític davant els esdeveniments i les persones, i la coneixença i l'aprenentatge dels mètodes científics.

Conclusió del debat. Ens ratificàvem convençuts que la sociolingüística catalana és una manifestació més de la situació de la llengua catalana. Així com la llengua catalana és un cas especial (alguns l'anomenen «únic») dins el mosaic de les altres llengües romàniques (o àdhuc de les llengües de cultura), així també la sociolingüística catalana es presenta amb un llarg seguit d'originalitats. Cadascú segons les seves possibilitats, tothom fa allò que creu que ha de fer per la llengua. Els sociolingüistes catalans viuen i treballen amb el convenciment compartit que, mitjançant un tàcit repartiment de funcions, «entre tots ho farem tot».

8. RATIFICACIÓ DE LA SOCIOLINGÜÍSTICA CATALANA (1979)

Georg Kremnitz s'interessà a fons pel Seminari de Perpinyà. Com que coneixia bé la situació i la problemàtica del català, podia treure'n més profit que altres sociolingüistes que no dominessin el tema com ell. No solament això. Arran d'aquesta trobada, Kremnitz decidí de publicar una antologia de textos de sociolingüistes catalans que, d'una manera o altra, es referissin al «conflicte de llengües». Tot just s'havien escolat dos anys, i el llibre ja era una realitat. El títol feia així: *Sprachen im Konflikt. Theorie und Praxis der katalanischen Soziolinguisten. Eine Textauswahl*. Georg Kremnitz signava com a editor. El llibre aparegué a Tübingen l'any 1979, dos anys després del Seminari de Perpinyà. Obert el llibre, vaig endur-me'n l'agradable sorpresa de veure que l'editor i col·lector dels textos hi havia incorporat dos articles meus, traduïts a l'alemany (com tots els altres que constituïen l'antologia). Els autors seleccionats érem els següents: Lluís V. Aracil, jo mateix, Domènec Bernardó, Rafael Lluís Ninyoles, Gentil Puig, Joaquim Torres i Francesc Vallverdú. Els dos textos meus que Kremnitz hi havia incorporat eren: a) l'article de *Serra d'Or*, del qual abans he dit que descrivia la filosofia de l'enquesta de 1964: «Els barcelonins parlen de llur llengua. Reflexions entorn d'una enquesta sociològico-lingüística» (n'he parlat al § 6) (aleshores convertit en «Die Umfrage zum Katalanischen in Barcelona», p. 161-165 de l'antologia), i b) l'article dels *Treballs de Sociolingüística Catalana* que era una crònica fidel del Seminari de Perpinyà de 1977 (n'he parlat en el § 7) (traduït sota el títol «Die katalanische Soziolinguistik-gruppe und das Internationale Seminar für Soziolinguistik in Perpinyà (Perpignan) im Juli 1977», p. 198-218 de l'antologia). Això vol dir que, sense haver-nos consultat l'un a l'altre, Georg Kremnitz escollí els meus textos que tractaven de la filosofia de l'enquesta de 1964 i del debat sobre el conflicte lingüístic de 1977, que ja havien estat els essencials per a mi, en les meves cavil·lacions sobre la sociolingüística catalana.

Ara bé, al llibre de Georg Kremnitz hi havia més que els set articles dels seus col·legues catalans. Com era natural, i obligat i tot, l'antologia era precedida d'una introducció feta per ell mateix, com a col·lector dels textos. I en aquest punt, haig de tornar a fer públiques les nostres gràcies a l'amic Kremnitz, qui amb pocs

mots hauria pogut desempallegar-se de la seva obligació moral de presentar l'antologia. Doncs no: la seva introducció no era solament, com corresponia, el text apropiat per a presentar el llibre, sinó també, i sobretot, una veritable introducció a la sociolingüística catalana de la fi dels anys setanta, aleshores ja prou madura per a poder ésser presa en consideració i veure'n els precedents, la realitat i les possibilitats. A continuació resumeixo la introducció de Kremnitz.

Feta una al·lusió, obligada, als precedents que jo també he recordat aquí mateix (§ 1), la sociolingüística catalana s'origina —són paraules seves— amb l'intent de balanç de la situació resultant de la Guerra Civil i l'elaboració d'idees per al futur. Però la cosa important fou que els començos d'aquesta sociolingüística catalana es distingiren per la relació amb la sociolingüística general. Ferguson (1959) i Fishman (1967) eren tinguts en compte entre nosaltres, que adoptàrem el concepte de diglòssia, amb totes les seves seqüeles. I aviat, molt aviat, la constitució del Grup Català de Sociolingüística i la seva presència al Congrés de Toronto (§ 5) feren veure al món científic que la sociolingüística catalana s'orientava i que s'orientava bé. La introducció de G. Kremnitz presenta els tres temes bàsics de la sociolingüística catalana: 1) el problema de l'opressió lingüística, 2) la immigració (dels anys seixanta), com una preocupació i una amenaça elementals, i 3) que en el domini lingüístic català estan en correlació les diferències de llengua i la vinculació social. No m'hi puc entretenir. Només diré que aquesta introducció passa revista a l'anomenat *conflicte lingüístic* i enumera i comenta 1) el dilema de normalització vs. substitució de la llengua oprimida, 2) el complement de la normalització amb la normativització i l'extensió social, 3) la qüestió de les variants locals enfront de la llengua comuna, 4) la disjuntiva entre cooficialitat i oficialitat de la llengua (que tant preocupava en els anys setanta) i 5) recull la tesi de «ciència i passió en la lingüística catalana», que jo havia posat en circulació l'any 1976. Més, encara. A les portes de la democràcia recobrada, s'ocupa de la institucionalització de la sociolingüística a casa nostra (amb el Grup Català de Sociolingüística: 1973 i el Congrés de Cultura Catalana: 1975-1977) i elucubra sobre les autonomies (aleshores encara futures). Com he dit, una veritable introducció al tema de la sociolingüística al domini lingüístic català. Afortunadament, aquest text introductor de Kremnitz a l'antologia fou traduït al català i publicat al núm. 3 dels *Treballs de Sociolingüística Catalana* (València, 1980).

9. TERCERA INTROSPECCIÓ. UN CERCLE QUE ES TANCA

Hem de tornar enrere, perquè l'època que volem examinar no perdi en perspectiva. En un moment de màxima gravetat en la història del nostre país i de la nostra cultura, l'any 1939 em vaig sentir cridat a posar tota la meva capacitat i totes les meves energies a la defensa, a la reparació i a la dignificació de la ultratjada i

perseguida llengua catalana (cf. § 2). Des del punt de vista professional, jo estudiava filologia romànica (per a la Universitat d'aleshores no existia la filologia catalana) i la resposta a la crida coincidia venturosament amb la meua vocació, ja orientada en aquest sentit des d'abans que es produís el cataclisme. I, des del punt de vista humà, allò que hauria estat una possible extensió (voluntària) del meu ofici (divulgar, propagar, ensenyar), es convertí en una acaparadora obsessió per ajudar la llengua perseguida. Un dia els meus afanys em posarien en contacte amb la sociolingüística, disciplina aleshores poc menys que desconeguda a casa nostra i desconeguda del tot a la Universitat, però que sense trigar gaire m'atrauria amb el seu nom cridaner. Així vaig viure un període que es descomponia en tres etapes:

a) Vaig començar per la part que era més fàcil per a mi: per la interdicció absoluta d'ús públic, oral i escrit, de la llengua (en l'ensenyament, mitjans de comunicació, etc.), aquesta quedava relegada a uns usos privats (família, amistats, etc.) contra els quals hom proferia encara tota mena d'amenaques (que feien efecte en medis poc cultes) i això jo ho podia tractar com problemes d'història de la llengua, que no requerien cap preparació especialitzada: així vaig redactar dotzenes d'articles o conferències (que anomeno «aventures», que he recollit en bona part al § 3 i que els sociolingüistes com Déu mana jutjaven d'aficionat, de poca categoria o els negaven la condició de sociolingüístics).

b) Passat un cert temps, quan jo ja havia establert contactes amb el món de la sociolingüística (i em veia amb col·legues, llegia bibliografia apropiada, etc.), vaig ascendir en la consideració amb què era tractat: ja devia ésser un bon «aprenent de sociolingüista».

c) Per fi, la meua participació en les reunions preparatòries del Grup Català de Sociolingüística em valgué com una espècie de certificat que em permetia d'alternar amb els sociolingüistes de casa nostra (i, a través d'ells, amb sociolingüistes forans), si bé alguns continuaven reticents respecte a mi, per les «aventures» (§ 3), per l'enquesta de 1964 (§ 6) i per algunes altres coses per l'estil. Havent arribat fins en aquest replà de l'escala, vaig ésser un membre del Grup que, però, alternava, com si fossin dues professions diferents, la lingüística i la sociolingüística.

Fou Francesc Vallverdú qui, en l'avinentsa de llegir un cert nombre de les meves «aventures» citades abans (§ 3), afirmà que la meua dedicació a vetllar per la llengua més enllà de les exigències professionals (docència i recerca de lingüística) i a fer-ne pràcticament una nova parcel·la quasi professional (sociolingüística), era una conseqüència del gran destret de 1939. Per a ell el desenllaç de la Guerra Civil féu que jo modificués la meua línia de treball professional, en el sentit que, sense aquesta dura i cruenta pàgina de la nostra història, jo no m'hauria mogut de la lingüística diacrònica en què m'havia format i que, malgrat tot, continuava essent objectiu fonamental de la meua carrera universitària. Moltes vegades he pensat en l'asseveració de Vallverdú i m'hi he referit tot comentant-la, sia donant-li la raó sia

retirant-li-la. Avui, que examino el passat amb una perspectiva de més de seixanta anys, crec que el meu amic Vallverdú ho encertava: totes les meves denúncies del tracte injust donat a la llengua catalana, tots els meus esforços per la seva normalització, s'apuntalaven més en uns desigs enormes de fomentar la realització plena de la llengua que en un projecte sistemàtic de sociolingüística. Per tant, de primer, vaig ésser com un sociolingüista «ocasional», que feia tot el que podia per esdevenir un sociolingüista «efectiu», l'obra del qual ja ha estat exposada en els paràgrafs anteriors. Tanmateix, confesso que la meua lingüística diacrònica continuava pesant molt dintre meu. En definitiva, sigui que la situació més greu de la llengua catalana s'havia alleujat, sigui que les noves generacions universitàries també fornien sociolingüistes, sigui que vuit anys rector de la Universitat de Barcelona havien alentit vells projectes meus que esperaven d'ésser represos, sigui, en fi, que cada any que vivim es dilaten les perspectives amb què examinem el passat, el cas és que, sense adonar-me'n, i a poc a poc, vaig anar acaronant la idea de retornar, sense presses, però també sense aturar-m'hi, a la dimensió històrica de la lingüística. *On revient toujours aux premiers amours*. Després d'una llarga meditació silent, un dia d'abril de 1983 vaig fer pública la decisió presa en aquest sentit, durant la presentació del meu llibre *Llengua i societat*, justament un llibre de sociolingüística. Era a la Universitat de Barcelona i recordo que, entre els assistents, hi havia Aina Moll, Francesc Vallverdú, Carles Duarte i altres. Hauré estat un sociolingüista que té clars el *terminus a quo* (1939) i el *terminus ad quem* (1983) de la seva professió? De cap manera. No em voldria veure gens esclau d'aquest formulisme. No em desentendria, i no em desentendré, dels problemes apressants que sens parar assetgen la llengua catalana i, de fet, el 1985 vaig publicar un nou llibre de sociolingüística (*Llengua i poder*), encara ara em fico sovint en polèmiques sobre temes delicats que afecten la llengua d'avui i enguany he col·laborat a l'homenatge a Georg Kremnitz, oferint-li un fantasiós assaig que, si mereix de sobreviure, s'haurà de catalogar com a sociolingüístic (cf. § 5, el darrer de la llista). Però sí que desitjava de tornar a centrar la meua vocació científica entorn de la lingüística històrica i la història de la llengua de la meua joventut, tal com les conreem avui, després de superar embats temàtics i metodològics que les han escomeses en els darrers decennis. Ho provenen els llibres *La formació de la llengua catalana* (1981) i *Les Regles de esquivar vocables i «la qüestió de la llengua»* (1999).

En deixar la presidència del Grup Català de Sociolingüística, aquest em nomenà president honorari, que molt vaig agrair. Han passat anys i, com és natural, tot hi ha anat canviant. Avui, amb nova gent, nous problemes, nous temes, el Grup continua al peu del canó. N'és el president Emili Boix, qui, al seu moment, s'interessà pels aspectes humans de la meua enquesta de 1964 sobre la llengua dels barcelonins. Els *Treballs de Sociolingüística Catalana* continuen impertèrrits la trajectòria iniciada fa prop de trenta anys.

10. UNA PROPOSTA

El contingut d'aquest darrer paràgraf serà l'únic que s'ajustarà al propòsit dels organitzadors de la jornada, per tal com, d'una manera o altra, s'orienta vers al futur. Cap a on va la sociolingüística? De moment, em referiré al títol de la meva conferència: «Sociolingüística homogènia i comportaments idiomàtics varis». Confesso que de primer antuvi jo havia unit instintivament les dues frases per mitjà de *vs.* (ço és: *versus* = 'contra'), que en la versió més elaborada he substituït per la copulativa *i*. Espero d'haver-vos convençut avui que l'oposició originària que fa més de mig segle jo havia entès que existia entre 'sociolingüística' i 'comportaments idiomàtics varis' (que volien dir 'tot allò que no era la *bona* sociolingüística'), es troba en via de desaparèixer. La *concepció* de la meva conferència era una cosa (separava, com efectivament he fet aquí, les «aventures sociolingüístiques», § 3, i la meva aportació a la sociolingüística de debò, § 5, 6 i 7), però la seva *conclusió* és una altra cosa. Si al títol del primer esborrany jo deia: «Sociolingüística homogènia *vs* comportaments idiomàtics varis», ara, en la seva versió més definitiva, dic: «Sociolingüística homogènia *i* comportaments idiomàtics varis». Reconec que és més fàcil de canviar el títol d'un text que el seu contingut, però aquí és el procés que ha sofert el contingut, el que m'obliga a modificar el títol. El temps m'ha ajudat a convertir dues maneres d'estudiar els usos de la llengua que es miraven de reüll, en un sol concepte de tractament de la llengua.

Essent així les coses, com podia jo, que he estat sociolingüista *amateur*, sociolingüista de segona, sociolingüista agosarat i sociolingüista «que Déu n'hi do», enfrontar «sociolingüística homogènia» i «comportaments idiomàtics varis»? No podia. Bromes a part, no cal dir que la preparació i la redacció d'aquesta conferència han estat per a mi una gran lliçó de la matèria, en la qual fonamento la proposta que coronarà tot el que hi he dit.

La meva vida de sociolingüista començà (i en bona part s'ha descabdellat) entorn d'una cruïlla on conflüen —i encara conflueixen— dues maneres d'entendre la nostra disciplina:

a) Una matèria que, com a científica que és, aspira a subjectar-se a una precisió, a un rigor i a una metodologia estricta, però que encara sofreix —o ha sofert fins fa poc— de dubtes, clivelles i contradiccions (la «sociolingüística homogènia» del títol).

b) Una altra manera d'estudiar la llengua, menys travada, més solta, que, emperò, també apunta als objectius que es desprenen del concepte de la matèria (els «comportaments idiomàtics varis» del títol). He patit durant anys per la barrera que separava ambdues maneres d'exercir la professió: he treballat molt (no sé si bé, però això ara és a part) a favor de la llengua (§ 3) i tampoc no he deixat de treballar en una sociolingüística més estricta (§ 5, 6 i 7), i estic satisfet i content de pres-

sentir (i gairebé comprovar) que la dita barrera es desploma. Totes dues maneres es fonen en les definicions, encara prou vagues, ambigües i incertes, que nosaltres mateixos solem exhibir (§ 4 i altres indrets), que es plantegen reiteradament els sociolingüistes en llurs reunions de treball i que jo mateix vaig tornar a viure en el debat de Perpinyà (§ 7). No hi ha cap diferència decisòria que les separi.¹⁵

Heus ací, doncs, la meua proposta. Atès que —segons que sembla— encara no hem aconseguit de delimitar amb precisió els camps de treball ni una definició inequívoca de sociolingüística, proposo que el Grup Català de Sociolingüística, que sempre ha estat capdavanter en tot allò que es refereix a la nostra disciplina, amb els estudis previs pertinents, redacti i aprovi una definició clara i prou àmplia perquè pugui comprendre tots els usos de la llengua. Una vegada més, la sociolingüística catalana obrirà i assenyalarà camins.

BIBLIOGRAFIA CITADA I DE REFERÈNCIA. ABREVIATURES

1) De l'autor

«Katalanisch und Baskisch in Spanien». *Hesperia* [Zuric], núm. 6-7 (1951), p. 58-78.

Aquest article fou signat per «***»

Fisiognòmica comparada de las lenguas catalana y castellana: Discurso leído el día 27 de noviembre de 1955 en la recepción pública de [...] en la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona y contestación del académico numerario Dr. D. Luis Pericot García. Barcelona, 1955. Reproduït, en versió catalana, al llibre A, i repartit en dos capítols: «El català, entre Gallo-Romània i Ibero-Romània» i «Català i castellà»

Llengua i cultura als Països Catalans. Barcelona: Edicions 62, 1964. [Llibre A]

«Els barcelonins parlen de llur llengua. Reflexions entorn d'una enquesta sociològico-lingüística». *Serra d'Or* (gener de 1966). [Repr. al llibre B] Aquest article, traduït a l'alemany («Die Umfrage zum Katalanischen in Barcelona»), fou inclòs com un capítol en l'antologia publicada per Georg Kremnitz: *Sprachen im Konflikt* (vegeu l'epígraf 2 d'aquesta mateixa bibliografia), i hi ocupa les p. 161-165. (Cf. *infra* l'entrada del meu article «El Grup Català de Sociolingüística i el Seminari...»).

La llengua dels barcelonins: Resultats d'una enquesta sociològico-lingüística. Vol. I: *L'enquesta. La llengua i els seus condicionaments*, 1. Barcelona: Edicions 62, 1969. 687 p.

La llengua catalana ahir i avui. Ed. de Maria Cardús. Barcelona: Curial, 1973. [Llibre B]

«Procés i objectius de la sociolingüística catalana». *Iberoromania*, núm. 1 (1974), p. 19-30.

Aquest article, amb lleugeríssims retocs en el text (sempre anodins) fou reproduït amb títols, en llengües i en llocs diferents: «Autour de la sociolinguistique catalane:

15. Malgrat que em sembli un argument superflu (és a dir, a hores d'ara, innecessari), voldria reblar el clau recordant un parell d'idees cabdals per a nosaltres, sociolingüistes, que s'apliquen a totes dues maneres d'entendre i de practicar la disciplina: 1) la dualitat «estructures socials de la llengua / actituds dels parlants», i 2) la dualitat «sociolingüistes científics purs / sociolingüistes científics i ensem militants». Aquestes disquisicions tant es troben en un treball de recerca com en un article seriós de diari sobre la situació de la llengua.

- précédents, difficultés, contenu, objectifs» (Toronto, 1974), «Entorn de la sociolingüística catalana: precedents, dificultats, contingut, objectius» (TSC, núm. 1 (1974-1976 [1977]), p. 15-35) i, per fi, *Cap a una sociolingüística catalana*, Lleida, 1976, 28 p. Tots aquests canvis resten explicats a la nota 9.
- «La sociolingüística catalana al Canadà». *Serra d'Or* (abril 1975). Reproduït a TSC, núm. 1 (1974-1976 [1977]).
- Ciència i passió dins la lingüística catalana moderna*. Discurs inaugural del curs acadèmic 1976-1977. Barcelona. Universitat de Barcelona, 1976. 81 p. D'una manera paral·lela i simultània, però com a publicació independent, aparegué *Ciencia y pasión en la lingüística catalana moderna* (versió cast. pel mateix autor). Discurso inaugural..., 87 p. L'edició catalana fou reproduïda al llibre C.
- «Gramàtica normativa enfront gramàtica descriptiva en català modern». *Treballs de Sociolingüística Catalana* [València], núm. 1 (1974-1976 [1977]).
- Ciència i passió dins la cultura catalana*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1977. [Llibre C]
- «El Grup Català de Sociolingüística i el Seminari Internacional de Sociolingüística de Perpinyà. Juliol de 1977», *Treballs de Sociolingüística Catalana* [València], núm. 2, 1979, p. 11-32. Repr. al meu llibre E, Barcelona, 1986, p. 131-161. Aquest article, traduït a l'alemany («Die katalanische Soziolinguistik-gruppe und das Internationale Seminar für Soziolinguistik in Perpinyà (Perpignan) im Juli 1977»), fou inclòs com un capítol en l'antologia publicada per Georg Kremnitz: *Sprachen im Konflikt* (vegeu l'epígraf 2 d'aquesta mateixa bibliografia), i hi ocupa les p. 198-218. (Cf. *supra* l'entrada del meu article «Els barcelonins parlen...»).
- Llengua i societat: Etapes de la normalització*. Barcelona: Indesinenter, 1982. [Llibre D]
- Llengua i poder: Textos de sociolingüística catalana*. Barcelona: Laia, 1986. [Llibre E]
- La llengua catalana: un procés multiseccular*. Barcelona: Anthropos, 1988. [Llibre F]
- Apologia i vindicació de la llengua catalana*. València: Universitat de València, 2004. (Biblioteca Lingüística Catalana) [Llibre G]
- Moments clau de la història de la llengua catalana*. València: Universitat de València, 2004. [Llibre H]
- BADIA I MARGARIT, Antoni M.; STRAKA, Georges [ed.]. *La linguistique catalane: Colloque International organisé par le Centre de Philologie et de Littératures Romanes de l'Université de Strasbourg (23-27 avril 1968)*. París: Klincksieck, 1973. Conté la conferència «Le catalan aujourd'hui» (repr., en versió catalana, al llibre E, p. 49-129: «La normalització: auge, desfeta, i recobrament»).

NOTA BENE: Cal afegir-hi les llistes de publicacions de l'autor que es troben als paràgrafs 3 i 5 del text.

2) Altres publicacions citades, al·ludides o relacionades. Abreviacions

Anthropos [Barcelona]. Revista de documentació científica de la cultura. Editada per Anthropos. Ací la referència és al núm. 81 (1988): «Antoni M. Badia i Margarit. Amor y pasión por una lengua y una cultura». Conté: 1) «Ensayo de autobiografía» (p. 13-34); 2) Cronología y bibliografía (p. 34-48), i col·laboracions diverses sobre l'autor (p. 49-63).

- Avui* [Barcelona]. Diari.
 B = Barcelona
 BERNARDÓ, Domènec; RIEU, Bernat. «Diglòssia a Catalunya Nord». *Treballs de Sociolingüística Catalana* [València], núm. 1 (1974-1976 [1977]).
Capçalera [Barcelona]. Revista del Col·legi de Periodistes de Catalunya.
 CARBONELL, Jordi. «La influència de factors històrics exògens en la situació actual del català dins la societat». *Treballs de Sociolingüística Catalana* [València], núm. 1 (1974-1976 [1977]).
 Casa Nostra. Associació de catalans residents a Suïssa. Zuric. Editora de la revista *Plansó. Catalonia Culture* [Barcelona]. Revista. Centre UNESCO de Catalunya.
Contrapunt [la Garriga]. Revista.
Cruïlla: Actualitat i Alternatives [Barcelona]. Revista.
 CUCÓ, Alfons. «Actituds polítiques i lingüístiques al País Valencià contemporani». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 1 (1974-1976 [1977]).
Cuenta y Razón [Madrid]. Revista.
Cultura [Barcelona]. Revista. Generalitat de Catalunya.
Destino [Barcelona]. Revista.
Diari de Barcelona [Barcelona].
 DIEC. V. *Institut d'Estudis Catalans*.
 ESTEVA, Claudi F. «Aculturació lingüística d'immigrants a Barcelona». *Treballs de Sociolingüística Catalana* [València], núm. 1 (1974-1976 [1977]).
 FUSTER, Joan. «Llengua i literatura en el País Valencià en el primer terç del segle xx». *Treballs de Sociolingüística Catalana* [València], núm. 1 (1974-1976 [1977]).
 GCS = Grup Català de Sociolingüística. Barcelona.
Hesperia [Zuric]. Revista.
Iberoromania (i *Ibero-romania*) [Munic; Madrid]. Revista.
 INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. *Diccionari de la llengua catalana* (= DIEC). Barcelona; Palma de Mallorca; València, 1995.
 KREMnitz, Georg. *Sprachen im Konflikt: Theorie und Praxis der katalanischen Soziolinguisten: Eine Textauswahl*. Tübingen: Gunter Narr, 1979.
 LAFONT, Robert. «Sobre el procés de patoisització». *Treballs de Sociolingüística Catalana* [València], núm. 1 (1974-1976 [1977]).
Levante: El Mercantil Valenciano [València]. Diari.
Lletres Asturianas [Oviedo]. Revista.
Lletres del Grup del Llibre [Barcelona]. Revista.
El Món [Barcelona]. Revista.
 P = Palma
El País [Madrid; Barcelona; València]. Diari.
 PAM = Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
El Periódico de Catalunya [Barcelona]. Diari (en català i en castellà).
Plançó [Zuric]. Revista. Òrgan de l'associació Casa Nostra (Suïssa).
Ressorgiment [Buenos Aires]. Revista.
Revista de Catalunya [Barcelona]. Revista.
 RIEU, Bernat. V. *Bernardó, Domènec*.
 RLIR = *Revue de Linguistique Romane* [Estrasburg]. Société de Linguistique Romane.
Saber/Leer [Madrid]. Revista.

Saó [València]. Revista.

Serra d'Or (o SdOr) [Montserrat]. Revista.

Tele/Estel [Barcelona]. Revista.

El Temps [València]. Revista.

TORRES, Joaquim. «Les enquestes sociolingüístiques catalanes». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 1 (1974-1976 [1977]).

Treballs de Sociolingüística Catalana [València]. Revista. Òrgan del Grup Català de Sociolingüística.

TSC = *Treballs de Sociolingüística Catalana* [València].

V = València.

VALLVERDÚ, Francesc. «La normalització del català modern», *Treballs de Sociolingüística Catalana* [València], núm. 1 (1974-1976 [1977]).

La Vanguardia [Barcelona]. Diari.

VASSALLS, Gerard. «L'ús del català en la literatura científica». *Treballs de Sociolingüística Catalana* [València], núm. 1 (1974-1976 [1977]).

WEINREICH, Uriel. *Languages in contact: Findings and Problems*. Nova York, 1953.

Xaloc [Mèxic]. Revista.

Ya [Madrid]. Diari.

Reptes de la sociolingüística: una perspectiva catalana

FRANCESC VALLVERDÚ
Institut d'Estudis Catalans

1. PROLEGÒMENS

D'entrada, voldria deixar constància de la meua satisfacció per l'encàrrec que he rebut d'intervenir en aquesta Jornada. I dic això no solament per l'avinentesa de poder participar en un acte de l'associació que porta el nom d'un dels pioners de la sociolingüística catalana i primer president del Grup Català de Sociolingüística —la qual cosa ja és prou satisfactòria i gratificant—, sinó també perquè se m'ofereix l'oportunitat de posar a discussió pública, davant d'un auditori interessat i crític, algunes qüestions aparentment prou debatudes, però que, a parer meu, requereixen una reflexió més àmplia.

Encara en els prolegòmens, voldria també advertir que la «perspectiva catalana» de la meua intervenció m'estalvia els preliminars epistemològics i metodològics sobre què s'entén per *sociolingüística*. Per fas o per nefas, des de sempre la sociolingüística catalana ha optat per l'accepció més àmplia i integrativa d'aquesta disciplina, tal com observen Emili Boix i Xavier Vila (1998, p. 13):

La polèmica sobre l'abast i la denominació de la sociolingüística resulta en part llunyana per al lector de llengua catalana, perquè en aquesta llengua s'ha tendit a atorgar a aquest terme un significat molt ampli, que recobreix tant les tasques dels lingüistes com les dels antropòlegs, els sociòlegs, els políticòlegs, els planificadors, etc., interessats en el vincle llengua-societat.

En aquesta línia teòrica, fa vint-i-cinc anys, en la meua *Aproximació crítica a la sociolingüística catalana*, resumia les aportacions dels estudis sociolingüístics catalans en sis àrees temàtiques: el bilingüisme, la diglòssia, el conflicte lingüístic, la normalització lingüística, l'estandardització i la integració i l'assimilació lingüística (Vallverdú, 1980). Ara: si avui em proposés de fer un balanç semblant, tindria problemes per «omplir» aquella graella. En efecte, hi ha nocions que, en les dis-

cussions teòriques d'aquests últims anys s'han esvaït: què vol dir exactament *diglòssia?*, té sentit la noció de *conflicte lingüístic?*, parlar de *normalització lingüística* no és pràcticament dir *planificació?*, etcètera.

En la meva opinió, es tracta d'una evolució normal en el camp de les idees: a mesura que els estudis sociolingüístics han avançat, els diversos camps d'investigació s'han delimitat i/o eixamplat. En qualsevol cas, no pretenc fer cap replantejament general —i menys encara, quan en aquesta mateixa Jornada hi ha prevista una taula rodona més a propòsit—, sinó simplement apuntar algunes qüestions que avui s'estan revisant o bé que necessiten una revisió.

2. ELS ESTUDIS SOCIOLINGÜÍSTICS I ELS SEUS POLS

Com hem dit, en la tradició catalana la sociolingüística té com a eix vertebrador les relacions llengua/societat. De tota manera, aquest eix pot ser «estirat» per diversos pols d'atracció, que, segons Boix i Vila (1998, p. 13-14), són tres: el pol lingüístic, el pol psicològic i el pol social. Precisament, per fer més variada la meva exposició em referiré a tres qüestions (el bilingüisme literari, les normes d'ús lingüístic, el multilingüisme), cadascuna de les quals s'orienta cap a un d'aquests pols.

2.1. *El bilingüisme literari*

Cap al pol lingüístic apunta una qüestió que em preocupa des del començament de la meva «naixença» com a sociolingüista: el *bilingüisme literari*, sobre la qual vaig tractar extensament a *L'escriptor català i el problema de la llengua* (1968). Potser alguns dels meus soferts lectors encara recorden la tipologia que hi exposava sobre els escriptors en contacte amb les dues llengües (català i castellà):

- a) escriptor que escriu alternadament en català i en castellà;
- b) escriptor catalanoparlant que escriu en castellà;
- c) escriptor castellanoparlant (o bilingüe familiar) que escriu en català;
- d) escriptor que en èpoques successives ha escrit en català i en castellà;
- e) escriptor que escriu en català i que utilitza el castellà (ocasionalment o sovint) a un nivell escrit instrumental.

(Aquesta classificació, certament, té aspectes discutibles, perquè les categories no són sempre delimitades ni homogènies. De fet, parteix d'una conjuntura molt concreta, les circumstàncies socioculturals dels anys seixanta del segle xx, i el seu objectiu era neutralitzar l'estereotip espanyolista, segons el qual tots els escriptors catalans són bilingües per naturalesa. Només partint d'aquest context es poden entendre els termes del debat que a continuació s'exposa.)

El que jo pretenia era de comprovar si el *bilingüisme literari* (és a dir, l'ús de dues llengües en literatura) a) era viable i b) era practicat a Catalunya. Quant a la

viabilitat, recollia opinions d'alguns experts, com Vildomec, segons el qual «el bilingüisme i el multilingüisme destorben segurament l'expressió literària» (cit. per Vallverdú, 1968, 74). Quant al fet de si el bilingüisme literari era practicat a Catalunya, repassant la llista d'escriptors catalans bilingües que havia aparegut a la revista *Cuadernos para el Diálogo* —publicació en què s'havia generat la polèmica—, quasi tots els noms esmentats encaixaven en la categoria *e*, no n'hi havia cap a la categoria *a*, un a la *c* i pocs a la *d*. I atès que el bilingüisme literari, tal com jo l'havia definit, només és possible en els supòsits *a* i *d*, la conclusió era que, malgrat els tòpics, a Catalunya, el bilingüisme literari es practicava molt poc. (Deixo de banda la discussió sobre la categoria *e*, precisament la més abundant d'exemples, i això que avui no crec que totes les col·laboracions periodístiques impliquin un ús instrumental de la llengua. De fet, en la meua definició pesava més la circumstància que l'ús del castellà en la premsa era «obligat» i l'ús del català en la creació literària era «lliure», per la qual cosa l'escriptor només podia actuar com a tal en el segon cas. Val a dir, doncs, que conceptualment la categoria *e* vista a distància té algunes ombres.)

Georg Kremnitz, analitzant el meu text de 1968 —convé no oblidar el moment en què fou redactat—, fa aquestes puntualitzacions: d'una banda, addueix que el bilingüisme literari no era pas rar en el passat (Eugeni d'Ors, Llorenç Villalonga...); i de l'altra, considera que, després de la dictadura franquista, «l'evolució [...] no ha seguit les recomanacions fetes per Vallverdú» (Kremnitz, 2004, p. 154-156). En la seva opinió, avui hi ha d'autors en el marc català:

— els autors que només escriuen en castellà (generalment), com ara M. Vázquez Montalbán o Eduardo Mendoza;

— els autors que només escriuen en català (generalment), com ara Montserrat Roig o Maria Antònia Oliver, al costat de les quals hi caben altres supòsits: «bilingüisme successiu» (Pere Gimferrer, Víctor Mora), «bilingüisme paral·lel» (Andreu Martín, un cas singular) i «bilingüisme per autotraducció» (Baltasar Porcel, Carme Riera);

— autors que treballen en les dues llengües a l'interior d'un text, com és el cas de l'escriptor en castellà Juan Marsé, amb *El amante bilingüe* (1990), o en català, Josep Palou, escriptor mallorquí, que recorre al castellà en els diàlegs (1963).

Precisament, la tercera possibilitat de Kremnitz —descartada per mi en l'assaig de 1968, com a categoria inexistente (sense exemples en la meua llista) i innecessària (la versemblança literària no és sempre «testimonial») — ha donat peu a una interessant reflexió en la sociolingüística germànica. En efecte, una jove romanista alemanya, Ute Heinemann, en la mateixa línia de Kremnitz, ha estudiat el bilingüisme literari català i s'ha plantejat aquesta qüestió: com és que entre els escriptors catalans no hi ha textos literaris amb *mescla de llengües*? Aquest procediment literari —explica Heinemann— compta amb una llarga tradició a Europa

(per exemple, la *poesia macarrònica* del segle xv) i actualment es dóna sobretot en països on hi ha llengües en contacte. Cita el cas d'alguns escriptors quebequesos (francès i anglès), d'alguns escriptors llatinoamericans (com el peruà José M. Arguedas, castellà i quítxua) o dels escriptors xicanos o porto-riquencs (*spanglish*). Certament, aquestes «provatures literàries» exigeixen una condició prèvia: «entre els escriptors i entre el públic [hi ha d'haver] una certa tolerància i predisposició per acceptar aquestes mescles» (Heinemann, 1996, p. 13).

En la seva anàlisi —i cal destacar-ho com un encert—, Heinemann no es limita a constatar que els escriptors en català són poc propensos a la mescla de llengües, sinó que, per completar l'aproximació, considera necessari d'examinar com actuen dos autors en castellà en les seves novel·les ambientades a Barcelona, i presenta dos casos molt interessants: Juan Marsé i Andreu Martín. Del primer, Ute Heinemann n'explica com apareix el fenomen de la mescla de llengües en dues novel·les: *Ronda de Guinardó* (1984), amb referències freqüents al catalanisme i algunes frases en català; i *El amante bilingüe* (1990), amb diàlegs en català i textos híbrids i fent l'ullet constantment al lector, fins i tot en els noms dels protagonistes (l'autor, Juan Marsé, un familiar del qual es deia Faneca, desdobra el protagonista en dos personatges, Juan Marés i Juan Faneca; la muller de Marés, i amant de Faneca, és la sociolingüista Norma Valentí i Soley; i el seu amant, ara rebutjat, és el sociolingüista Jordi Valls Verdú).

(Una puntualització. Heinemann no ho diu explícitament, però l'origen d'aquesta preocupació de Marsé per les circumstàncies catalanes en aquestes novel·les no és casual i jo ho puc explicar, perquè en part en sóc el responsable. Quan Marsé va publicar *Un día volveré* [1982], una novel·la ambientada al barri de Gràcia l'any 1959, vaig fer notar en una ressenya periodística que en tota la novel·la, de caràcter polític, no apareixia ni una referència explícita al fet català [català o Catalunya]. Aquesta crítica meva, que amb la distància del temps pot semblar puntimirada i hostil, va provocar no sols que a partir d'aleshores els textos d'aquest autor ambientats a Barcelona continguessin sempre referències catalanes —ni que fossin paròdiques—, sinó també que, almenys en tres ocasions, hi aparegui, disfressat o no, el meu nom. Demano disculpes al lector per aquest parèntesi tan «íntim», però m'ha semblat que havia d'explicar la meva versió, tenint en compte que l'incident ha estat prou tractat pels romanistes alemanys —no sols Heinemann, sinó també Gabriele Berkenbusch, Albert Lenz i altres.)

Tornant al fil principal, després d'examinar les dues novel·les en què Marsé fa ús de la mescla de llengües, cal concloure que a *Ronda de Guinardó* el reflex de la realitat catalana no es mou dels paràmetres habituals en la novel·lística en espanyol. En canvi, *El amante bilingüe* sí que significa una innovació, segons Heinemann, perquè hi ha veritablement *mescla de llengües*, fenomen a què no estan habituats ni els lectors en català ni els lectors en castellà.

Respecte a Andreu Martín, el qual es donà a conèixer primerament com a escriptor en castellà, però des de 1985 escriu també en català, és un cas prou singular, que mereixeria de ser estudiat amb més atenció. Segons explica Heinemann, Martín, en la redacció de les seves novel·les, opera així: la primera redacció és en català; després tradueix el text al castellà, amb retocs i ampliacions; i finalment revisa el text català, refontent-hi les modificacions fetes durant la traducció al castellà. Es tracta d'una operació complicada, que exigeix un temps addicional, segurament profitós des del punt de vista estilístic. Segons Heinemann, gràcies a aquesta tècnica, «Martín aprofita per complet les seves diferents aptituds en les dues llengües» (Heinemann, 1996, p. 81).

Curiosament, és en aquest autor tan meticulós que l'estudiosa alemanya descobreix una *pràctica asimètrica*, que a nosaltres no ens resulta sorprenent. En efecte, Heinemann constata que «en la versió catalana figuren alguns passatges en castellà, mentre que aquests canvis de codi no tenen la seva correspondència en la castellana, on són completament monolingües» (Heinemann, 1996, p. 91-92).

En definitiva, després d'examinar les obres de Marsé i Martín —malgrat l'excepció, més aparent que real, d'*El amante bilingüe*, a què ara ens referirem—, Heinemann conclou que no s'han acomplert les seves expectatives de trobar en les novel·les d'aquests escriptors barcelonins «una elaboració lingüística de la realitat catalana, de la seva diversitat cultural», per tal com «la mescla de llengües en les obres analitzades és escassa» (Heinemann, 1996, p. 95). I pel que fa a *El amante bilingüe* observa, molt encertadament, que Marsé «adopta una actitud entre crítica i distant envers el català i es val d'aquesta llengua per fer una crítica irònica del catalanisme», si bé tot sembla indicar «que els lectors castellanoparlants troben fins i tot aquesta “atenuada” mescla de llengües massa agosarada» (Heinemann, 1996, p. 95-99).

En conclusió, Heinemann constata que una de les premisses necessàries per poder integrar literàriament la mescla de llengües —el fet que hi hagi una tolerància i predisposició a acceptar aquest procediment— no es dona avui al nostre país, on «la receptivitat del públic envers la mescla de llengües en literatura és molt limitada» (Heinemann, 1996, p. 99). Per explicar aquesta poca receptivitat a la mescla de llengües entre els escriptors catalans, l'estudiosa alemanya es refereix a les amenaces que han existit i existeixen per a la llengua catalana, i conclou (Heinemann, 1996, p. 97):

[U]n dels motius pels quals la línia divisòria entre la literatura castellana i la catalana sembla tan impermeable és justament aquest estat precari de la llengua catalana.

No voldria acabar aquest capítol sobre el bilingüisme literari sense fer esment d'un episodi sociocultural recent, que ha estat valorat contradictòriament pels observadors. Em refereixo a la publicació, sovint simultània, d'una mateixa obra

en català i en castellà, pràctica comercial estimulada tant pels editors com pels llibreters. Aquest fenomen es produeix en tres supòsits:

a) *best-sellers* internacionals traduïts al català i al castellà, amb preu de venda al públic igual o semblant;

b) escriptors catalans que publiquen —simultàniament o amb poc temps de diferència— l'edició en català i la traducció al castellà (generalment feta per ells mateixos);

c) escriptors en castellà que, a més de l'edició original castellana, publiquen també la traducció al català (generalment no feta per ells).

Des d'un punt de vista sociolingüístic, em sembla que el primer supòsit (*a*) no planteja cap dubte: es tracta d'una operació de màrqueting ben lícita, que no perjudica en cap cas la lectura en català.

El segon supòsit (*b*), una fórmula que trobem en bastants narradors moderns, a més d'Andreu Martín (per exemple, Carme Riera, Baltasar Porcel, Ferran Torrents, Maria de la Pau Jané...), és més polèmic, pel fet que la versió castellana sigui obra dels mateixos autors. Per part meua, aplicant al peu de la lletra allò que jo deia l'any 1968, hauria de concloure que aquesta fórmula, com a exercici literari, és «inviabile». Avui podem constatar que la realitat ho ha desmentit i, en qualsevol cas, per arribar a aquella conclusió caldria fer una anàlisi estilística rigorosa de les dues versions, per comprovar si literàriament se'n ressenten.

El tercer supòsit (*c*) és molt recent, ja que no s'havia produït mai entre nosaltres. El lector català llegia en la seva llengua original l'obra escrita en castellà o no la llegia. Certament, tinc dubtes sobre l'interès literari d'aquesta pràctica recent (una traducció sempre és una «traïció»), però no podem menystenir que en alguns casos la traducció catalana apareix com una «restitució»: un exemple paradigmàtic el trobem en la versió catalana de *La ciudad de los prodigios* d'Eduardo Mendoza, novel·la ambientada al segle XIX en medis i escenaris netament catalanoparlants.

Fetes aquestes consideracions, queda clar que, a parer meu —i deixant de banda les eventuais reserves estilístiques apuntades—, és injustificada l'actitud crítica dels qui veuen en aquestes iniciatives comercials un fenomen sociolingüístic negatiu per a la salut del català.

2.2. *Les normes d'ús lingüístic*

Fins aquí, hem tractat de nocions que s'orientaven particularment cap al *pol lingüístic*. Ara n'examinarem una que afecta el comportament i, per tant, tira més aviat cap al *pol psicològic*. Em refereixo, és clar, a la noció de *normes d'ús lingüístic*.

Per subratllar la importància d'aquest concepte, acostumo a recordar una anècdota, reportada pel doctor Pere Gabarró el 1931 i que ha estat recollida després per altres sociolingüistes (cit. per Vallverdú, 1970, 1a ed., p. 73-74):

Una de les causes que dificulten l'adopció del català en totes les nostres coses és la inèrcia [...]. L'afecte a la nostra llengua ha semblat a molts una cosa artificial, negligible. I, francament, fa pena, angúnia i dolor, tenir de veure escenes com la que fa pocs dies vaig tenir ocasió de veure. Estaven reunits 4 metges, tots ells catalans i de bona cultura i parlaven —és clar— en català. Tot d'una s'obrí una porta i aparegué un altre company tan català com ells, però que sempre ha refusat parlar la seva llengua, i com tocats per un ressort tots ells abandonaren el català com a mitjà de conversa per a usar el castellà.

Fixem-nos bé en aquesta anècdota, que, d'una banda, documenta l'antigor d'una conducta que encara discutim i que probablement té arrels al segle XIX; i, de l'altra, ens indica que els qui la segueixen pertanyen a un sector social benestant i culte. (Curiosament, com que en els ambients populars hi devia haver escasses ocasions de contacte de llengües, probablement aquesta norma d'ús s'hi practica-va poc.) La importància d'aquest fenomen va ser subratllada en el seu temps per Lluís V. Aracil (1979, p. 73-74):

El fet que, en certes parts i en certes gents del nostre país, el català tendeixi a ésser usat restrictivament (solament entre *natius*, solament entre *adults* que es coneixen i tracten més o menys familiarment i/o solament entre *homes*, quan cap representant de les categories complementàries *no* és present) manifesta de manera prou dramàtica el replegament de l'idioma i el pitjor auguri per a la seva subsistència.

Certament, Aracil no descriu una situació general ni homogènia. El que indica són els símptomes de la pràctica d'unes *normes d'ús restrictiu*. Com han evolucionat aquestes normes a Catalunya i, més concretament, a Barcelona?

Sota el franquisme, les normes d'ús restrictiu van trobar el terreny adobat per generalitzar-se, ajudades per la persecució de la llengua catalana. No és estrany, doncs, que en un estudi de 1978, portat a terme al barri de Sant Andreu de Barcelona, Helena Calsamiglia i Empar Tusón fessin aquesta observació (1980, p. 74):

[A]questa norma és una conseqüència del fet que el castellà hagi dominat la majoria d'àmbits. Aquesta situació de fet ha creat uns *hàbits* de comportament lingüístic que fan que els castellanoparlants considerin com un fet normal (gairebé com un dret implícit) que els parlin en castellà, i que els catalanoparlants considerin com un fet normal (gairebé com una obligació implícita) el passar a parlar el castellà.

D'aquesta precisa descripció, cal retenir-ne, d'una banda, la correspondència «regular» entre *dret* i *obligació*; i de l'altra, les arrels històriques i polítiques d'aquest comportament. Ara: cal reconèixer que, tal com ha estat descrit, aquest model ja no és plenament vigent —i encara menys amb les motivacions indicades—

a Catalunya, ni tan sols a Barcelona. En efecte, les mateixes autores observen ja en el seu treball de 1978 que aquesta norma d'ús restrictiu s'ha anat atenuant (hi ha, en diuen, «un inici de trencament»), a mesura que entre els catalanoparlants ha crescut el sentiment que tenen «dret a expressar-se i ser entesos» en la llengua pròpia (Calsamiglia i Tusón, 1980, p. 75).

Un altre estudi interessant sobre la norma d'ús restrictiu és el de l'antropòloga nord-americana Kathryn A. Woolard. Segons ella, aquesta norma —és a dir «l'*etiqueta tradicional*», en paraules seves— era generalment practicada a Barcelona encara el 1980, ja que (1992, p. 85)

[...] només era correcte parlar català als qui se sabia que eren catalans o als qui manifestaven clars signes d'identitat catalana.

En el seu treball antropològic, Woolard va observar també que, al costat de la *norma d'ús restrictiu* («l'*etiqueta tradicional*»), entre els més joves s'afermava una *norma bilingüe*, en què cada interlocutor s'expressa en la seva llengua. De tota manera, segons l'autora, l'any 1980 la norma bilingüe no era acceptada del tot «en particular en la interacció dual» (Woolard, 1992, p. 98). Val a dir que, al cap de set anys, quan va tornar a Barcelona, ja va poder observar «que el tabú contra la norma bilingüe» s'estava desgastant (Woolard, 1992, p. 206-207).

No és ben bé aquesta l'opinió d'Emili Boix. En efecte, aquest autor, en el seu estudi pioner, *Triar no és traïr* (1993), sobre l'alternança de llengües entre els joves de Barcelona, considera que la *norma bilingüe* —malgrat ser fomentada des de la Generalitat en la campanya a favor del «bilingüisme passiu»— no té l'extensió que se li sol atribuir. Segons Boix, en les *interaccions més impersonals* (per exemple, botigues, oficines públiques, etc.) el més probable és que prevalgui la norma d'adaptar-se a la llengua del client; però en les *interaccions més interpersonals* (és a dir, més solidàries) «la norma d'adaptació al castellà és la norma d'ús més estesa i còmoda» (Boix, 1993, p. 109-110).

De tota manera, aquesta afirmació tan rotunda queda matisada, unes pàgines més endavant. Després d'haver observat que entre els joves catalanoparlants i castellanoparlants no s'hi detecten *actituds negatives ni positives* envers la tria lingüística, Boix conclou (1993, p. 203-204):

La *norma d'ús tradicional* que aconsellava la tria exclusiva del castellà en converses intergrupals hauria deixat pas a una norma d'ús que considera apropiat triar tant una llengua com l'altra.

Al final d'aquest ràpid recorregut sobre les normes d'ús lingüístic, constatem que es continuen tenint poques dades fiables sobre l'ús lingüístic real, i algunes són contradictòries. Certament, sobre Barcelona i en general sobre Catalunya hi

ha un bon nombre de dades i estudis, però encara anem una mica a les palpentes quant a l'evolució de les dades. D'altra banda, sembla innegable que en els últims vint-i-cinc o trenta anys el joc de les normes d'ús ha sofert reajustaments.

Per tot plegat, les meves conclusions (provisionals) serien aquestes:

PRIMERA. La *norma d'ús restrictiu* (és a dir, l'adaptació al castellà)

— ha deixat de ser *general i sistemàtica* (no és general perquè no s'aplica en tots els supòsits en què s'aplicava, i no és sistemàtica perquè un mateix usuari d'aquesta norma la pot infringir ara i adés al llarg de la conversa);

— ha neutralitzat la *motivació tradicional* (la relació dret/deure tan ben descrita per Calsamiglia i Tusón).

(Val a dir que aquesta conclusió —i de fet les següents— fa referència sobretot a Catalunya. El tenor de les meves conclusions segurament no seria tan taxatiu si es tinguessin en compte les dades d'altres territoris del domini lingüístic.)

SEGONA. La *norma d'ús bilingüe* (és a dir, la mantinença de la seva llengua per cadascun dels interlocutors) opera en particular en casos de militància lingüística —com solen indicar els experts—, però té un abast social més ampli del que sol estimar-se. Hi ha dos aspectes que no solen tenir-se en compte:

— la norma bilingüe té, certament, una aplicació minoritària quan es tracta de la *conversa dual* (entre dos interlocutors), però té una aplicació creixent i força general (almenys a Catalunya) quan es tracta de la *conversa plural*;

— entre alguns observadors de la realitat sociolingüística catalana hi ha reticències sobre l'efectivitat de la *norma bilingüe* (o, si voleu, bilingüisme passiu), actitud que he denunciat més d'una vegada, perquè em sembla perillosa en un plantejament rigorós de normalització lingüística.

A propòsit de la norma bilingüe, sembla oportú de recollir aquí l'opinió d'un jove estudiós de la sociolingüística, Guillem Calaforra, que s'hi pronuncia neta-ment a favor (1999, p. 146):

La superació de la minorització lingüística exigeix la proliferació d'accions comunicatives conscientment transgressores de les normes d'ús rebudes, evidentment restrictives. És per això que fenòmens com el «bilingüisme passiu» manifesten una potencialitat sociolingüísticament revolucionària encara poc explorada (i poc explotada).

TERCERA. Cal valorar amb més atenció la *norma d'ús d'alternança de llengües*, habitual entre els joves de l'àrea metropolitana de Barcelona. Segons ha observat Emili Boix, les alternances de català i castellà (1992, p. 204)

[...] són freqüents en la parla dels [joves] catalanoparlants i comencen a ser-ho en la parla dels joves de primera llengua castellana.

Aquesta norma —que segons els paràmetres tradicionals denotaria uns hàbits i un comportament, si més no, desconcertants per a la viabilitat del català— mereix, tanmateix, que li dediquem una certa atenció per dues raons: en primer lloc, per l'àmbit territorial on es propaga, l'àrea metropolitana (en la qual un 6 % de la població afirma tenir el castellà com a primera llengua); i en segon lloc, per la doble tendència que s'hi detecta: ja no són tan sols els joves catalanoparlants els qui alternen les llengües, sinó també alguns joves castellanoparlants (amb el castellà com a primera llengua).

Aquestes «conclusions provisionals» porten a una constatació òbvia: respecte a les normes d'ús encara són vigents molts estereotips que caldria revisar: i les noves conductes lingüístiques han de ser objecte d'estudis més rigorosos.

2.3. *El multilingüisme*

En aquest ràpid panorama sobre les qüestions més presents en la sociolingüística catalana, proposo ara de dedicar la nostra atenció a una qüestió que s'orienta cap al *pol social* del triangle sociolingüístic: el multilingüisme.

Com és sabut, una de les qüestions més tractades per la sociolingüística catalana ha estat sens dubte la del bilingüisme. Recordem les impactants reflexions de Lluís V. Aracil sobre el «mite del bilingüisme» i el «bilingüisme mític» com a coartada ideològica. No discutirem aquí el lloc comú del «feliç bilingüisme» dels catalans —el de la «casa de dos pisos» del senyor Pemán, amb la planta noble destinada al castellà—, perquè ha estat prou debatut. Però haurem de reprendre el fil d'alguns arguments ja coneguts.

Com he comentat en altres llocs, la situació de bilingüisme no és «nociva» en ella mateixa, malgrat el que n'opinava Izhac Epstein (seguit, entre nosaltres, per Alexandre Galí). Ara: la situació sociolingüística catalana té prou elements pertorbadors per poder-nos explicar el rebuig força generalitzat del bilingüisme «feliç». Probablement això explica, també, per què la sociolingüística catalana favorja el multilingüisme, fins i tot com a tema d'estudi.

Encara més: hi ha qui opina que el multilingüisme és, fins i tot, més «natural». Certament, jo no sé si David Crystal exagera quan apunta (2001, p. 59):

[H]i ha motius suficients per pensar que la condició natural de l'ésser humà és ser multilingüe. Els cervell humà té la capacitat natural d'aprendre diverses llengües, i la majoria d'éssers humans viuen en llocs on utilitzen el cervell d'aquesta manera, amb naturalitat i eficàcia.

En qualsevol cas, és evident que el món actual es fa *gràcies i cap al* multilingüisme. Tanmateix, així com és impossible (per anacrònic i utòpic) de tornar a les situacions d'unilingüisme anteriors a l'era tecnològica, també és utòpic i anacrò-

nic imaginar que el multilingüisme tradicional de tantes comunitats africanes i asiàtiques pugui ser transferible (i servir de model) a les societats desenvolupades. Deixant de banda els elements nostàlgics que puguin emanar de l'una i l'altra posició, el sociolingüista no pot jugar amb aquestes idees, que, al capdavall, acaben cristallitzant com a prejudicis.

Per avançar en el multilingüisme cal desfer altres malentesos, com assenyala Jesús Tuson: el malentès de la *desigualtat lingüística* i el de les *llengües «pont»*. A propòsit del primer comenta (2004, p. 95):

Volem ser bilingües, trilingües o, tant de bo, poliglots; però que ens deixin triar les llengües del nostre gust, al marge de redactats constitucionals que consagren la desigualtat: ¿per què alguns són legals amb una sola llengua i d'altres només si en saben dues?

I sobre les llengües «pont» explica el malentès així (2004, p. 95-96):

[Aquest] implica que tot de llengües són illots o ribes comunicades i que cal assumir estructures lingüístiques potents per facilitar l'entesa entre els pobles aïllats, pobres. [Així són imposades] determinades llengües, a les quals s'atorga el privilegi de ser «ponts» inqüestionables, taules de salvació sense les quals no tindrem cap més remei que resignar-nos a no sortir de l'illot.

(Per a Tuson els camins de la comprensió mútua entre parlants de llengües diferents són molts: n'hi ha que funcionen des de sempre —la traducció per torsimany o intèrpret, el bilingüisme passiu, els recurs a paraules més o menys comunes al dos parlars...— i n'hi ha d'altres facilitats per les noves tecnologies, com ara la traducció simultània, la traducció en diferit, el doblatge, la subtitulació, la traducció automàtica —imperfecta fins ara, però que progressa ràpidament—, etc.)

I ja acabo. Sóc conscient que només he apuntat algunes —molt poques— de les qüestions que ocupen l'escenari actual de la sociolingüística a casa nostra. Però són qüestions que massa sovint es deixen al marge, perquè semblen clares i resoltes i, de fet, convé revisar-les. Per part meva, ja em sentiria prou satisfet si entre els meus oients he suscitat una nova reflexió sobre aquests temes.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ARACIL, Lluís V. «Educació i Sociolingüística». *Treballs de Sociolingüística Catalana* [València], núm. 2 (1979), p. 33-86.
- BOIX, Emili. *Triar no és trair: Identitat i llengua en els joves de Barcelona*. Barcelona: Edicions 62, 1993.
- BOIX, Emili; VILA, F. Xavier. *Sociolingüística de la llengua catalana*, Barcelona: Ariel, 1998.

- CALAFORRA, Guillem. *Paraules, idees i accions. Reflexions «sociològiques» per a lingüistes*. València: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana; Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999.
- CALSAMIGLIA, Helena; TUSÓN, Empar. «Ûs i alternança de llengües en gups de joves d'un barri de Barcelona: Sant Andreu de Palomar», *Treballs de Sociolingüística Catalana* [València], núm. 3 (1980), p. 11-82.
- CRYSTAL, David. *La muerte de las lenguas*. Madrid: Cambridge University Press, 2001. [Trad. cast. de *Language Death*, Cambridge: CUP, 2001]
- HEINEMANN, Ute. *Novella entre dues llengües: El dilema català o castellà*. Trad. cat. Laura Puigdomènech. Kassel: Reichenberger, 1996.
- KREMnitz, Georg. *Mehrsprachigkeit in der Literatur: Wie Autoren ihre Sprache wählen: Aus der Sicht der Soziologie der Kommunikation*. Viena: Praesens, 2004.
- TUSÓN, Jesús. *Patrimoni natural: Elogi i defensa de la diversitat lingüística*. Barcelona: Empúries, 2004.
- VALLVERDÚ, Francesc. *L'escriptor català i el problema de la llengua*. Barcelona: Edicions 62, 1968.
- *Dues llengües: dues funcions?* Barcelona: Edicions 62, 1970.
- WOOLARD, Kathryn A. *Identitat i contacte de llengües a Barcelona*. Trad. cat. Carles Llorach. Barcelona: La Magrana, 1992.

Català, valencià, balear: respostes científiques a qüestions polítiques?

Reflexions sobre la unitat i la diversitat de l'espai lingüístic català

GEORG KREMnitz
Universitat de Viena

Abans d'entrar en el tema, permeteu-me algunes paraules personals. Paraules de gràcies de permetre'm de participar aquí en un acte científic d'alt nivell, en un acte per a honorar el senyor Antoni Maria Badia i Margarit, una de les persones que més es van comprometre pel futur de la llengua i la cultura catalanes, una de les persones que més aprecio i estimo per aquesta relació íntima entre engatjament científic rigorós i engatjament cívic no menys clar. Tenim ara una relació de treball de gairebé trenta anys i per a mi va sempre ésser un honor poder treballar en feines comunes. Gràcies.

Si les ciències del llenguatge es reduïssin a una única lingüística formal, aquesta conferència es podria acabar amb una sola frase: el català, el valencià i el balear són parts d'una mateixa llengua, que se sol denominar *llengua catalana*.¹ Prou! Però les coses no són tan simples. Per comprendre millor la complexitat del problema permeteu-me d'evocar en primer lloc alguns aspectes de l'evolució i del paper de la sociolingüística, disciplina en plena efervescència a la qual Antoni Maria Badia i Margarit ha contribuït tant; després faré un breu repàs tipològic de les propostes de reagrupació de l'espai comunicatiu en qüestió, per arribar als problemes actuals i, finalment, mirar cap al futur, tant de la disciplina com del problema en qüestió. Potser em cal dir de seguida que no podré resoldre els problemes amb una vareta màgica que desgraciadament no tinc. Fou potser una gran imprudència meva de proposar aquest tema. Diré, al seu moment, les raons per les quals ho vaig fer.

1. Una demostració d'aquest fet, entre molts d'altres, es troba en el *Llibre blanc sobre la unitat de la llengua catalana* (Barcelona, Barcino, 1989), preparat al si del Congrés de Cultura Catalana de 1986; el «Pròleg» és degut a la ploma d'Antoni Maria Badia i Margarit. No entraré aquí en les temptatives de popularitzar denominacions menys «catalanocentrades» com *bacavès*, etc., perquè no han tingut cap èxit històric.

1. L'EMERGÈNCIA I EL PAPER DE LA SOCIOLINGÜÍSTICA

Curiosament, la lingüística històrica i comparativa del segle XIX, que va néixer a la seguida de la «descoberta» del sànscrit el 1786, va limitar el seu centre d'interès científic estrictament a la lingüística *formal* i no es va preocupar del problema de la comunicació —jo vaig dir, més d'una vegada, que va ésser una lingüística «a-comunicativa».² Potser que la concentració en la llengua escrita, comprensible en un temps, on la paraula oral encara no es podia conservar, contribuïa a aquesta auto-limitació. I potser no és una casualitat que al mateix temps on es feien les invencions que permetien aquesta conservació, la reproducció i, fins i tot, el desplaçament de la producció oral, trobem les primeres reflexions sobre l'ús del llenguatge, es a dir, sobre la comunicació. Però aquestes reflexions començaven amb observacions parcials que no preni en compte el conjunt de les dades de la comunicació. Els primers models de comunicació que provenien de la lingüística, van ésser aquests de Bühler (1933) i de Jakobson (en els anys quaranta), a la seguida del *Cours de linguistique générale* de Saussure (1916). Cal afegir que altres disciplines, com la radiofonia, havien avançat dins aquest domini. D'aquestes preocupacions de la lingüística neixien més tard les noves disciplines com, per exemple, la sociolingüística, la pragmalingüística i la psicolingüística que es formalitzaven primer als Estats Units, durant i després de la Segona Guerra Mundial, molt de temps després que els primers pioners havien començat a pensar-hi. El seu paper pràctic començava amb l'ensenyança compulsòria als nens de grups socials desfavorits als Estats Units i a la Gran Bretanya. Als anys seixanta la sociolingüística fou a poc a poc reconeguda per les instàncies científiques i estatals als estats europeus, però rebia la seva glòria només després dels moviments mundials de protesta de 1968. Ara li fou demanat de resoldre els problemes socials més urgents, tant dels estats com de les societats civils. Però sabem que les disciplines científiques no poden resoldre els problemes de les societats si falta la voluntat política d'actuar. Doncs, aquestes iniciatives no podien fer avançar molt la solució dels problemes socials i polítics.

Cal insistir en el fet que existia naturalment una sociolingüística *avant la lettre*, però aquesta era en general obra de gent marginal[itzada] i que la lingüística reconeguda moltes vegades no prenia en compte. Pompeu Fabra, per només citar un exemple particularment curiós, no apareixia a les grans introduccions internacionalment reconegudes a la filologia romànica fins als anys seixanta del segle XX (Iordan, Tagliavini,³ Vidos). Valdria la pena de concebre algun dia una història llarga d'aquests precursors.

2. Cf. Georg KREMnitz, «La linguistique du XIXe siècle, une linguistique a-communicative», *Lengas* (Montpellier), núm. 57 (2005), p. 111-123.

3. Tagliavini l'enumera només, amb una data de naixement falsa: Carlo TAGLIAVINI, *Le origini delle lingue neolatine*, 6a ed., Bolonya: Patron, 1972, p. 65.

D'altra banda, sota la denominació de *sociolingüística* es reunien *praxeis* científiques i socials molt diverses: anaven de la simple observació de la variació de la producció lingüística segons les classes o capes socials fins a reflexions sobre l'elaboració de normes per llengües que no en tenien, però també reflexions sobre els límits entre llengües i varietats. Seria fàcil allargar aquest catàleg. Dues remarques sobre l'evolució ulterior de la sociolingüística: primera, la limitació al *social* posava altra vegada un obstacle a la formulació d'una teoria de la *comunicació* en general, essent que el «social» està sempre íntimament lligat amb altres variables que influeixen la producció del llenguatge, com el «psíquic» o el «pragmàtic», etc. Segona: l'evolució ulterior de la sociolingüística repetia en bona part aquella de la lingüística del segle XIX però també de l'estructuralisme europeu en direcció cap a una formalització o reificació exagerada de la disciplina. Això es comprèn en bona part: la investigació és més fàcil quan ens ocupem d'objectes estàtics i no de tensions o de moviments dinàmics; d'altra banda, la majoria dels sociolingüistes (amb excepcions als Països Catalans) eren lingüistes de formació que tenien l'habitud de treballar sobre matèries estàtiques o estatificades i no sociòlegs o historiadors, etc. Contradiccions ideològiques i temptatives de recuperació s'hi afegien. D'aquesta manera s'observava un trencament a l'interior de la disciplina que em sembla que ha perdurat fins avui. Una sociolingüística funcional i afirmativa (de «reparació de les societats») s'oposa a una sociolingüística crítica que tendeix a analitzar les contradiccions entre produccions lingüístiques diverses i que justament no vol reparar, dins el sentit de «fer funcionar segons les regles actuals els parlants»,⁴ pensant que el comportament lingüístic no pot compensar les contradiccions socials a l'interior d'una societat.

Cal dir també que les dues direccions de la sociolingüística varen afinar i diversificar els seus mètodes durant els darrers decennis,⁵ d'una banda a causa dels progressos científics, d'altra banda, a una complexificació enorme del camp d'observació. Les visions d'oposicions simples que teníem, varen venir molt més complicades per les onades d'immigració recents, però també per una mirada molt més detallada sobre el comportament lingüístic dels individus i dels grups. I totes dues branques de la sociolingüística, al costat d'un interès analític inicial, han desenvolupat tendències al prospectivisme. Desgraciadament, les bases dels pronòstics i les evolucions desitjades difereixen molt, segons els axiomes i les evolucions

4. Hi veiem un paral·lel important amb l'evolució de la psicoanàlisi després de la desaparició de Freud, sobretot als Estats Units. Cf. Philippe GARDY i Robert LAFONT, «La diglossie comme conflit: l'exemple occitan», *Langages*, núm. 61 (1981), p. 75-91, sobretot p. 86.

5. Cf. només les dues introduccions a la disciplina escrites pel mateix Norbert Dittmar a un quart de segle de distància: Norbert DITTMAR, *Soziolinguistik: Exemplarische und kritische Darstellung ihrer Theorie, Empirie und Anwendung: Mit kommentierter Bibliographie*, Frankfurt/M., Athenäum Fischer, 1973; i *Grundlagen der Soziolinguistik: Ein Arbeitsbuch mit Aufgaben*, Tübingen, Niemeyer, 1997.

socials preses com a desitjables. Em sembla que moltes vegades la complexitat de les dades a prendre en compte queda insuficient; per això vaig proposar, fa uns quants anys, per arribar a anàlisis més complexes que prendrien en compte, al costat de les dades estrictament socials, les de la psicologia, les de la pragmàtica i d'altres disciplines relacionades amb l'expressió humana en les seves relacions dialèctiques, el terme *sociologia de la comunicació*.⁶ Des d'aquí caldrà cercar algun dia una teoria global de la comunicació.⁷

2. ALGUNES EINES DE TREBALL

Ara penso que val més passar a uns punts pràctics que tota sociolingüística deu prendre en consideració. No és necessari explicar els termes *estatus* i *prestigi*, proposats amb les seves definicions pels sociolingüistes catalans. Em sembla que entre aquests dos termes cal introduir un tercer que Roberto Bein va anomenar *valor d'usatge* (*Gebrauchswert*) i jo mateix *valor comunicatiu* (*kommunikativer Wert*) de les llengües.⁸ Em sembla que en les nostres societats multilingües aquest valor es pot observar fàcilment, encara que la seva formalització no és gens fàcil: hi ha llengües amb un estatus fixat, hi ha un prestigi de llengües, siguin parlades o no dins una societat (prestigi interior i exterior), però hi ha llengües que s'utilitzen sense tenir, per a l'observador superficial, ni l'un ni l'altre, com per exemple, les llengües de la immigració recent. Aquest fet obvi ens fa comprendre que els dos termes *estatus* i *prestigi* no són suficients per a descriure qualsevol situació comunicativa actual. En el millor dels casos són aproximacions, l'una de l'estat, l'altra de la societat, a situacions reals molt més complicades. Aquestes aproximacions són per exemple a l'origen de la política a les escoles: avui, a tots els estats europeus, l'ensenyament precoç de llengües estrangeres és normal. En realitat, gairebé sempre l'única llengua ensenyada és l'anglès, mentre que els nens a Viena, per exemple, tindrien en el carrer molt més veïns de llengua turca o polonesa, o

6. Cf. Georg KREMMITZ, «Von der formalen Sprachwissenschaft zur Soziologie der Kommunikation. Das Beispiel der Romanistik», *Grenzgänge* [Leipzig], núm. 23 (2005), p. 111-116.

7. Em sembla que un element important d'aquesta podrà ésser la praxemàtica creada per Robert Lafont, que és la primera teoria lingüística que tempta realment de prendre en compte l'acció de comunicar i la volatilitat de la paraula humana. Cf. Robert LAFONT, *Le travail et la langue*, París, Flammarion, 1978; i últimament, també d'aquest autor, *L'être de langage: Pour une anthropologie linguistique*, Llemotges: Lambert-Lucas, 2004. El gran perill, del qual alguns dels deixebles de Lafont no escapaven, és una reificació d'aquesta teoria desreificadora, doncs una recuperació mecanicista.

8. Roberto BEIN, «Die Wechselwirkung Prestige/Gebrauchswert des Französischen: früher erste, heute dritte Fremdsprache in Argentinien», a Joachim BORN (ed.), *Mehrsprachigkeit in der Romania: Französisch im Kontakt und in Konkurrenz zu anderen Sprachen*, Viena, Praesens, 2001, p. 82-90; Georg KREMMITZ, «Le concept de 'conflit linguistique' aujourd'hui. Essai d'une mise à jour. Avec une annexe : Quelques remarques sur le terme de 'valeur communicative' des langues», *Lengas*, núm. 54 (2003), p. 7-22.

una mica més lluny de llengua txeca o hongaresa. El valor comunicatiu d'aquestes llengües per als nens seria més gran que la de l'anglès, almenys de manera immediata, però la política de les llengües escolars es fa segons criteris de prestigi (i de pressió dels pares, que tots pensen que justament els seus fills tindran un èxit professional tal que tots necessitaran aquesta llengua). Admeto de seguida que fins ara el valor comunicatiu no es pot, encara, formalitzar fàcilment (una aproximació provisional podria ésser de dir que el valor comunicatiu d'una llengua en una societat o en parts d'una societat és la freqüència global de les seves utilitzacions). Però, d'altra banda, em sembla molt útil introduir aquest terme en una sociolingüística que voldria ésser crítica.

Sabem que cada vegada que parlem hi ha una tensió entre la *funció comunicativa* i la *funció demarcativa* o *identitària* en el nostre discurs. Parlo per comunicar amb l'altre, però al mateix temps les meves particularitats de l'ús de la paraula fan que m'identifiqui respecte d'ell. Normalment, aquestes diferències són mínimes, però permeten a l'altre o a un observador exterior situar-me geogràficament, socialment, sexualment, etc. Aquesta demarcació consisteix en trets col·lectius, però també en trets individuals —tots sabem que hi ha persones a les quals reconeixem de seguida a causa de les seves particularitats comunicatives. Aquestes no són únicament de lingüística formal, sinó també estilístiques, i fins i tot melòdiques, etc. Ara, habitualment sabem reconèixer entre els trets demarcats dels nostres interlocutors els missatges lingüístics; tenim una pràctica, adquirida al mateix temps que el llenguatge i exercitada quotidianament, de distinció i d'interpretació (això fa que la recepció lingüística no és una cosa passiva i mecanicista, sinó un treball d'interpretació de cadenes sonores).⁹ Però, si les cadenes produïdes són bastant diverses d'aquestes que solem interpretar, hi pot haver un punt on el treball de comprensió doni només resultats parcials o nuls. En aquest punt la demarcació és més forta que la comunicació: hem arribat als límits de la nostra comunicació. Aquest límit pot ésser influenciable fins a un cert grau, si es tracta de casos límit: podem entrenar les nostres orelles a sons no familiars, o el nostre interès és tan gran i el nostre coneixement del context també, que comprenem coses que no comprendríem si estiguéssim cansats o si el discurs no ens interessés, o si no volguéssim comprendre.

Hi ha situacions històriques que fan que cercles de comunicació existents s'afebleixin: si noves fronteres es construeixen, si mitjans de transport desapareixen, etc. Si aquesta situació dura bastant temps, la gent perd l'habitud d'aquesta comunicació una mica difícil: avui, per exemple, els joves txecs que van a l'escola, comprenen cada vegada menys l'eslovac, una llengua molt semblant al txec que,

9. Entre estructuralistes es podria dir, de manera simplificada, que parlem amb la *paraula*, però entenem la *llengua*.

només per raons històriques, es va fixar una norma diferent de la txeca. Però, l'eslovac és poc present a Txèquia, per tant els joves perden el costum d'entendre'l i després de comprendre'l. El contrari per als joves eslovacs es presenta molt menys perquè hi ha moltes emissions txeques a la televisió eslovaca, i, doncs les orelles mantenen l'habitud d'interpretar aquests sons una mica estranys. Observacions paral·leles són possibles entre parlants de les diferents llengües de l'Estat iugoslau desaparegut. Al contrari, si les fronteres, siguin naturals o siguin artificials, entre parlants desapareixen i noves relacions de comunicació s'estableixen, habituds noves d'interpretació i d'enteniment es poden crear: durant molt de temps els parlants criolls de Martinica i de Guadeloupe pensaven no entendre's mútuament, encara que les seves varietats es resembren molt. La creació de la televisió regional que utilitza a vegades el crioll com a llengua auxiliar ensenyava als parlants d'interpretar els sons poc familiars, i avui el crioll funciona com a *lingua franca* entre parlants no solament de Martinica i Guadeloupe, sinó també amb les illes de llengua oficial anglesa.

Els moviments de fragmentació d'un espai comunicatiu o de fusió de dos espais es poden explicar en termes de comunicació i de demarcació: normalment hi ha un equilibri entre les dues tendències, però quan la demarcació entre parlants augmenta, es pot produir una fragmentació, i si la comunicació augmenta, es pot produir una unificació de formes fins ara divergents. Al mateix temps, cada fragmentació d'una unitat de comunicació disminueix el valor comunicatiu de la o de les llengües en qüestió. Això s'explica fàcilment, perquè els seus dominis esdevenen més petits. Però, la disminució normalment no es fa segons regles lineals sinó més aviat exponencials. Podem arribar a casos límit com avui el cas de certes varietats de l'occità, on la voluntat demarcativa de certs parlants és tan gran que consideren varietats pròximes de la seva tan diferents que no hi volen veure la mateixa llengua. En la situació precària de l'occità això vol dir que finalment gairebé no trobaran cap interlocutor amb el qual podrien comunicar-se en la seva llengua. La demarcació és total: la llengua imaginada d'aquesta manera només té un sol parlant, el seu valor comunicatiu és pràcticament nul.

Un element important per evolucions d'aquest tipus és això que habitualment anomenem *consciència col·lectiva*. Sabem que les definicions del terme *llengua* que proposa la lingüística formal —i fins i tot la dialectologia i la dialectometria— no són gaire suficients per a la pràctica perquè constaten només diferències formals. Coneixem tots el concepte de francoprovençal, creat per G. I. Ascoli, i que és un cas límit: Ascoli isolava una llengua diferent del francès, de l'occità i de l'italià, només amb regles formals, però els locutors d'aquestes varietats no varen veure els seus parlars com a llengua diferent. La prenen (i prenen, els pocs que subsisteixen) només com a varietat inferior (en general del francès). El mateix Ascoli va reagrupar tres varietats que es parlen en tres parts diferents dels Alps, el re-

toromànic de Suïssa, el ladí del Tirol del Sud i el friülà, com a varietats d'una sola llengua sota la denominació genèrica de *ladí* o *retoromànic*, encara que els parlants mai no hagin compartit les seves històries i no es considerin com fent part d'un mateix grup.¹⁰ Això vol dir, simplement, que algunes vegades, els resultats de l'anàlisi lingüística i de la consciència col·lectiva no coincideixen i que, en conseqüència, les llistes de llengües difereixen segons els criteris emprats. Per això, nocions com la d'*alienació* i *autoodi* van entrar en les anàlisis sociolingüístiques. Però fins ara no hem pogut trobar una solució satisfactòria al dilema. És clar que la consciència col·lectiva pot ésser influenciada per molts factors de diversió i d'aquesta manera esdevenir «falsa», com deien certs teòrics marxistes.¹¹ Qui pot decidir si cal tenir en compte aquestes conseqüències de l'alienació o no? L'èxit o el fracàs històric? El científic que «sap»? O simplement l'interès de cada observador? En quin moment la «força normativa dels fets» ho decideix tot? Quines són les conseqüències jurídiques? Hi ha gent amb més dret a la seva llengua i altres que en tenen menys? Però quin és el nivell dels drets lingüístics en una jerarquia dels drets humans, si sabem bé que molts pobles, en el passat i en el present, varen canviar de llengua, en alguns casos més d'una vegada? Antoni Maria Badia i Margarit acaba de consagrar un article molt instructiu a aquests problemes en la seva dimensió històrica.¹² Naturalment, podem fer intervenir criteris suplementaris, com el de la càrrega ideològica que les llengües reben amb l'adveniment del nacionalisme modern. Aquest argument solament permet de justificar una política lingüística voluntarista, com la de Catalunya, que tempta de recuperar les pèrdues de la dictadura. Però, el mateix principi permet de defensar una política d'assimilació com es fa a França o una mera pràctica assimilativa que trobem a gairebé tots els estats nacionals. La meua idea personal de separar els fenòmens *estat* i *llengua* i *expressió cultural* no sembla realitzable en un futur immediat. Però, queda el problema que, amb criteris únicament científics, la qüestió no rep una resposta satisfactòria.

El principi d'aquest raonament és, sens dubte, conegut de tots els presents aquí. Em semblava nogensmenys útil presentar-lo, perquè té una importància gran per a avaluar la situació del català, sobretot de les varietats valenciana, bale-

10. Graziadio Isaia ASCOLI, «Schizzi franco-provenzali», *Archivio Glottologico Italiano*, vol. III (1878), p. 71-120; i «Saggi Ladini», *Archivio Glottologico Italiano*, vol. I (1873).

11. Cf. ara les reflexions breus però interessants de Peter CICHON, «„Falsches“ und „fehlendes“ Sprachbewusstsein – brauchbare oder irreführende Erklärungsbegriffe?», *Quo vadis, Romania?* (Viena), núm. 25 (2005), p. 13-19.

12. Antoni M. BADIA I MARGARIT, «Pot la sociolingüística efectiva del present reemplaçar una inexistent sociolingüística del passat?», a Peter CICHON, Barbara CZERNILOFSKY, Robert TANZMEISTER i Astrid HÖNIGSPERGER (ed.), *Entgrenzungen: Für eine Soziologie der Kommunikation: Festschrift für Georg Kremnitz zum 60. Geburtstag*, Viena, Praesens, 2005, p. 21-40.

ar i nord-catalana. És clar: cada política de disminució de la comunicació i de fragmentació disminueix el valor comunicatiu de la llengua. Per què, doncs, es fa?

3. LES TEMPTATIVES D'AGRUPACIÓ DE LES LLENGÜES A L'ESPAI OCCITANOCATALÀ¹³

Abans de temptar de reflexionar sobre aquesta qüestió, em sembla útil fer un repàs ràpid a les temptatives d'ordenació de les varietats entre Gerait (en fr., Guéret) i Guardamar proposades en els dos últims segles. Em limitaré en general a una tipologia, i enumeraré només les preses de posició més conegudes, per a no repetir posicions semblants.

La tripartició en Gallo-, Ibero- i Italomània s'accepta generalment. El problema sorgeix a l'interior d'aquestes zones, sobretot en l'espai del sud de la Gàl·lia i del nord de la Ibèria. Els renaixentistes occitans, de Mistral fins a Alibèrt i als començos de l'Institut d'Estudis Occitans, veien un sol gran espai lingüístic. Alibèrt pensava que la unificació lingüística necessitava passos previs, com la creació de formes referencials per als grans dialectes, pensava que la norma fabriana i la seva, per al llenguadocià,¹⁴ anaven en aquesta direcció. Aquesta gent volia ignorar la separació política multiseular entre espai català i espai occità i pensava que la fragmentació es podria superar algun dia. No tenien en compte que diferents varietats eren nascudes cada una al seu indret i que durant el període de relativa interpenetració política a l'edat mitjana les llengües parlades encara tenien pocs elements de normativització, un terme que es pot aplicar, només amb els canvis deguts, al Renaixement. La dominació del llatí encara no estava abolida, tot i que en els dos espais el paper del llatí començà a baixar ben d'hora. La influència de l'occità medieval sobre el català venia *de fora*. És evident que una altra història hauria pogut fondre les varietats de les dues llengües en una, però el pacte de Rodés de 1204 no va fer realment efecte. Em sembla que aquesta predilecció occitana per la gran unitat lingüística —Alibèrt parlava del «grop linguistic occitanò-romanico»¹⁵ s'expliqui, almenys parcialment, pel fracàs relatiu de la renaixença occitana en comparació amb la catalana. En general, avui els occitans han abandonat aquesta visió, però queden nuclis que persisteixen pensant-ho. En un altre espai del domini persisteixen encara avui grups que veuen aquesta gran unitat lingüística: al

13. Cf. una mica com a complement de les reflexions que segueixen: Georg KREMNITZ, «Semantische Kämpfe zwischen Guéret und Guardamar», *Quo vadis, Romania?*, núm. 25 (2005), p. 32-44.

14. La generalització de la norma alibertina al conjunt de l'espai occità és una evolució ulterior, a causa de la votació de la *loi Deixonne*, el 11 de gener de 1951, que semblava fer urgent la creació d'una norma pan-occitana. Per desgràcia, aquesta reinterpretació es feia massa ràpidament.

15. Lloís ALIBÈRT, *Gramatica occitana segon los parlars lengadocians*, Tolosa, Societat d'Estudis Occitans (1935), p. xv (2a ed., Montpeller, Centre d'Estudis Occitans, 1976, p. xiv).

País Valencià, que sempre havia expressat reserves en direcció de la Renaixença catalana i que havia limitat els seus esforços —com Occitània— a la sola literatura i on el paper del català és molt més el d'una llengua dominada que en el cas de Catalunya. A València hi ha actualment alguns occitanistes. Però el seu pensament és més complicat: veuen un conjunt que va de Garait a Guardamar, però a l'interior d'aquest conjunt veuen varietats diferenciades, com els grans grups dialectals occitans, però també les varietats del català que podrien funcionar, algun dia, amb una mateixa forma referencial. Continuen considerant com a «separatista» la declaració del maig de 1934 d'intel·lectuals catalans que es volien desmarcar de les aspiracions occitanes.¹⁶ Ells creuen que podran, d'aquesta manera, superar el conflicte entre catalanistes i valencianistes actuals. Però no tenen suficientment en compte l'existència de les normatives existents que funcionen dins les diferents societats. Aquesta pensada no és nova: es trobava ja en el pensament del grup modernista de Reus a l'entorn de Josep Aladern i Miquel Ventura i Balanyà al començament del segle xx que fou —mitjançant les revistes *Foc Nou* i *Occitània*— en relacions seguides amb els primers occitanistes vertaders, Prospèr Estieu i Antonin Perbòsc.¹⁷ Una d'aquestes persones va defensar, el desembre de 2004, la seva tesi universitària,¹⁸ sobretot un repàs històric del panoccitanisme al País Valencià, defensa a la qual jo vaig assistir personalment com a president del jurat, i a continuació d'aquest acte, el valencianisme intransigent va considerar aquest acte científic com una presa de posició en favor del separatisme valencià. Però els observadors que podia haver-hi en l'aula no varen fer atenció al que es deia realment. Això és el motiu per a aquestes reflexions.

És clar que del costat català les reserves cap a una tal interpretació eren molt més grans. Ja Milà i Fontanals, el primer que a l'Estat espanyol s'ocupà d'aquests problemes, veia dues llengües diferenciades però amb vinculacions estretes, parlava d'un grup que apel·lava «galo meridional»,¹⁹ i sabem que aquesta és la línia de la Renaixença catalana, mantinguda per Pompeu Fabra i per tots els altres defensors de la llengua i que duia a la declaració de 1934, on català i occità foren clarament separats, encara que el terme de «llengües bessones» emprat moltes vegades deixava veure les relacions comunicatives intenses. Els grans manuals de lingüística romànica avui segueixen en general aquesta bipartició. Però, amb la denomi-

16. «Desviacions en els conceptes de llengua i de pàtria», reproduït per exemple a Xavier LAMUELA i Josep MURGADES, *Teoria de la llengua literària segons Fabra*, Barcelona, Quaderns Crema, 1984, p. 285-289.

17. Jordi GINEBRA, *El grup modernista de Reus i la llengua catalana*, Reus, Associació d'Estudis Reusencs, 1994.

18. Lluís FORNÉS, *El pensament panoccitanista (1904-2004)*, tesi doctoral, València, 2004.

19. Manuel MILÀ I FONTANALS, *Obras completas*, Barcelona, Verdaguer, 1888-1895, 6 v. (*De los trovadores en España* n'és el vol. II, p. 50.)

nació de *llengües bessones* es crea una altra contradicció, la de saber si el català pertany a la Gal·loromània o a la Iberoromània, tesi defensada sobretot per investigadors castellans, com Menéndez Pidal, però també Amado Alonso. Altres, sobretot els occitans, insisteixen en el caràcter gal·loromànic del català.

En realitat aquestes discussions són més o menys gratuïtes. Prenen com a punt de partida una suposada evolució genètica i no tenen gaire en compte l'aspecte de la comunicació. Les evolucions de les llengües segueixen regles de l'economia, però també de l'expressivitat, i naturalment són influenciades per les dades de la comunicació que poden ser contactes de tota mena. I amb aquests canvis canvia també l'aspecte d'una llengua. Una llengua no és essencialment d'un cert tipus, encara que no existeixen paràmetres clars per a definir això, sinó que pot tenir, en un cert moment històric, elements que permeten apropar-la a una altra, però aquesta impressió pot canviar ràpidament. Un dels deures majors d'una sociolingüística que considera realment també les relacions socials en la comunicació seria l'abandó d'afirmacions essencialistes d'aquest tipus. Les llengües no pre-existeixen: hi ha els parlants que cada vegada que es comuniquen fan un ús dels materials lingüístics que tenen a la seva disposició, i si la producció és suficientment semblant a les experiències que tenen els interlocutors poden interpretar intel·ligentment el missatge amb l'esper que el missatge rebut correspongui més o menys al missatge enviat. Ens movem en un terreny molt fangós on les dades fonamentals poden canviar d'un moment a l'altre.

4. EL PROBLEMA ACTUAL I ALGUNS ANTECEDENTS

Sabem que, malgrat les diferències entre la Renaixença al Principat i a les altres parts del domini lingüístic, la norma fabriana va tenir un èxit bastant ràpid i general. Al Principat les resistències eren menors i isolades, i al País Valencià i a les Illes la introducció avançava bé, com mostrava l'acceptació de les Normes de Castelló de la Plana en 1932 per una part important del moviment renaixentista al País Valencià o la renúncia de mossèn Alcover a la seva norma personal gairebé al mateix moment. Només a Catalunya Nord el moviment fou molt més lent, i la norma fabriana només es generalitzà en els decennis després de la Segona Guerra Mundial. Sense el franquisme, el moviment d'acceptació hauria, sense dubte, continuat. «Acceptació d'una norma» vol dir, almenys en general, acceptació també dels fonaments ideològics sobre els quals reposa aquesta norma: unitat de l'espai lingüístic català, entre Salses i Guardamar, com un espai de comunicació, diferenciació entre català i occità i distància del castellà com del francès. Però, intervingué la dictadura i aquestes perspectives foren destruïdes. El monopoli del castellà reemplaçava per gairebé quatre decennis el bilingüisme institucional i la repressió atacava sobretot les consciències —i les memòries— dels parlants.

Aquesta repressió no tenia molt èxit en un indret on una consciència col·lectiva *catalana* ja existia; tenia un terreny més acollidor en les parts del domini on la consciència estava menys desenvolupada. Això sobretot al País Valencià, on la Renaixença havia pres un caràcter molt diferent de la del Principat.

Quan es veia clarament que la dictadura no sobreviuria al dictador i que, d'altra banda, l'oposició catalanista tenia molt èxit, també al País Valencià, alguns dels adeptes del franquisme es varen convertir en *valencianistes*, defensant les diferències —lingüísticament parlant, modestes— entre valencià i català i creant contradiccions entre valencianisme i catalanisme, i dient que reprenien un valencianisme anterior, de començaments del segle xx. Aquestes defenses del valencià normalment es feien en castellà, ja que es veia clarament que darrere de tot això no hi havia un engatjament per la llengua i cultura del país, sinó el vell principi llatí del *divide et impera*. Aquestes posicions obtenien un cert èxit, degut en part a raons com les estructures agràries de bona part del país, a una certa por de la dinàmica econòmica i política del Principat, a una desconfiança en direcció a Barcelona i a les antigues contradiccions en la interpretació de la Renaixença. La posició tradicional al País Valencià de considerar el català com a llengua «baixa», comparat amb el castellà, per raons històriques, hi tenia també un paper. Malgrat la oficialitat, el valencià significava per al comú dels mortals sempre la llengua baixa i, doncs, un fre per a l'ascensió social. Discrepàncies entre persones enverinaven el conflicte. Els defensors de la unitat de la llengua no arribaven a aconseguir que la llengua i la cultura *no* es consideressin objecte de litigi. Si la primera Generalitat era bastant catalanista, les següents, dirigides pel PSOE, s'accontentaven amb una política molt poc decidida, i quan el 1994 el PP va guanyar les eleccions regionals, el tema de la llengua no va tardar a entrar novament en l'escena com un element de litigi i com un tema que el PP va poder utilitzar com a mobilitzador, contra Barcelona, contra les esquerres, contra els que «traïen» això que es designava «tradicions autèntiques valencianes». El fet que el president de la Generalitat, Zaplana, no parli català (o valencià), i que d'altra banda podia fàcilment pactar amb el Govern de Pujol per fer cessar la confrontació, si això li semblava útil, permetia de veure immediatament que es tractava sobretot d'una maniobra política i d'una instrumentalització. Però podia mobilitzar molta gent. Sembla que l'actual president de la Generalitat de València, Camps, es pren el tema més seriosament, sembla creure les coses que diu públicament. Això potser és més preocupant. Cal dir també que el PP, mentrestant, va repetir la seva victòria electoral; això vol dir que una majoria de la població comparteix les posicions lingüístiques del PP o almenys aquestes no li semblen tan importants que impedeixin una victòria del nacionalisme *espanyol*. Coneixem les institucions que es van fundar per obtenir una legitimació científica de les posicions valencianistes, cal dir amb un èxit molt limitat, perquè sembla impossible que investigadors solvents en la

seva disciplina poguessin subscriure la tesi que el valencià és una llengua diferent del català. Però, a l'interior del País Valencià i dels Països Catalans, aquesta lluita fratricida mobilitza moltes de les forces vives.²⁰

Seguint això que deia anteriorment sobre les funcions de comunicació i de demarcació i el valor comunicatiu d'una llengua, és clar que la temptativa de fragmentació del domini en dos (alguns pensen fragmentar-la en més elements encara, però amb poca conseqüència) significaria una clara victòria de les forces demarcatives i al mateix temps *una disminució efectiva del valor comunicatiu d'ambdues varietats*. Un valencià «independent» seria una llengua molt petita que no tindria gaire importància en el «mercat lingüístic» europeu.²¹ Si tenim compte tot això, es posa la qüestió si la defensa de la diferenciació del valencià no és una simple continuació de l'estratègia divisòria des de fa trenta anys, molt perjudicial per a les possibilitats comunicatives dels catalanoparlants en tots els Països Catalans. La conseqüència d'aquesta constatació podria ésser només que no es tracta de qüestions de llengües, sinó de poder, on la diferència lingüística mínima s'instrumentalitza per a canviar-la en una contradicció de classes. D'aquesta manera, la lluita lingüística conté un aspecte de lluita de classes. Una segona observació s'imposa: és molt fàcil de crear discordances, però és molt més difícil després fer-les desaparèixer. Em sembla, per consegüent, que el problema no és perquè es resolgui en un futur immediat; la situació es podria potser «calmar».

5. PERSPECTIVES PER AL FUTUR I OBLIGACIONS DE LA SOCIOLINGÜÍSTICA

Què pot fer en una tal situació una ciència que pren seriosament els seus fonaments humanístics? Realment, poca cosa. El decurs dels esdeveniments mostra que hi ha un substrat conflictiu suficientment gran per a mantenir la mobilització quan algú l'activa. D'altra banda, el conjunt d'especialistes, lingüistes, sociolingüistes, sociòlegs, etc., defensen posicions oposades, alguns, amb la voluntat de fer cessar els combats, amb concessions de forma, però aquestes no es veuen acceptades pels grups polítics i ideològics oposats. Si aquestes no renuncien a les seves estratègies divisòries, el problema no trobarà cap solució ràpida. Es poden concebre només estratègies laterals, per a desenverinar la situació i esperar que la gent a poc a poc es cansi. Em sembla que *una* estratègia seria a defugir: aquesta de convèncer, si és possible, el gran partit polític oposat al PP i a les forces valencia-

20. Cf., per a un repàs de les últimes evolucions, Max DOPPELBAUER, «Die „besetzte Sprache“ valenciano», *Quo vadis, Romania?*, núm. 25 (2005), p. 20-31.

21. Cf. LAFONT, *op. cit.*, 1978; Pierre BOURDIEU, *Ce que parler veut dire*, Paris, Fayard, 1982 (ara reprès a *Langage et pouvoir symbolique*, Paris, Seuil, 2001); Jesús ROJO, *Una llengua és un mercat*, Barcelona, Edicions 62, 1991. Hi ha altres aportacions interessants al concepte.

nistes, d'entrar en la lluita i de defensar amb els mateixos mitjans la tesi de la unitat de la llengua, a la qual «els altres» s'oposen. En aquest cas, hi hauria, per un temps llarg, una connexió estreta entre certes posicions polítiques i certes posicions lingüístiques, i això podria produir una situació com la de Grècia, on fins a la caiguda dels coronels el 1974 cada canvi de govern entrenava un canvi de política lingüística: els conservadors instal·lant la *katharevousa* com a llengua oficial, els liberals protegint la *dimotiki*. Encara que sembli difícil en la situació actual, cal actuar per una despolitització de la qüestió lingüística, almenys a mitjà termini. Això no impedeix un treball més conseqüent sobre els partits que fins ara semblen poc decidits, però un treball de convicció i no de persuasió.

Quan vaig passar últimament alguns dies al País Valencià, en 2004, tots els meus interlocutors, que defensaven tots la posició de la unitat de la llengua, es van ren plànyer de fets de centralisme lingüístic català o barceloní. Ara sabem que, d'un costat, la norma fabriana és centrada sobre l'ús de Barcelona, però que Fabra reconeixia les diferències entre les varietats del català i que per això en les *Normes* de Castelló i més tard per a les Illes i Catalunya Nord foren reconegudes variants que corresponen a aquests territoris. Potser els esforços en aquesta direcció no foren suficients en una situació on avui, d'una banda, la funció comunicativa de les grans llengües augmenta dia rere dia, i això provoca als parlants de manera dialèctica a cercar funcions demarcatives en les llengües més petites, pensant que allà la demarcació podia funcionar més fàcilment. Però aquesta impressió és falsa, perquè una disminució relativa de la força comunicativa de les grans llengües no posa en perill l'existència d'aquestes, mentre que per a llengües amb relativament pocs parlants això pot ésser un perill evident. Avui, el concepte del pluricentrisme (M. Clyne) o polinomisme (J. B. Marcellesi; G. Thiers)²² —hi ha encara altres denominacions per al fenomen— ha estat tractat per certs sociolingüistes que diuen que moltes de les grans llengües tenen més d'un centre i per això tenen normes lleugerament diferents segons el país o centre. Hi ha tradicions lingüístiques que accepten difícilment aquest fet, com la francesa; n'hi ha d'altres que ho fan des de fa molt de temps sense gaire elaboració teòrica, com als països de llengua anglesa. En el domini de l'alemany veiem avui, almenys, tres normes que es desenvolupen amb diferències lleugeres sense posar en perill la intercomprensió. Em sembla que la sociolingüística del conjunt català guanyaria treballant en aquesta direcció i que el normativisme barceloní deuria obrir-se en direcció a una més gran permeabilitat de les altres varietats del català, per exemple també als mitjans com la ràdio, la

22. Michael CLYNE (ed.), *Pluricentric languages: Differing norms in differing nations*, Berlín i Nova York, Mouton de Gruyter, 1992; Ghjacumu THIERS, «Language contact and Corsican polynomial», a Rebecca POSNER i John N. GREEN (ed.), *Trends in Romance Linguistics and Philology*, vol. 5, Berlín i Nova York, Mouton de Gruyter, 1993, p. 353-370.

televisió, etc. Un espai més gran per a la varietat a l'interior de la llengua augmentaria la funció comunicativa i disminuiria els perills d'un demarcacionisme exagerat. No cal oblidar que entre els valencianistes hi ha gent de bona fe que es podria —potser— convèncer algun dia. No tots són instrumentalitzadors, hi ha també molts instrumentalitzats, i aquests no són necessàriament inaccessibles al raonament.

Sé que amb això el problema no es pot resoldre definitivament. Però potser es podrien fer passos en aquesta direcció que disminuirien les contradiccions i farien arribar la situació a un *modus vivendi* menys autodestructiu que la situació actual. La sociolingüística —i la sociologia de la comunicació— són, com totes les disciplines científiques, eines que es poden utilitzar amb preocupacions molt diferents. És clar que després d'una certa utilització d'un fet hi ha una experiència que es lliga a la memòria col·lectiva o individual i que fa que, per exemple, tal llengua sigui connotada amb tal valor. Per això no escapa a avaluacions positives o negatives, però l'honradesa dels investigadors necessitaria que cadascú avancés amb la màxima precaució en un camp minat com aquest. El que és segur és que els errors dels investigadors —encara que siguin tan honestos com vulguin— comesos alguna vegada es paguen a un preu elevat.

Taula rodona

Cap a on va la sociolingüística catalana?

PRESENTACIÓ

BRAULI MONTOYA ABAT
Institut d'Estudis Catalans

«Cap a on va la sociolingüística catalana?» és la pregunta que ens plantejarem, al costat d'altres qüestions relacionades, en la taula rodona d'aquesta vesprada. La pregunta no deixa de tenir una estreta vinculació amb l'activitat professional de Badia i Margarit, puix que a ell li devem que haja ajudat a encetar a casa nostra, entre d'altres camps d'estudi, el de la sociolingüística. Com també li devem que hi haja posat passió, com n'ha posat en les altres disciplines lingüístiques que ha ajudat a formar-se i fer créixer entre nosaltres. Per això, abans d'entrar de ple en les perspectives de futur de la sociolingüística catalana, farem alguna al·lusió al pas del nostre homenatjat pels estudis sociològics sobre el català. Veurem, doncs, un recopilatori de contribucions: primer, de la sociolingüística catalana al coneixement de la comunitat catalanoparlant; després, de la sociolingüística catalana al procés de normalització del català, i, a l'últim, de la sociolingüística catalana a la sociolingüística en general. Ho farem de la mà de tres sociolingüistes ben solvents del panorama professional català. No debades, tots tres són autors d'obres fonamentals de la sociolingüística que es produeix als Països Catalans.

Emili Boix és professor de la Universitat de Barcelona, autor de *Triar no és trair* (Barcelona, 1993), sobre els usos de llengües dels jòvens barcelonins, i coautor amb F. X. Vila de *Sociolingüística de la llengua catalana* (Barcelona, 1998), el millor manual sobre sociolingüística catalana amb què comptem.

Albert Branchadell és professor de la Universitat Autònoma de Barcelona i autor de dos llibres bàsics per a comprendre el procés de normalització lingüística a Catalunya: *La normalitat improbable* (Barcelona, 1996) i *Liberalisme i normalització lingüística* (Barcelona, 1997).

Finalment, Ernest Querol és professor de la Universitat Oberta de Catalunya i, fins fa pocs mesos, director de l'extingit Institut de Sociolingüística Catalana; del seu treball científic podem destacar el seu estudi *Els valencians i el valencià. Usos i representacions socials* (València, 2000). Teníem prevista la presència també de Josep M. Nadal, de la Universitat de Girona, però per raons de salut no podrà ser entre nosaltres. Atès el to tan sentit de l'escrit de justificació que m'ha adreçat, no puc resistir-me a llegir-lo:

Benvolgut amic,

T'he de donar una mala notícia: acabo de rebre una notificació de la Seguretat Social en què em diuen que el dia 21, a les 8 h, m'operaran de la mà. Hi ingressaré la nit abans i, per tant, no podré venir a la taula rodona. No és una operació important; de fet ja és la quarta que em fan per arreglar-me els tendons dels dits que no puc moure. Em sabrà greu no ser a l'homenatge a Badia. M'hauria agradat perquè és una persona que ho ha donat tot. Ens ho ha donat tot. I bé mereix que es digui públicament. I més ara que sembla que ningú no ha pagat cap preu per tot el que tenim. I també m'hauria agradat venir per veure els amics. Especialment la Teresa Cabré, que ja fa anys que no veig.

Bé, no sé com disculpar-me més. Us demano que li ho feu saber a Badia.

Vull que sàpiga que jo seré, sense ser-hi, a l'homenatge.

Mercès per tot. Una abraçada,

Pep Nadal

Abans de passar l'ús de la paraula als tres ponents, volia fer una breu referència a l'aportació de Badia i Margarit a la sociolingüística catalana que enllaçarà amb la primera de les intervencions, la d'Emili Boix. Podré dir ben poca cosa perquè aquest matí ja s'ha dit pràcticament tot el que es podia dir. Així que em limitaré a assenyalar l'obertura de camins del doctor Badia en les dues grans línies de la sociolingüística (la sociolingüística de la variació i la sociologia del llenguatge) i la proposta de conceptes originals. En el camp de la variació podem parlar d'un avanç d'aquesta direcció d'estudis a partir del seu article «Nivelación geolingüística y lenguas en contacto», publicat l'any 1976 a la *Revista Española de Lingüística*, on ens explica la noció d'*estat dialectal rebut* i ens dona compte de la difusió de les novetats lingüístiques a Catalunya, tot relacionant-les amb el procés d'estandardització, tema que reprèn en *La llengua catalana ahir i avui* (1973). (No hem previst «cobrir» el camp de la variació en la present taula rodona perquè ja ho vam fer l'any passat en la I Jornada Filològica, dedicada als mètodes en dialectologia, tal com es pot veure en la publicació que s'ha repartit a l'inici d'aquesta II Jornada. Aleshores hi va intervenir Miquel Àngel Pradilla, de la Universitat Rovira i Virgili, en representació d'aquesta línia d'estudis. Aprofitant l'avinentsa, em li-

mitaré a dir que actualment encapçala aquesta tendència Maria Teresa Turell, de la Universitat Pompeu Fabra, amb l'estudi dels canvis lingüístics en temps real). En l'àmbit més ampli de la sociologia del llenguatge, hem de valorar positivament la distinció entre els conceptes de *bilingüisme natural* i *bilingüisme ambiental*, continguda al seu treball «El bilingüisme català-castellà» (1961); també és molt aclaridor el concepte de *llengua habitual*, aportat en *La llengua dels barcelonins* (1969) i, sense ànim de ser exhaustiu, una altra distinció conceptual, la que hi ha entre *catalanòfons* i *catalanògrafs*, continguda també a *La llengua catalana ahir i avui* (1973).

Taula rodona

Cap a on va la sociolingüística catalana?

LA SOCIOLINGÜÍSTICA CATALANA

EMILI BOIX-FUSTER

Centre Universitari de Sociolingüística i Comunicació
Universitat de Barcelona

1. *Contribució de Badia i Margarit al sorgiment de la sociolingüística catalana*

Robert Merton escrigué fa anys que en ciència, en sociologia particularment, es progressava perquè els investigadors avançaven damunt les espatlles de gegants. En sociolingüística catalana, si se'm permet usar l'etiqueta tradicional tan desgastada, tenim els nostres «gegants». En el manual de sociolingüística que vaig redactar a quatre mans amb F. Xavier Vila (1997), proposàvem que en la nostra tradició aquests gegants eren Francesc Vallverdú (lligat al comunisme català, tan crucial en la catalanització de sectors clau del moviment obrer i popular del Principat), Rafael-Lluís Ninyoles i Lluís Vicent Aracil (els dos valencians coetanis, dos *maîtres à penser* que han compartit orígens socials i una obra de gran ambició teòrica, que no ha tingut prou ressò perquè tots dos, per raons diverses, no han creat escola universitària com hauria convingut), i Antoni Maria Badia i Margarit, el gran investigador que avui homenatgem, per les raons que tot seguit exposo.

De bell antuvi, cal advertir que és agosarat avaluar l'obra sociolingüística de Badia per la seva extensió (en el recull bibliogràfic comentat de Vallverdú (1980), per exemple, és l'autor més citat, per davant de Ninyoles i d'Aracil). Badia ha estat sempre un universitari, ininterrompudament sobretot d'ençà que fou un catedràtic jove i jove en l'Espanya feixista, autàrquica i reclosa de la postguerra. Destacaria tres aspectes de la seva obra: el seu caràcter de pont amb la generació republicana, la seva obertura intel·lectual a noves disciplines més enllà de les seves especialitzacions inicials, i el seu activisme que m'atreveixo a etiquetar de parapolític o, si voleu, cívic, o, simplement, compromès.

PONT GENERACIONAL. Badia té una formació catalanista liberal filla de la millor educació de la II República (la Mútua Escolar Blanquerna) i de la Generalitat reinstaurada, des de la matriu d'una família de cristianisme obert, vinculada amb Montserrat i amb el fejocisme; és un testimoniatge viu de la breu normalitat republicana. Enfrontat amb la llarga dictadura franquista de grisor de plom, Badia optarà per un cert entrisme, i es dedicarà amb cos i ànima al món acadèmic, ajudat eficaçment per la seva esposa Maria Cardús, companya d'estudis, a qui avui també retem homenatge. Badia s'immergirà dins les estructures acadèmiques del règim, esdevindrà catedràtic de Filologia Espanyola, però sempre mantindrà les seves conviccions de joventut. Salvarà els mots per als molts alumnes i deixebles que tindrà. En els seixanta, per exemple, quan començarà a escriure sobre bilingüisme, en els seus textos ressonarà la reticència envers el bilingüisme que havia tingut Alexandre Galí, que s'havia mostrat contrari al bilingüisme en els anys trenta. Així en els setanta (Badia, 1974) escriu que el bilingüisme pot comportar inestabilitat i poca integritat psicològica

OBERTURA INTELLECTUAL, que fa possible la sociolingüística. Badia de formació era un lingüista romanista, catedràtic de Gramàtica Històrica de la Llengua Espanyola, però en els anys seixanta, després d'estades a Alemanya i als EUA, on conegué *Languages in Contact* de Weinreich, passa a treballar en sociolingüística: «Em vaig endinsar per un terreny que no era el meu pròpiament» (Badia, 1964, p. 128 i 133; Pairoli, 1997, p. 73). I tenim sort que es dediqués a aquesta especialitat ocasional, perquè, a causa del seu prestigi professional, li obrí les portes de la universitat.

El treball amb la llengua catalana el condueix, segons les seves paraules, a la sociolingüística: «en català, qualsevol aspecte de la sociolingüística és més clar pel contingut i més bon exemple respecte al mètode, que no ho pugui ésser en cap altra llengua» (1982, p. 163). En aquesta dedicació a la sociolingüística, però, crec que hi ha un *Diktat*, un sentit de deure moral, que porta Badia a fer una lingüística més encarnada, més connotada, dins d'un tarannà típic de les elits catòliques del moment: «és més fi espiritualment de servir la cultura minoritària del país, és un bé superior que satisfà de la manera més plena l'esperit més exigent» (1964, p. 128). En el mateix volum (p. 133), en una conferència adreçada a joves, Badia convida a l'acció per la recuperació del país dins la boira a què obligava el clima polític: «[...] és molt més còmode de desentendre's de la cultura minoritària. Però [...] ens hem esforçat per fer veure com és molt més elevat i molt més noble de col·laborar-hi i de fer quelcom per ella. En primer lloc, perquè és objectivament un bé de justícia. En segon lloc, perquè, per a la joventut, les dificultats són l'estímul amb què la seva la seva generositat reacciona.» Ell havia viscut a primera fila l'ensulsiada de la Guerra Civil i l'intent de genocidi lingüísticocultural de la postguerra, i en els seixanta el país viu un procés d'immigració descomunal, que sacseja profundament la societat catalana. Aquesta immigració serà el revulsiu, em

sembla, d'aquesta [pre]ocupació per la sociolingüística: Badia no sabia què succeïa amb la llengua catalana, en un context demolingüístic tan desfavorable a la integració dels immigrants. Badia, com tants d'altres catalanistes amatents als canvis socials que vivia Catalunya, temia que la presència de l'altra llengua seria profundament pertorbadora en l'evolució de la llengua catalana, que la distància entre la llengua literària i la col·loquial, atès que al país li mancaven mecanismes vehiculadors dels models normatius, esdevingués abismal.

La llengua dels barcelonins (1969) exemplifica aquesta preocupació per saber què estava passant: Badia «es posa la manta al cap», sap coordinar equips i, ajudat de voluntaris, gosa fer de sociòleg de la llengua i així esdevé un pioner en l'estudi sociolingüístic de la ciutat que l'havia vist néixer. La motivació profunda provenia de la por, de l'*Angst*, per l'assimilació de la ciutat per part de la llengua castellana, «perquè la societat catalana s'hi [a Barcelona] sent materialment assetjada per castellanoparlants» (1982, p. 68); «la presència, però, de grans masses d'obriers immigrants constituïa una amenaça de cara a la integritat lingüística del cos social» (1982, p. 97), «les converses espontànies que de vegades sentim en els suburbis de Barcelona fan pena» (1974, p. 54-55). En definitiva, Badia temia que la llarga durada de les limitacions en l'ús de la llengua catalana (absència d'escola, de mitjans de comunicació, d'usos oficials i administratius) deixés efectes terribles i persistents en la llengua.

Fruit d'aquesta obertura intel·lectual és la dedicació de ple a la sociolingüística que acaba de completar-se en els setanta, en els anys de la transició política. Ja el 1974, Badia presenta una sociolingüística esbatanada a les ciències socials (per formació, podríem haver esperat una concepció tancada, més estrictament lingüística de la disciplina, de caire variacionista; però no és així). Aquell any, a *Procés i objectius de la sociolingüística catalana* (1974), Badia puntualitza que la sociolingüística no pot restar limitada a les relacions amb l'altra llengua (certament, el despertador de la sociolingüística al nostre país), sinó que ha de tractar fenòmens com les formes de tractament *tu/vós/vostè*, l'alternança dels perfets, la variació en els articles derivats de *IPSE* i de *ILLE* o l'anivellament geolectal. En el mateix volum, Badia es fa ressò de la distinció (del tot oblidada en la sociolingüística catalana posterior) coseriuniana entre llengua, norma i parla. És en aquella dècada turbulenta que Badia enuncia les seves tesis a favor d'una ciència encarnada (*Ciència i passió dins la lingüística catalana moderna*, 1976-1977): «amb la sociolingüística retrobem entre nosaltres la ciència més pregonament connotada» (p. 13).¹

1. Hi ha hagut pocs lingüistes o sociolingüistes que hagin dialogat amb aquesta visió de la sociolingüística de Badia. Cal destacar, doncs, l'excepció d'Argenter (1984) en què refuta, per naïf, el caràcter més encarnat o més «real» de la sociolingüística, que segons Badia tenia la sociolingüística catalana, en la mesura que pot ser també teòrica, i en la mesura que —puntualitza— la sociolingüística és descriptiva i no necessàriament terapèutica.

És en aquells anys tan polititzats que Badia, a instàncies d'Aracil, que en fou el primer instigador, crea el Grup Català de Sociolingüística, del qual passaria a ser primer president.

ACTIVISME CÍVIC. En tercer lloc, cal tenir present l'activisme cívic de Badia. Potser caldria anomenar-lo «polític», en l'accepció més oberta del terme. El que ha fet sobretot Badia és actuar en clau no partidista, però la seva acció té un tarranà polític catalanista i democràtic innegable, transversal gràcies al seu rerefons cristià. En els anys cinquanta fou confrare major de la Confraria de la Mare de Déu de Montserrat, de la qual seria confrare posteriorment Jordi Pujol. En els seixanta col·laborà en el Congrés Litúrgic Català, dins l'onada de renovació del Concili Vaticà II, representada també per l'encíclica *Pacem in Terris* de Joan XXIII. En els anys setanta obrí, per primera vegada en els països de llengua catalana, a Aracil i a la sociolingüística les portes d'una universitat catalana, i endegà, com acabem de dir, el GCS i la seva revista *Treballs de Sociolingüística Catalana*. Des del 1978 fins al 1986, fou rector de la Universitat de Barcelona i n'impulsà uns nous estatuts democràtics. Des de la seva responsabilitat, impulsà i organitzà la catalanització de la UB i la posada en marxa dels seus cursos de català, que serien la llavor dels serveis lingüístics, probablement els més importants dels països de llengua catalana. En els vuitanta Badia fou president del II Congrés Internacional de la Llengua Catalana.

2. *Línies de recerca de la sociolingüística catalana que han contribuït a un millor coneixement de la comunitat catalanoparlant² i al procés de normalització del català*

De bon començament, un comentari sobre les mateixes preguntes. La sociolingüística als territoris de llengua catalana té un greu problema en la seva feina de cada dia: rep una pressió normativa enorme; socialment, se li demana més cap on ha d'anar l'organització lingüística de la societat que no pas quines són exactament aquestes organitzacions i aquestes societats. El (i la) sociolingüista té, doncs, dificultats a separar la seva passió política (l'afany d'intervenir en les coses i de canviar-les a favor d'una recuperació de l'ús del català) de la seva fredor com a científic social que ha d'estudiar com són les coses (l'estat del contacte de llengües, de la imbricació llengua-societat en totes les seves vessants). *El polític i el científic*, de Max Weber, hauria de ser lectura obligatòria per a molts sociolin-

2. Aquestes elucubracions són una continuació del text «La sociolingüística: perspectiva general de l'àmbit», llegida a Vitòria-Gasteiz i publicada en basc a la revista *Bat* (2001). Aquest text, al seu torn, es basa en una conferència sobre els trets de la sociolingüística que vaig presentar a la Universitat d'Alacant (1999).

güistes del país. Dit això, cal recordar que al nostre país s'estudia quelcom per a canviar-ho, es descriu per a «normalitzar», en un lligam gairebé indestruïble. Val a dir que la sociolingüística «freda», aquella que sols vol conèixer les coses, no transformar-les, té poc reconeixement. Inevitablement i automàticament es titlla la recerca sociolingüística a Catalunya d'intervencionista, com ha succeït recentment. Una recerca sobre usos lingüístics en historials mèdics ha motivat una irritació general del contraris al català, per no haver salvat l'anonimat dels dits protocols, quan de fet en la recerca mèdica se solen examinar aquests protocols i ningú no en fa escarafalls (Ingendaay, 2006). La qüestió de fons és si la recerca mèdica té el mateix reconeixement social que la recerca sociolingüística. I la resposta és negativa. En la «nostra» sociolingüística l'home d'acció és confon amb l'home d'anàlisi.

El problema central de la sociolingüística és que la seva frondositat, la seva profusió de dades (vegeu Boix i Payrató, 1997, per a un estat de la qüestió força aprofundit que dóna una idea d'aquesta exhuberància) no ajuden, sinó que dificulten el treball teòric, el treball que hauria de donar resposta a les grans preguntes sobre les llengües a la nostra societat. Aracil (1984, p. 448) ho resumí prou bé, abans que abandonés per desgràcia la disciplina: «la sociolingüística ha de coordinar la exploració empírica con la construcció teòrica. Su dificultad inicial no es la “falta de datos”, sino más bien lo contrario: el escándalo de unos datos que “sobran” porque faltan absolutamente las ideas indispensables para sacar algo de ellos.» Falta, doncs, el que podríem anomenar, parafrasejant Wright Mills, «imaginació sociolingüística». I aquest destriament teòric es fa indispensable perquè en la societat catalana (i encara més en l'espanyola) sobra la desinformació (dades que obscureixen la comprensió de la realitat) i l'exformació (dades que no es poden processar adequadament). És urgent que la sociolingüística faci conèixer a la població el que sap d'una manera apropiada.

La recerca sociolingüística als països de llengua catalana s'ha dirigit als següents aspectes. En primer lloc, ha identificat els dèficits més greus del català: la manca d'ús col·loquial, la pèrdua de la transmissió lingüística intergeneracional, les normes d'adaptació interpersonal favorables al castellà, els usos en l'Administració central i perifèrica de l'Estat, sempre favorable a aquesta llengua, etc. En segon lloc, un ampli camp de recerca ha estat el món educatiu, un àmbit on precisament el poder autonòmic tenia i té força poder. En tercer lloc, en l'àmbit jurídic hi ha un vast camp de recerca adreçat sobretot a «blindar» i a assegurar un cert domini o preferència pel català (el concepte de llengua pròpia n'és el paradigma a Catalunya). En quart lloc (i derivat del tercer punt en bona part), trobem des dels noranta una àmplia preocupació per la diversitat lingüística i per trobar raons ecolingüístiques que donin un suport més solvent i universal a la normalització lingüística més enllà dels plantejaments etnicistes o nacionalistes tradicionals.

En canvi s'han estudiat poc o gairebé gens en àmbits fonamentals, com és l'ús del català en el món del treball i de l'empresa.

La sociolingüística més micro, la variacionista, és la que més es correspon amb una descripció del fenomen sense afany d'intervenció. Seria increïble pensar que un investigador pretengués canviar els sons africats a Benicarló, a Petrer o al barri de Gràcia de Barcelona... En canvi, la resta de línies sociolingüístiques (la psicologia social de la llengua, la sociologia de la llengua, la demolingüística i, evidentment, la planificació i les polítiques lingüístiques) tenen la intervenció en el seu horitzó. En aquesta preocupació per la intervenció hi té un paper clau l'Administració catalana. Tal com assenyalen els dos reports de la recerca de les ciències del llenguatge publicats per l'Institut d'Estudis Catalans (Boix, 1997 i 2005), la majoria de la recerca en sociolingüística ha estat pagada pel Govern autonòmic, a diferència del que passa en molts altres camps de les ciències del llenguatge.

3. *Aportació de la sociolingüística catalana a la sociolingüística*

En els setanta la sociolingüística catalana té aurèola d'assagista i militant, de combativa i participativa, i agafa ressò especialment en el món germànic. L'enuclernament dels llibres (escassos) d'Aracil també dona força teòrica a la disciplina: pensem en els conceptes de *conflicte lingüístic* i *normalització lingüística*, pensem en la noció d'*interposició*. Fins als vuitanta dominà la sociolingüística de la societat, més que la sociolingüística de la llengua, seguint la classificació elegant de Fasold (1984 i 1990). A partir dels vuitanta, la sociolingüística s'institucionalitza, ja sigui a les universitats, ja sigui a l'Administració, i perd aquest tarannà. Malgrat la seva profusió, malgrat comptar amb un bon grapat de revistes especialitzades (*Noves SL*, *Treballs de Sociolingüística*, *Llengua i Ús*, *Revista de Llengua i Dret* i *Llengua, Societat i Comunicació*), malgrat ésser part de la minoria lingüística més important d'Europa, la sociolingüística catalana no ha influït gaire en la sociolingüística internacional, a tot estirar en la basca, en la gallega o en l'occitana. La sociolingüística (governada pels angloamericans) no ha manllevat cap concepte de la sociolingüística catalana, si un fa un cop d'ull als diccionaris o enciclopèdies de sociolingüística (Ammon *et al.*, 1987-1988; Coulmas, 1997). Han fallat els mecanismes d'internacionalització de les publicacions i revistes catalanes i la sociolingüística catalana ha seguit essent perifèrica. Sí que hi ha un cert nombre de treballs d'estudiosos d'arreu (vegeu Fishman, 1991) sobre la realitat sociolingüística de la nostra Mediterrània catalana. El que cal és que nosaltres mateixos construïm descripcions de la nostra societat, no pas que ens la facin des de fora. Hem de fer sentir (col·lectivament, mitjançant publicacions en altres llengües) la nostra veu en el mercat intel·lectual, i mantenir alhora l'ús de la nostra llengua en el nostre mercat interior.

4. *Perspectives de futur de la sociolingüística*

Sols apuntaré aquí alguns dels grans temes que hauria d'abordar la sociolingüística al nostre país. En primer lloc, hauria de continuar estudiant les dinàmiques glotosocials: els coneixements, els usos, les representacions i els processos d'aprenentatge i ensenyament de les llengües. En particular interessaran els processos de manteniment i substitució lingüístics, especialment pertinents en un territori tan fragmentat i amb dinàmiques tan diverses com el nostre. La transmissió lingüística intergeneracional ha de continuar essent un tema cabdal, com a termòmetre que és de les tendències evolutives globals. Totes les vessants del multilingüisme tenen cabuda en aquest gran apartat: contacte de llengües, alternances de codis, normes d'ús lingüístic, etc. Un subapartat específic és l'estudi de la funció simbòlica de la llengua com a mitjà per a la formació de grups.

Un altre gran tema és el de les funcions socials de la llengua en un món globalitzat. Cal proposar maneres de coadjuvar en l'ús i el coneixement de llengües franques (l'anglès i el castellà) amb el manteniment de funcions exclusives per a les llengües territorials. Bastardas (2006), en aquest sentit, ha proposat uns principis reguladors del multilingüisme: els tradicionals de territorialitat i personalitat, més els de subsidiarietat i de funcionalitat exclusiva. Aquests principis de filosofia política haurien de concretar-se jurídicament gràcies a la feina dels experts en dret lingüístic, en la regulació normativa de la realitat sociolingüística. L'objectiu final seria la proposta i difusió de principis filosòfics, polítics i jurídics que salvaguardessin la diversitat lingüística mundial, en la línia iniciada amb la Declaració Universal dels Drets Lingüístics, aprovada a Barcelona el 1996.

Un tercer macrotema és la imbricació de la llengua i el sistema educatiu. Aquí trobem tot un camp immens i, a més, de competències fonamentalment autonòmiques: ensenyament de primera llengua, de segona i de tercera, ensenyament a nous immigrants, metodologies, etc. Cal posar un èmfasi especial en la recerca sobre els models d'organització de les polítiques educatives políglotitzadores i sobre els seus efectes en les competències, els comportaments i les representacions dels individus, segons les distintes situacions demolingüístiques. Aquí s'inclourien, així mateix, els aspectes extraescolars de la relació entre socialització i llengua.

Un quart macrotema és encara un *wishful thinking*: es tracta de la lingüística forense i aplicada a les professions. Aquí ens trobem totes les aplicacions de la sociolingüística al món mèdic, jurídic i social. Pensem solament en el camp encara verge de l'ús lingüístic en la gerontologia: a hores d'ara la majoria de relacions entre «cuidadors» i gent gran dependent es fan en castellà, perquè la majoria de treballadors són de llengua castellana i, a més, monolingües.

Cal afegir que la sociolingüística catalana, en primer lloc, ha de contribuir a la construcció d'una sociolingüística europea, perquè és el continent el seu marc natu-

ral i de futur. Dins d'aquest marc vaig suggerir (Boix, 2000) quatre línies de recerca que podrien ser transversals a Europa: *a*) l'etnografia sociolingüística, ço és el funcionament dels mecanismes d'exclusió i discriminació socials, és a dir, el paper variable que tenen els capitals lingüístics en les institucions socials (Administració pública, serveis mèdics i socials, comunicació en les empreses); *b*) les ideologies lingüístiques, és a dir, la recerca en les concepcions encara majoritàriament homogenistes que tenen les poblacions; *c*) les funcions transglòssiques, és a dir, les estratègies comunicatives en organitzacions i estats multilingües (la majoria), i *d*) l'especificitat de les zones amb poblacions autòctones ja bi- o multilingües. Les zones de llengües catalana amb dues llengües territorials en conflicte comparteixen trets amb zones europees com Brusselles (conflicte neerlandès/francès), Bienne i Friburg (conflicte alemany/francès) o Tirol del Sud (conflicte alemany/italià). En tots aquests casos es planteja el tema dels allòctons, els nousvinguts que no pertanyen a cap dels dos grups originals i poden incorporar-se a l'un o l'altre. En definitiva, per la recerca i per la formació cal apuntar a una sociolingüística comparada europea.

Hi ha perspectives positives. En primer lloc, hi ha iniciatives recents que arranquen o compensen una mica la fragmentació lamentable dels nostres territoris: la xarxa CRUSCAT, coordinada des de l'Institut d'Estudis Catalana. En segon lloc, des de la Generalitat de Catalunya, s'ha impulsat la creació d'un institut interuniversitari de gestió del plurilingüisme, atorgat als investigadors entorn del CUSC (Universitat de Barcelona). Aquest institut, si reïx, podria permetre la creació d'estudis de postgrau en sociolingüística, tan necessaris per al país. Cal una formació de sociolingüistes joves no exclusivament filòlegs, amb un ensinistament integral (teòric i metodològic) en ciències del llenguatge i en ciències socials. L'objectiu ambiciós seria construir una sociolingüística més explicativa i predictiva, més enllà del pur descriptivisme que ara domina, una sociolingüística amb més vigilància epistemològica i axiològica on les dades vagin acompanyades de les idees, sense esperances exagerades en «revolucions» sociolingüístiques que són desafortunades: el sociolingüista no pot pretendre treballar amb un nombre immens de variables (Ninyoles, 1990 i 1993).

Un darrer apunt. La sociolingüística dels països de llengua catalana hauria de fer sentir la veu en el concert internacional de sociolingüístiques. Faria bé de fer-ho i, alhora, seria bo que mantingués les seves tradicions genuïnes, fruit de la seva història contingent. L'anomenada «sociolingüística catalana» inclou de manera integradora branques que al món anglosaxó van ben separades. Així, tant l'associació de sociolingüistes de llengua catalana (antigament, GCS) com la seva revista, *Treballs de Sociolingüística Catalana*, apleguen des de variacionistes fins a sociòlegs de la llengua o demolingüistes, passant per pragmatistes i analistes del discurs. Les preguntes i problemes de recerca del país ens han dut a aquesta manera d'organitzar-nos, i no hi ha motius per a perdre-la.

Bibliografia

- ALBEROLA, Miquel, «Entrevista a Rafael Lluís Ninyoles». *El Temps* (1 març 1993), p. 24-27.
- AMMON, Ulrich *et al.* [ed.]. *Sociolinguistics: An International Handbook*. Berlín: Mouton de Gruyter, 1987-1988. 2 v.
- ARACIL, Lluís Vicent. «“Lengua nacional”, ¿una crisis sin crítica?». A: RUIZ, J. I.; AGUSTÍN, J. [ed.]. *Hizkuntza minorizatuén soziologia = Sociología de las lenguas minorizadas*. Donostia: Tarttalo, 1984, p. 443-458.
- ARGENTER, Joan. «Lingüística i sociolingüística: reflexions metodològiques». A: *De poesia i lingüística*. Vic: Eumo, 1984, p. 213-233.
- ARGENTER, Joan [coord.]. «Lingüística i ciències del llenguatge». A: INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. *Reports de la recerca a Catalunya: 1996-2002*. Barcelona: IEC, 2005, p. 1277-1307.
- BADIA I MARGARIT, Antoni M. *Llengua i cultura als Països Catalans*. Barcelona: Edicions 62, 1964.
- *La llengua dels barcelonins*. Barcelona: Edicions 62, 1969.
- «Procés i objectius de la sociolingüística catalana». *Iberoromania*, núm. 1 (1974), p. 19-30.
- *Ciència i passió dins la lingüística catalana moderna*. Discurs inaugural del curs acadèmic 1976-1977. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1976.
- *Llengua i societat: Etapes de la normalització*. Barcelona: Indesinenter, 1982.
- *Llengua i poder: Textos de sociolingüística catalana*. Barcelona: Laia, 1986.
- BASTARDAS, Albert. «La evolución de la diversidad lingüística: comprender para proponer». A: BLAS ARROYO, José L. *et al.* [ed.]. *Discurso y sociedad: contribuciones al estudio de la lengua en contexto social*. Castelló: Universitat Jaume I, 2006, p. 23-31.
- BOIX, Emili. «La sociolingüística i la pragmàtica». A: ARGENTER, Joan [coord.]. *Reports de la recerca a Catalunya. La lingüística i les ciències del llenguatge (1990-1995)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1997.
- «L'entrellat dels usos lingüístics. Els quès i els perquè en sociolingüística». A: *Segona Setmana sobre la Universitat i l'Escola: Llengua, territori i societat*. Alacant: Universitat d'Alacant, 1999, p. 57-90.
- «La sociolinguistique européenne dès la Méditerranée catalane»: *Sociolinguistica: Internationales Jahrbuch für Europäische Soziolinguistik*, núm. 14 (2000), p. 148-152.
- «Ate irekiak gazteleradun pertsonarteko testuinguru batean». *Bat: Soziolinguistika aldizkaria*, núm. 41 (2001), p. 35-42.
- *La sociolingüística i la pragmàtica*, [2004]. Estudi redactat amb vista a l'elaboració dels *Reports de la recerca a Catalunya*. Vegeu Argenter, Joan [coord.].
- BOIX, Emili; PAYRATÓ, Lluís. «An Overview of Catalan Sociolinguistics and Pragmatics (1989-1996)». *Catalan Review*, vol. ix, núm. 2 (1997), p. 317-403.
- BOIX, Emili; VILA, F. Xavier. *Sociolingüística de la llengua catalana*. Barcelona: Ariel, 1997.
- COULMAS, Florian. «Introduction». A: COULMAS, Florian [ed.]. *The handbook of Sociolinguistics*. Oxford: Blackwell, 1997, p. 1-11.
- FASOLD, Ralph W. *Sociolinguistics of society*. Oxford: Basil Blackwell, 1984.
- *Sociolinguistics of language*. Oxford: Basil Blackwell, 1990.
- FISHMAN, Joshua A. *Reversing language shift*. Clevedon: Multilingual Matters, 1991.
- INGENDAAY, Paul. «Die Sprachpolizei rät. Gängelei und Säuberung: Katalonien bedrängt Spanien». *Frankfurter Allgemeine Zeitung* (18 gener 2006).

- NINYOLÉS, Rafael Lluís. Vegeu *Alberola, Miquel*, i també *Romaní, Joan Maria*.
- PAIROLÍ, Miquel. *Antoni M. Badia i Margarit: La passió i el rigor d'un investigador de la llengua catalana*. Barcelona: Fundació Catalana per a la Recerca, 1997.
- ROMANÍ, Joan Maria. «Entrevista a Rafael Lluís Ninyolés». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 9 (1990), p. 31-35.
- VALLVERDÚ, Francesc. *Aproximació crítica a la sociolingüística catalana*. Barcelona: Edicions 62, 1980.

Taula rodona

Cap a on va la sociolingüística catalana?

**«SER COMPETITIUS, I FINS I TOT CAPDAVANTERS,
A NIVELL EUROPEU I INTERNACIONAL»**

ALBERT BRANCHADELL
Universitat Autònoma de Barcelona

D'entrada haig de dir que no sóc amic del professor Badia. Però sóc amic d'amics seus. Així, doncs, si l'amistat compleix la propietat transitiva, potser sí que sóc amic del professor Badia. En tot cas, amic o no, considero un honor poder intervenir en aquest homenatge a la seva figura, i amb el seu permís m'agradaria exposar les meves modestes reflexions sobre el tema de la taula rodona, no sense abans agrair la invitació que em va fer arribar la professora Cabré, per qui també sento un respecte i una admiració relativament profunds. També voldria afegir a aquestes remarques preliminars que em complau especialment compartir tarima amb els professors Boix i Querol, que considero dos dels nostres sociolingüistes més brillants —i que, no obstant això, he previst de criticar (amablement) en aquesta intervenció, el primer en la seva condició de president del Grup Català de Sociolingüística¹ i el segon en la seva condició d'exdirector de l'antic Institut de Sociolingüística Catalana.

Dit això, passaré a descriure com es concretaran les meves reflexions: el que em proposo és glossar tres de les qüestions plantejades pel moderador, i mirar de relacionar-les amb els tres grans canvis que segons Emili Boix i Xavier Vila caracteritz[av]en la sociolingüística catalana en l'anomenat «període autonòmic». Les tres qüestions del professor Brauli Montoya són les següents: *a*) la contribució de la sociolingüística catalana al procés de normalització del català; *b*) l'aportació de la sociolingüística catalana a la sociolingüística, i *c*) les perspectives de futur de

1. Poc temps després d'aquesta taula rodona, el Grup Català de Sociolingüística va passar a anomenar-se Associació de Sociolingüistes de Llengua Catalana.

la sociolingüística catalana. Segons Boix i Vila, d'altra banda, la sociolingüística catalana del «període autonòmic» es caracteritza[va] per tres grans canvis: *a)* la institucionalització de la disciplina; *b)* la diversificació de les perspectives i els objectius, i la inserció en els corrents sociolingüístics internacionals, i *c)* l'assuaujament del seu caràcter militant.

Dit breument, el discurs que voldria construir aquí és que la institucionalització de què parlen Boix i Vila ha consistit essencialment a posar la sociolingüística catalana al servei de la política lingüística governamental, amb la qual cosa la nostra disciplina, amb un caràcter militant no gaire assuaujat que diguem, ha fet una contribució en un cert sentit *excessiva* al procés de normalització del català. D'altra banda, aquesta subordinació als interessos de la política lingüística ha dificultat una major diversificació de les perspectives i els objectius de la sociolingüística catalana i, sobretot, ha perjudicat la internacionalització de la disciplina, que en conjunt ha fet una contribució escassa (per no dir nul·la) a la sociolingüística general. Tot plegat, es podria dir que el meu discurs, més que descriure cap a on va la sociolingüística catalana, vol ser un avís de cap a on no hauria d'anar. Un avís en el qual jo mateix no confio gaire, perquè penso que les perspectives *reals* de canvi de la sociolingüística catalana són incertes.

La institucionalització de la disciplina

Quan parlaven de la institucionalització, Boix i Vila feien referència a dos fenòmens diferents: la integració de la sociolingüística com a disciplina a la universitat i la incorporació de la sociolingüística a les institucions autonòmiques encarregades de la política lingüística. El punt que vull sostenir aquí és que la institucionalització no ha estat equilibrada: ha pesat molt més el segon punt que el primer, fins al punt que, més que d'*institucionalització*, caldria parlar de *governamentalització*.

Una manera d'avaluar l'impacte de la governamentalització ens l'ofereixen els reports de la recerca a Catalunya dedicats a la lingüística i a les ciències del llenguatge, coordinats pel professor Joan A. Argenter, que avui malauradament no ens pot acompanyar. El professor Boix ja n'ha fet esment. En el report de 1990-1995 se'ns diu que la Direcció General de Política Lingüística es va gastar 79,3 milions de pessetes en els trenta-dos encàrrecs per a recerques que va fer en aquest període. En canvi, la suma de tots els projectes de recerca universitaris del mateix període no arriba als 22 milions.

Els autors del report se'n queixaven amargament:

El pes de l'Administració pública autonòmica en la recerca és molt més gran en sociolingüística que en altres ciències del llenguatge. L'Administració

no només és concurrent amb la recerca universitària, sinó que fonamentalment la controla econòmicament: és la que pot prioritzar projectes amb pressupostos significatius [...].

Poques vegades els equips universitaris participen en els encàrrecs de recerca més importants de l'Administració (a tot estirar hi participen especialistes universitaris aïlladament), mentre que sí que hi col·laboren empreses privades, que no s'han especialitzat en el tema.

Doncs bé, la veritat és que al report següent (1996-2002) la cosa no havia canviat gaire:

[...] la recerca sociolingüística està esbiaixada cap a l'Administració. No debades aquesta, en el període estudiat, n'ha gestionat quasi unes dues terceres parts de la despesa corresponent (63,5 %).

La diversificació de les perspectives i els objectius...

Una de les conseqüències d'aquest «biaix cap a l'Administració» ha estat el fre a una diversificació més gran de perspectives respecte al període «antifranquista» (en la cronologia de Boix i Vila). En el report de 1990-1995 se'ns diu que «amb una mica més de la meitat del total» predomina la producció relacionada «amb la sociologia i la planificació lingüístiques». I al report següent (1996-2002) se'ns recorda que la majoria de la recerca de la DGPL, que controla la major part del pressupost, «ha anat adreçada a estudis dins la línia de la sociologia de la llengua». En aquestes circumstàncies no és estrany que, encara avui, la gent normal continuï identificant «sociolingüística» amb «sociologia del llenguatge» i, per ser més exactes, amb «demolingüística» —amb una demolingüística entesa gairebé com a disciplina auxiliar de la planificació lingüística. Els esforços sociolingüistes, com el bon Miquel Àngel Pradilla (aquí present), que es dediquen a la sociolingüística de la variació, per exemple, són (encara) àmpliament minoritaris.

Considerant els factors històrics i polítics habituals, el «biaix cap a l'Administració» potser era previsible; acceptant això, deixeu-me dir, ara, que aquest desequilibri no ha estat ben aprofitat. Com puc fonamentar aquesta asseveració? Molt senzill. El Decret 296/1980, pel qual es va crear l'Institut de Sociolingüística Catalana (l'encarnació de la governamentalització de la sociolingüística catalana), va preveure la creació d'una comissió assessora de l'Institut, que tenia la missió d'assessorar-lo en l'establiment i seguiment dels plans de recerca. Aquesta Comissió Assessora no es va constituir mai, tot i que nominalment va existir fins a l'any 1991, i se m'acut que aquesta podria ser una de les raons per les quals l'Institut mai no va *establir* els plans de recerca promesos (i aquí penso en «plans de recerca» en el sentit més científic i universitari del terme). L'òrgan successor de la Co-

missió va ser el Consell Social de la Llengua Catalana, que tampoc no ha *establert* mai veritables plans de recerca. Parlant del Consell, no seria just oblidar que del Consell va sortir el malaguanyat Pla general de normalització lingüística, aprovat pel Govern l'any 1995, que sobre el paper preveia el disseny d'un «pla general de recerca sociolingüística entre la Direcció General de Política Lingüística, el Grup Català de Sociolingüística i les universitats catalanes». Si sou nostàlgics del Pla, us diré que era la mesura inicial 742A. La veritat és que l'any 1996 l'Institut de Sociolingüística Catalana va arribar a produir un document intítulat *Pla director de recerca sociolingüística 1996/99 (mesura 742A del PGNL) (PROJECTE)*. Llàstima que l'abandó del Pla general arrossegués també l'abandó d'aquest Pla director, que no va passar de la fase de projecte.

...i la inserció en els corrents sociolingüístics internacionals

A més del fre a una diversificació superior, una altra possible conseqüència de la governamentalització de la sociolingüística catalana, o com a mínim un factor concurrent, ha estat la seva escassa internacionalització.

Per demostrar com és escassa aquesta internacionalització, us proposo un experiment mental molt senzill. Agafeu els dos diccionaris de sociolingüística més recents publicats en anglès, que són el de Trudgill (*A glossary of Sociolinguistics*, 2003) i el de Swann *et al.* (*A dictionary of Sociolinguistics*, 2004), i imagineu-vos com serien si la sociolingüística catalana no hagués existit mai. Ara seria massa rude dir «com si el professor Badia i tants sociolingüistes il·lustres aquí presents no haguessin existit mai»; deixem-ho simplement en «com si el professor Badia i tants sociolingüistes il·lustres aquí presents no haguessin escrit res sobre sociolingüística». Doncs bé, la resposta, la terrible resposta, és aquesta: si la sociolingüística catalana no hagués existit mai aquests dos diccionaris serien exactament igual. Cap dels dos no conté ni una sola obra de sociolingüística catalana en la seva bibliografia. I cap dels dos no conté una entrada per al terme estrella de la sociolingüística catalana, que no és altre, òbviament, que «normalització lingüística». De fet, la cosa va així: per més increïble que ens pugui semblar, tan acostumats com estem al terme, «normalització lingüística» *no* ha entrat a formar part del patrimoni conceptual de la sociolingüística general.

Un símptoma no menor del dèficit d'internacionalització és la poca tendència a publicar en anglès dels sociolingüistes catalans. Busqueu tesis de sociolingüística catalana en anglès al portal *Tesis doctorals en xarxa* i veureu què us passa. O simplement remeneu les bibliografies del ram. De les vint-i-vuit tesis doctorals en sociolingüística catalana del període 1982-2005 recollides en una de les bibliografies que es poden consultar al web de la Secretaria de Política Lingüística no n'hi ha *cap* que hagi estat redactada originalment en anglès en una universitat catala-

na. (Les quatre que hi ha en anglès es van fer totes quatre fora: David Atkinson la va fer a Sheffield; Jordi Ballart, a Londres; Adela Ros, a Califòrnia, i Maria Guadalupe Rodríguez-Gómez, a Chicago). I em jugo alguna cosa que *cap* de les tesis en català ha estat traduïda a l'anglès. De fet, en la seva revisió de traduccions de sociolingüística catalana a altres llengües, el professor Querol ja ens ho ha dit tot: en el seu recompte ha esmentat traduccions al gallec, a l'occità, a l'italià, però *cap* a l'anglès.

Si aquestes remarques us semblen poc científiques, busqueu el que diuen sobre la qüestió els reports de la recerca a Catalunya dedicats a la lingüística i a les ciències del llenguatge. En el de 1990-1995, es constata que de les 431 referències recollides només 81 eren en llengües diferents del català, de les quals 35 en anglès. 35 sobre 431 és un 8,1 per cent de referències en anglès. De debò, no m'imagino cap disciplina científica seriosa (posem-hi la biologia cel·lular) en què els científics catalans només publiquin en anglès el 8,1 per cent dels seus productes.

Com que sé que això de l'anglès com a llengua d'expressió científica és controvertit, i més en l'àmbit d'humanitats, i encara molt més dins la filologia catalana, que és la disciplina a l'entorn de la qual «orbiten» (encara) la majoria de sociolingüistes catalans, m'agradaria aclarir una mica el meu pensament. El que proposo, per descomptat, no és que *tots* els treballs de sociolingüística catalana es facin en anglès. Tot el que suggereixo és que se'n facin *més* en aquesta llengua. O, si voleu, que se'n tradueixin *més* a aquesta llengua. Per aquí anaven les reflexions dels autors del report de recerca de 1990-1995, amb el benentès que, sovint, «publicar la recerca fora dels Països Catalans» vol dir publicar-la en anglès:

Convé facilitar aquest impacte internacional, encoratjant, facilitant (mitjançant ajuts) o forçant (mitjançant condicions per a lliurament d'ajuts) que es publiqui la recerca fora dels Països Catalans.

No cal dir que en aquestes circumstàncies el ressò internacional de la sociolingüística catalana i la seva contribució a la sociolingüística general han estat escassos. El professor Boix, que ja ha passat la seva etapa iconoclasta, deia: «tinc dubtes sobre el ressò internacional de la sociolingüística catalana». Jo, que potser encara hi sóc, diré que tinc clar que aquest ressò, salvant les excepcions que sempre s'han de salvar, és ínfim en termes generals. Un cop més, si el comentari us sembla exagerat, busqueu els reports de la recerca. El de 1990-1995 no pot ser més franc sobre aquesta qüestió: «l'impacte internacional de la producció catalana és baix». Aquí cal reconèixer que el report utilitza un criteri d'impacte internacional tan *sui generis* com la inclusió en els *Linguistics and Language Behaviour Abstracts* (LLBA). Després de constatar que de les 431 obres detectades només 29 apareixen als LLBA, els autors del report consideren que «no és pas el fet de publicar en ca-

talà la raó d'aquesta manca de ressò», perquè les 29 referències entrades al LLBA, 9 són de treballs en català. L'argument es pot girar fàcilment: si els sociolingüistes catalans haguessin publicat (en anglès) a les revistes que sí que apareixen regularment al LLBA, l'impacte internacional de la sociolingüística catalana, definit a partir de la inclusió al LLBA, seria infinitament més elevat. De fet, els mateixos autors del report ja veuen que el problema no són els repertoris com el LLBA, sinó les *revistes*: «La producció catalana té un ressò escàs en les publicacions acadèmiques més reconegudes».

L'assuaujament del caràcter militant

En el marc de la seva contribució «excessiva» al procés de normalització del català i de la seva escassa internacionalització, la sociolingüística catalana ha mantingut un nivell de militància considerable. Crec que es pot dir sense exagerar que el *mainstream* de la sociolingüística catalana del període autonòmic ha militat en pro de la política lingüística del Govern i més concretament en pro de la normalització lingüística. Com puc argumentar a favor d'aquesta asseveració?

Tot el que cal fer és fixar-se en el capteniment de l'associació que aplega la majoria dels nostres sociolingüistes professionals, el Grup Català de Sociolingüística (GCS), que és presidit pel professor Boix, i del qual, per cert, sóc soci des de fa uns quants anys, gràcies a la insistència del senyor Vallverdú, aquí present. Concretament em fixaré en tres coses. En primer lloc, els estatuts del GCS; en segon lloc, el pla estratègic del GCS, aprovat l'any 1998; en tercer lloc, la inclusió del GCS al cens d'entitats que tenen per finalitat el foment de la llengua catalana.

El preàmbul dels Estatuts del Grup Català de Sociolingüística, de 1981, no pot ser més diàfan: el Grup Català de Sociolingüística, que reuneix estudiosos d'aquesta disciplina de l'àmbit lingüístic català, «ha nascut d'una voluntat de normalització de la llengua catalana» i, en segon lloc (potser secundàriament?), d'un interès pel desenvolupament de la sociolingüística a la nostra àrea.

A finals dels anys noranta, aquesta «voluntat de normalització de la llengua catalana» va estar a punt de convertir el Grup Català de Sociolingüística en una associació de militància lingüística més. Només cal repassar el Pla de potenciació interna i de projecció externa del Grup Català de Sociolingüística de 1998, elaborat per la Junta de Govern del Grup, que en aquell moment formaven Emili Boix, Francesc Domínguez, Joaquim Torres, Francesc Vallverdú i F. Xavier Vila. La carta adreçada als socis el 2 de novembre de 1998 ja ho deixava clar: a grans trets, el pla cercava, entre altres coses,

[...] fer un seguiment sistemàtic de la presència als mitjans de comunicació dels grups de pressió antinormalització lingüística per, si cal, comunicar a

l'opinió pública el posicionament del Grup davant determinats temes (llengua pròpia, bilingüisme, etc.); [...] colaborar, fer activitats conjuntes, amb entitats pro-normalització lingüística.

En el document de la Junta de Govern el seguiment dels mitjans de comunicació figura sota l'epígraf «Màrqueting: anàlisi de la competència». Simptomàtic: si la competència és *anti*, el Grup no pot ser sinó *pro*. Més endavant, el document diu: «atès el caràcter apartidista del GCS i l'existència de grups de pressió anti-normalització lingüística, considerem que el Grup és l'associació *idònia* [la cursiva i l'astorament són meus] per liderar la contrapropaganda dels grups esmentats». Déu n'hi do amb la contrapropaganda. I per si hi havia dubtes: «Cal posicionar el Grup com una entitat amb prestigi, formada per experts en sociolingüística, i que defensa una causa social, la normalització lingüística».

Entenc que finalment el Grup Català de Sociolingüística va abandonar aquests propòsits; en tot cas, el que és significatiu és que aquests propòsits s'arribessin a formular amb aquesta franquesa. Suposo que l'abandó de la contrapropaganda és el que va motivar l'aparició del Cercle XXI l'any 2001, «un grup de sociolingüistes, professors i altres persones interessades en el futur de la nostra llengua», causalment liderat per membres del Grup Català de Sociolingüística.

Però encara que abandonés els seus propòsits de militància més radicals, el Grup Català de Sociolingüística no ha deixat de ser una entitat favorable a la causa. La prova més recent d'això la tenim en la seva inclusió en el Cens d'entitats que tenen per finalitat el foment de la llengua catalana, tot i que aquí el veritable problema no és que la Junta de Govern demanés la inclusió del Grup al Cens sinó la mateixa definició de «foment de la llengua catalana» que es va empecar el Govern:

S'entén per *foment de la llengua catalana* la realització d'activitats que promouen les actituds positives envers el català o tendeixen a incrementar-ne el coneixement o l'ús entre la població en general o en collectius concrets, i també la investigació sobre la llengua catalana o la seva situació.

No cal dir que això encaixa amb el que deia abans: la «investigació sobre la llengua catalana o la seva situació», que és la tasca pròpia de la sociolingüística catalana, és posada al servei del foment de la llengua catalana —fins al punt d'identificar-s'hi!

Ara algú podria dir: «Molt bé, molt bé: la sociolingüística catalana ha estat *massa* militant, però això era previsible i comprensible per raons històriques i polítiques habituals; el que hem de mirar realment és si l'excés de militància ha perjudicat la sociolingüística catalana.» Fem-nos, doncs, la pregunta: l'excés de militància ha perjudicat la sociolingüística catalana? Si la pregunta és aquesta la

meva resposta és afirmativa. Enguany s'ha celebrat a Barcelona el 5è Simposi Internacional sobre Bilingüisme, un megacongrés amb 230 comunicacions, 160 pòsters i una trentena llarga de «colloquis» amb quatre, cinc o sis comunicacions dins de cadascun. Doncs bé, en aquest congrés vam poder constatar tres coses: en primer lloc, que el bilingüisme és un tema estel·lar de la recerca, no només en sociolingüística sinó també en tot de disciplines veïnes com la lingüística, la pragmàtica o la psicolingüística; en segon lloc, que la participació dels sociolingüistes catalans va ser ben migrada; i en tercer lloc, relacionat amb això darrer, que els qui lideren els debats actuals sobre bilingüisme *al món* no són, ni de bon tros, els sociolingüistes catalans. Per què? Possiblement perquè l'excés de militància de la sociolingüística catalana l'ha allunyada històricament d'un concepte que no era ben considerat en relació amb la causa de la normalització del català. Ja ho sabeu: és aquella cantarella, que tots hem entonat alguna vegada, del bilingüisme com un estadi de la substitució lingüística...

Les perspectives de futur

Un dels dèficits més evidents en la institucionalització *universitària* de la sociolingüística catalana és la inexistència d'un institut de recerca seriós i d'un (bon) programa de doctorat en sociolingüística. El professor Boix també ho ha esmentat. Les universitats catalanes han estat simplement incapaces de crear aquestes infraestructures, i la disciplina se'n ressent. En aquest punt, ni el professor Boix ni jo no som originals. Els reports de la recerca a què he fet referència consideren que aquest és un defecte punyent. En el del període 1996-2002, els autors s'expressaven amb una vehemència característica:

Falta en les universitats l'establiment de centres de recerca estables així com programes de doctorat de sociolingüística. La riquesa de coneixement en aquest tema que ha acumulat el país no ha sabut convertir-se en una oferta acadèmica i investigadora de màxim nivell, que creiem plenament possible i necessària.

Doncs bé, aquesta aspiració podria fer-se aviat realitat. L'actual secretari de Política Lingüística és en curs d'efectuar una petita revolució sociolingüística: no solament no potenciarà l'Institut de Sociolingüística Catalana, sinó que l'ha suprimit directament, i ens anuncia la creació d'un centre interuniversitari dedicat a la recerca sociolingüística.

L'extinció de l'Institut podria ser el primer pas de la desgovernamentalització de la sociolingüística catalana, i d'aquesta manera podria esdevenir el desllorigador que resolgués els defectes diguem-ne «estructurals» que he assenyalat: una sociolingüística desgovernamentalitzada podria afavorir la diversificació temàtica i

la internacionalització, i en un marc no d'assuaujament sinó de *desintegració* del caràcter militant estaria en millors condicions de fer contribucions valuoses a la sociolingüística general.

O potser no. Paradoxalment, l'extinció de l'Institut de Sociolingüística Catalana podria ser un cas de governamentalització per altres mitjans, l'enèsima confirmació del «biaix cap a l'Administració» que tan justament assenyalen els reports de la recerca de l'Institut. Fixeu-vos-hi: no són les universitats catalanes ni els sociolingüistes professionals que hi ha a les universitats catalanes els qui faran el centre interuniversitari; serà el Govern qui el crearà, qui probablement el finançarà i no sabem si també el tutelarà.

En tot cas, coneixent el personal que tenim, el que em preocupa més és que la discussió se centri en «qui s'ho quedarà» (com va passar amb la Casa de les Llençües) més que no pas en el que farà aquest centre interuniversitari, en com l'aprofitarem en benefici no pas d'uns o altres sociolingüistes sinó de la sociolingüística com a disciplina. Deixant de banda la qüestió del centre que es pretén crear, també em preocupa que d'ençà que es va publicar la nova regulació dels anomenats «pops» ('programes oficials de postgrau') no he detectat moviments encaminats a la creació del programa de doctorat interuniversitari que segons veus tan autoritzades ens faria tanta falta. És clar que podria ser que els nostres catedràtics i professors titulars s'hi haguessin posat i jo, que sóc un simple agregat i a sobre estic de baixa per maternitat, no en sabés res.

En fi, si la pregunta sobre les perspectives de futur de la sociolingüística catalana vol una resposta concreta, heus-la aquí. En el pitjor dels casos, res no canviarà substancialment. El Govern continuarà pilotant, com es diu ara, la recerca sociolingüística, encara que l'hagi externalitzada, com també es diu ara. I la política lingüística, per tant, continuarà decidint l'agenda d'uns sociolingüistes poc diversificats, poc internacionals i més militants del que seria desitjable. En el millor dels casos, el relleu generacional (més que no pas les operacions dirigides des del passatge de la Banca) farà que apareguin nous sociolingüistes, possiblement formats a l'estranger, que com a bons científics estaran més pendents de la seva projecció internacional i de la seva contribució a la disciplina que no pas de la seva contribució a la causa de la normalització lingüística. És a dir, que en el millor dels casos la sociolingüística catalana superarà definitivament el període franquista i començarà a ser el que ja toca: una disciplina com les altres. Només quan ho sigui ens podrem plantejar seriosament aquell objectiu que formulaven els autors del report de la recerca dedicat a la lingüística i a les ciències del llenguatge del període 1996-2002: «ser competitiu, i fins i tot capdavanter, a nivell europeu i internacional».

Taula rodona

Cap a on va la sociolingüística catalana?

CAP A ON VA LA SOCIOLINGÜÍSTICA FETA ALS PAÏSOS CATALANS?

ERNEST QUEROL

Universitat Oberta de Catalunya

Existeix la sociolingüística?

Deixeu-me començar amb aquesta pregunta retòrica, perquè és útil recordar les objeccions epistemològiques que Guillem Calaforra (1999, p. 54) escrivia en el primer capítol del seu llibre:

[...] *a)* la sociolingüística no és una disciplina, per tal com tampoc no és independent de les disciplines originàries; *b)* no té un marc teòric ni una metodologia unificats; *c)* el rètol mateix que la identifica no és unívoc, sinó que no té cap significat unànimement acceptat. Es planteja, per tant, un nou interrogant: com és possible que al llarg de més de trenta anys la sociolingüística hagi avançat a pesar d'aquestes condicions tan adverses de vaguetat epistemològica?

Més endavant, a la pàgina 87, en un epígraf dedicat als nusos temàtics fa un repàs a la indefinició de l'àmbit d'estudi de la sociolingüística i com a solució es proposa redistribuir els gèneres sociolingüístics entre les disciplines científiques; aleshores conclou: «Breument: si establim una perspectiva rigorosa d'història de les ciències socials i l'apliquem com a criteri per a exigir profunditat teòrica, la sociolingüística ens desapareix de les mans.»

Davant d'aquests problemes existencials, demanem-nos, doncs, d'on ve, on ha arribat i on va la sociolingüística, per provar de respondre la pregunta inicial d'aquest epígraf. De ben segur que el fet de demanar-nos pels fonaments i actuar-hi en conseqüència ens ajudarà a construir de manera més consistent.

1. D'on ve la nostra sociolingüística?

De manera sumària i reduccionista podríem afirmar que a casa nostra la sociologia del llenguatge ve de dos orígens ben diferents: de la lingüística (Badia) i de la sociologia (Aracil).¹ En primer lloc, vegem quines publicacions apareixen als inicis, durant la dècada dels seixanta. Des de la lingüística, Badia i Margarit va fent aportacions de caire sociolingüístic les primeres de les quals són: «Tres problemes del català avui» (1961) i «Notes sobre el castellà parlat pels catalans» (1962).² Els anys 1964-1965 passarà la seva enquesta, els resultats de la qual es publicaran parcialment (només el primer volum) el 1969 *La llengua dels barcelonins*.³

Pel que fa a la vessant sociològica, la inicia Aracil el 1962 publicant «Comunidad nacional, comunidad supranacional» i escrivint, aquest mateix any, «El conflicto lingüístico valenciano».⁴ El 1965 presenta al Centre Européen Universitaire de Nancy la memòria «Conflit linguistique et normalisation linguistique dans l'Europe Nouvelle». El 1966 «A Valencian Dilemma» i «Notes sobre un segle de vida valenciana». El 1967 presenta la memòria per a la Bossa Llibres a l'Abast *Sociolingüística: un nou enfocament*. Al novembre inicia les ressenyes a la *Revista de Estudios Políticos*, núm. 165 (novembre a desembre) sobre *Nosaltres els valencians* i sobre *Language conflict and language planning: the case of modern Norwegian*.⁵ El 1968 publica la introducció a *Les xiques de l'entresuelo. Tres forasters de Madrid*.

Molt significativament per a la distinció entre els dos corrents que estem proposant, per si no havia quedat prou clara en els títols dels escrits, Aracil publica «Més enllà de la lingüística» l'any 1968. Aquest allunyament de la lingüística serà

1. No comentarem els temptejos primerencs d'aproximació des de la psicologia, la història i l'antropologia. Per a obtenir més informació, us remetem a Vallverdú (1980, p. 145-157).

2. Ambdues conferències pronunciades als Estats Units i publicades a *Llengua i cultura als Països Catalans* (1964). Per a ampliar l'aportació de Badia a la sociolingüística, vegeu Vallverdú (1988 i 1994b).

3. Aquesta incursió en la sociologia del llenguatge topa amb problemes metodològics deguts, probablement, a un context politicosocial molt difícil i a la formació lingüística de l'impulsor.

4. Text encara inèdit que Aracil va presentar als Jocs Florals de València amb el lema premonitori de *Canemàs*. Hi va obtenir un premi especial dotat per la Fundació Gaetà Huguet, de Castelló de la Plana.

5. El 1968 apareixen les ressenyes a la *Revista de Estudios Políticos*, núm. 167 (gener-febrer) sobre publicacions de: J. MacNamara (ed.) *Problems of bilingualism*; Dell Hymes, Fishman, Kloss, Gumperz i MacNamara, *The bilingual's linguistic performance: A psychological overview*; Ervin-Tripp, Lambert, Gaardner i MacNamara, *The effects of instruction in a Wesker language*; H. Lefebvre, *Le langage et la société*; R. F. Inglehart i M. Woodward, *Language conflicts and political community*. El 1969 Aracil continua amb les ressenyes sobre: German de Granda, Grimshaw, Ervin-Tripp i Juan Osorio: *El bilingüismo en la sierra de Perú*; Lorenzo Livieres Banks i Juan S. Dávalos, *Las lenguas del Paraguay*. Podeu consultar tota la producció araciliana recollida per Josep J. Conill a Aracil (2004a, p. 191-215), que actualment n'és el recull més complet. Per a una reflexió sobre l'aportació araciliana, també podeu llegir del mateix Conill «Dizer o sentido: uma aproximação à sociologia de Lluís V. Aracil», a Aracil (2004a, p. 143-189) i de Guillem Calaforra (1999, p. 213-241) «La sociolingüística segons Lluís V. Aracil».

recurrent en els seus escrits i en les seves intervencions orals. Kremnitz (1982, p. 24) el comenta amb aquestes paraules:

Il y a d'autres points d'un intérêt majeur dans la sociolinguistique catalane. Nous pensons avant tout aux considérations épistémologiques et théoriques que Ll. V. Aracil a proposées à maintes reprises. Aracil essaye de construire la sociolinguistique comme discipline indépendante qui s'occupe de l'usage [ús] linguistique face à la linguistique qui s'occupe du système de la langue. Cette dichotomie nous semble assez fructueuse et permettra, si l'on intègre les deux disciplines dans une synthèse de niveau supérieur, de construire une science de la communication humaine.

En la mateixa línia, Grossmann (1990, p. 89) escriu:

Segons les teoritzacions d'Aracil (1982, 138-160, 206- 217) un dels estudiosos que més ha contribuït a l'aprofundiment d'alguns aspectes teòrics, la sociolingüística no hauria de considerar-se com una branca de la lingüística, més encara, és possible preveure un futur en el qual la sociolingüística arribarà a absorbir a la lingüística.

També hi ha altres autors dins d'aquest enfocament sociològic que comencen a publicar al final dels anys seixanta: Vallverdú (1968), Ninyoles (1969, *a i b*)⁶ i Alpera (1969).

2. *On ha arribat la nostra sociolingüística?*

Les procedències diferents dels dos pioners es veuran reflectides en els dos grans corrents actuals: l'anomenada *sociolingüística de la variació* o *variacionisme*,⁷ que té un enfocament més lingüístic, i la *sociologia del llenguatge* que s'acosta més a la sociologia, però encara massa tímidament, a causa de la formació filològica de la majoria dels autors.⁸ Tot i que no hem d'oblidar que ens movem en la confluència de diferents disciplines del llenguatge interessades pels usos lingüístics i

6. És ben significatiu que els iniciadors i principals representants del corrent més sociològic, Aracil, Ninyoles i Vallverdú, hagin estudiat dret.

7. Per a tenir informació recent dels terrenys compartits o contigus de la nostra disciplina des de la direcció de la revista *Noves SL*, hi vam dedicar dos monogràfics: un que vam titular *Variacions del variacionisme* (<http://www6.gencat.net/llengcat/noves/hemeroteca/tardor03.htm>), coordinat per Miquel Àngel Pradilla (2003), el qual, en el seu article, fa un balanç d'aquest enfocament a casa nostra; i un altre de coordinat per Lluís Payrató (2003) *El calidoscopi pragmàtic* (<http://www6.gencat.net/llengcat/noves/hemeroteca/hivern03.htm>), on la seva reflexió, juntament amb la de Núria Alturo (2003), presenten un panorama de la mirada pragmàtica feta des dels països de parla catalana.

8. Per a una caracterització ben lúcida de la producció sociolingüística i, especialment de la feta als nostres països, vegeu Calaforra (1999, p. 15-35, i 1993).

que hi veiem més frontisses que no pas fronteres. En l'aiguabarreig, a més dels dos corrents esmentats, hi trobem també la pragmàtica i l'anàlisi del discurs.

Per a superar aquesta divisió massa simplista i reduccionista, com ja advertí-em en iniciar l'epígraf 1, considerem que la partició proposada per Aracil entre la *sociolingüística del dir* i la *sociolingüística del parlar* obre molt més l'àmbit de la nostra disciplina (o subdisciplina) i abraça la pragmàtica i l'anàlisi del discurs.

Per a tractar de quin és l'estat actual de la nostra sociologia del llenguatge,⁹ ens valdrem de les opinions publicades en articles o capítols de llibre dels autors que hi han reflexionat, els cedirem un bon espai del nostre text.¹⁰ En primer lloc, esmentarem quines són les fites aconseguides per la sociolingüística feta a casa nostra; en segon lloc, comentarem el ressò que ha tingut, i, finalment, veurem quines són les seves característiques actuals. Ens centrarem en el corrent més sociològic atès que en té el gruix de la producció.

2.1. Les troballes

Kremnitz (1980a, p. 138-139) ha subratllat les troballes dels catalans, ha assenyalat diferents aspectes positius de la nostra sociolingüística i, parlant de la diglòssia, ha escrit:

És mèrit dels catalans haver pensat fins a l'acabament el procés dinàmic, haver-lo descrit parcialment i haver indicat les sortides lògiques d'un conflicte de llengües [...] La sociolingüística catalana ha descrit d'una manera exemplar les etapes històriques i els condicionaments socials del conflicte lingüístic, especialment pel que fa a València i a Catalunya del Nord. [...] En aquest punt el concepte de consciència lingüística (com part de la consciència global) hi adquireix un paper central; i respecte d'això s'hi veuen clares les influències de la lingüística francesa i occitana (R. Lafont 1977). [...] Allò que cal fixar és que la importància de la sociolingüística catalana consisteix en el fet que, pouant de fonts diverses, ha esdevingut una disciplina pròpiament dita i autònoma...

D'altra banda, no hem d'oblidar que l'enfocament sociològic ha fornit els plannificadors de tot un ventall terminològic que ha servit per a implementar la política lingüística: el terme *normalització* (Aracil, 1965) fins i tot figura a la Llei de Catalunya del 1983.

Si ens centrem en els autors, hi ha unanimitat a considerar l'aportació d'Aracil com la més reeixida, tant per la fortuna que han fet els conceptes que ha in-

9. Que sovint també l'anomenarem *sociolingüística*, sense cap *cognom*.

10. Per a una caracterització més exhaustiva de la nostra sociolingüística, vegeu Querol (2006b), article en què ens hem basat per a redactar aquest text.

ventat com per la profunditat de les seves reflexions i propostes teòriques i metodològiques. També el mateix Kremnitz (1980a, p. 138) fa un bon balanç del llegat aracilià:

En un altre indret, a València, si fa no fa a la mateixa època i independentment de Badia, un altre investigador començà a interessar-se per les qüestions sociolingüístiques: Lluís V. Aracil i Bonet estudiava a la Facultat de Dret i s'ocupà d'ençà de 1960 de problemes sociològics i sociolingüístics. Com que de textos seus només se'n coneixen relativament pocs, fou difícil durant molt temps d'apreciar la influència real d'Aracil en la constitució i el desenrotllament de la sociolingüística catalana. Tanmateix va esbossar en poques planes (1966a, 1966b) no solament la història de la llengua del País Valencià, sinó sobretot els punts decisius del concepte de conflicte lingüístic, que té un paper decisiu en la sociolingüística catalana (es troba una exposició més detallada a Aracil 1973). Mentrestant, s'ha vist clar que Aracil, que durant anys ha treballat als USA, n'és el creador d'idees i l'inspirador teòric que intervé constantment amb subtils raonaments, tot i que no sempre es puguin seguir sense dificultats.

2.2. El ressò

Una possible mesura de les influències de la *sociolingüística catalana* fóra analitzar les traduccions que se n'han fet. Nosaltres coneixem traduccions de l'obra d'Aracil a l'occità (1982), al basc (1998) i al portuguès (2004).¹¹ També les nombroses publicacions en castellà de Vallverdú i de Ninyoles, aquest darrer també traduït a l'italià el 1980. A més de les obres que els nostres sociolingüistes han publicat directament en altres llengües.

Kremnitz (1980a) recorda que Aracil, pel fet d'estar als EUA, fa descobrir la nostra sociolingüística en petits cercles, com ara a Toronto el 1974. En aquest sentit, el mateix Kremnitz (1980b, p. 28) assenyala:

Il convient d'insister sur le fait que la sociolinguistique catalane a créé, à partir de ces sources diverses et en ajoutant ses propres apports, un tout originel qui pourrait à son tour inspirer la sociolinguistique à d'autres endroits.

També Aracil (1979, p. 113) escriu sobre les influències de la sociolingüística feta ací a sociolingüistes de fora: Robert Lafont, Xesús Alonso, Brigitte Schlieben-Lange i Joy Robinson. Vallverdú (1991) comenta la influència de la nostra socio-

11. El sociolingüista gallec Àngelo Cristóvão ha preparat l'edició portuguesa, que apareix acompanyada d'un estudi i una bibliografia general de l'obra araciliana (inclosa la inèdita) a càrrec de Josep J. Conill. També tenim notícia de les traduccions d'Aymà (1996) i de Solé (1991) al basc; d'aquest darrer autor també hi ha un resum a l'esperanto d'un llibre seu (Solé, 1998).

lingüística a Galícia, al País Basc, a Occitània i a la Bretanya. Per contra, considera que és molt reduïda per als investigadors espanyols de parla castellana.¹²

Per la seva banda, Puig (1994) dedica un article sencer a la projecció exterior de la *sociolingüística catalana*. Considera Badia i Aracil com els millors exponents d'aquesta projecció. Centra les influències per àmbits i coincideix amb Vallverdú respecte al paper de la nostra sociolingüística a l'Estat espanyol. Pel que fa als altres països, comenta diverses influències i relaciona els sociolingüistes alemanys, francesos, occitans, anglosaxons, del Quebec, de Bèlgica i d'Itàlia. Assenyala que Kremnitz i Irmela Neu-Altenheimer publiquen en alemany sengles llibres sobre la sociolingüística feta aquí.

Finalment, Boix i Payrató (1997, p. 356) coincideixen en l'apreciació que la sociolingüística feta aquí és dinàmica, receptiva a les influències externes, i amb una exportació baixa. El mateix Boix, però ara amb Vila (1998, p. 33), comenta la poca difusió a l'exterior de la nostra sociolingüística.

2.3. Les característiques actuals

2.3.1. UN CERT AIRE DE FAMÍLIA

Boix i Vila (1998, p. 42) titulen el darrer epígraf de la seva introducció a la *sociolingüística catalana* «Un cert aire de família» i escriuen:

Ara com ara resulta difícil parlar de característiques comunes que identifiquin una escola catalana de sociolingüística, malgrat que sí que es poden apuntar alguns trets que els atorguen un cert aire de família, en bona part com a herència ideològica dels anys de l'antifranquisme.

A banda del posicionament favorable al català, d'altres trets generals caracteritzen la sociolingüística catalana. N'és un la rellevància que continua tenint-hi la noció de conflicte en la interpretació de la vida social en contrast amb les visions excessivament consensualistes i fins i tot idíl·liques d'altres cercles acadèmics (vegeu 2.1). La sociolingüística catalana en general continua essent molt reticent al terme *bilingüisme*, substituït per *plurilingüisme*, *multilingüisme* o *poliglòtisme* (Vallverdú 1991).

Per la seva banda, Vallverdú (2000, p. 209-211) fa cinc constatacions sobre la sociolingüística actual: primerament, que es vol negar l'evidència del bilingüisme; en segon lloc, pel que fa a un dels termes més tractats en una primera època, el de diglòssia, està convençut que no duu enlloc; tercerament, que en vint anys s'han publicat més de dos-cents títols; en quart lloc, que el concepte de *normalització*

12. Vallverdú (1991) remarca el fet que al *Boletín de la Real Academia Española*, entre 1964-1984, només ha trobat set articles de temes que es puguin considerar sociolingüístics.

genera menys unanimitats i, finalment, que hi ha una nova onada de recerques: etnografia de la comunicació, anàlisi conversacional, pragmàtica, variacionisme i psicologia social.¹³

2.3.2. L'ESCOLA VALENCIANA

Boix i Payrató (1997, p. 327) es planyen de l'absència d'una tradició consistent perquè ni Aracil ni Ninyoles —segons ells, els dos *maîtres à penser*— no han estat capaços de crear o consolidar una escola o una tradició i no han dirigit cap tesi doctoral dels professors del camp. Tanmateix, considerem que les obres dels sociolingüistes valencians, Amadeu Viana, Guillem Calaforra i Josep J. Conill sí que pertanyen de ple al corrent aracilià i, de fet, són també ben heterodoxos respecte a les de la resta de sociolingüistes catalans.

Vallverdú (1979) considera que hi ha una *escola valenciana*. Per la seva banda, Strubell (1982, p. 72) parla de dues escoles separades: Barcelona i València. El mateix Vallverdú (1994a, p. 14) torna a parlar de *l'escola valenciana*:

Suivent la tradition de conflit linguistique de l'«école valencienne» non seulement la quasi totalité des manuels ou des synthèses de sociolinguistique, que nous verrons plus tard, mais aussi certains travaux plus spécifiques comme par exemple les études de l'Occitan Henri Boyer...

Boix i Vila (1998, p. 35) consideren que les aportacions valencianes són les més decisives, però matisen aquesta evidència amb un «probablement»:

Podem assenyalar dos centres d'innovació sociolingüística en aquest període, l'un situat a València, l'altre a Barcelona. D'aquests dos, és probablement de València d'on sortiran les propostes que han donat més personalitat a la sociolingüística catalana.

Ens sembla totalment clara la importància de l'aportació valenciana i, concretament, la d'Aracil, sense cap necessitat de matis. De fet, nosaltres no creiem pas que es pugui parlar de dues escoles, atès que han estat autors valencians (Aracil i Ninyoles) qui han fet les principals aportacions a la disciplina. Aquesta afirmació no menysvalora el treball dels altres sociolingüistes, però en honor a la veritat, la transcendència de les seves aportacions no és comparable, especialment, a l'obra araciliana.

13. El mateix Vallverdú (1994a, p. 26) escriu: «En effet, je ne connais pas une autre discipline où l'ignorance mutuelle entre les chercheurs et la disqualification systématique pour cause de différences idéologiques fonctionnent de façon si néfaste qu'entre certains sociolinguistes catalans.» Una família no gaire ben avinguda, doncs.

Així, doncs, si fem un balanç geogràfic de la nostra disciplina ens adonarem que la *sociolingüística catalana* és valenciana, perquè des de València ha sortit el pensament (la teoria) i a Catalunya se n'ha fet l'aplicació, massa sovint allunyada de la intenció que l'havia motivada... De retruc, també a la resta dels Països Catalans s'ha estès, encara que en diferent intensitat, la mateixa implementació duta a terme a Catalunya.

2.3.3. TERMES I TEMES

El marc teòric dels processos de substitució lingüística —possiblement de filiació americana, però proposat a casa nostra per Aracil— ha estat actualment acceptat de manera unànime.

2.3.3.1. *La diversificació*

Hem d'assenyalar que les nombroses caracteritzacions de la nostra sociolingüística segueixen, en general, una estructura molt semblant (una anàlisi terminològica que impedeix captar la complexitat de les aportacions a la disciplina) i repeteixen els mateixos tòpics sobre els iniciadors, el compromís, les influències, etc. És molt significatiu el fet que s'hagi centrat en els termes i que no se n'hagi tingut una visió més de conjunt.¹⁴ No cal dir que els termes són més fàcilment *detectables* que les idees; per aquesta raó, tota la proposta d'Aracil d'una sociolingüística general no s'ha comprès bé ni s'ha tematitzat... I això que l'expressió *sociolingüística general* apareix clarament formulada en els seus escrits; tot i així, només Vallverdú i Kremnitz la tracten detingudament, però no mereix una entrada com els termes *bilingüisme*, *diglòssia* i *conflicte lingüístic*.¹⁵ Aquesta importància de la terminologia té relació amb el seguidisme, si bé crític, de la sociolingüística americana. És a dir, amb la voluntat més d'adaptar que d'innovar.

Maria Grossmann (1990, p. 89) afegeix altres temes a més dels que s'esmenten habitualment:

14. El mateix Vallverdú (1979, p. 652) ho reconeixia: «Sóc conscient que amb aquesta succinta discussió de tres nocions de sociologia lingüística —per més importants que siguin— no és possible de donar una visió de conjunt i justa de la sociolingüística catalana i de l'abast de les seves aportacions.»

15. Vallverdú (1979, p. 652) escriu unes paraules que esdevindran profètiques atès que les anàlisis de la sociolingüística als nostres països han pres el concepte de diversificació i dues de les direccions que hi assenyalà:

«Personalment crec que la investigació i el nostre país hi sortirien guanyant si els interessos dels sociolingüistes catalans es diversifiquessin sense desatendre la sociologia lingüística, tant en la direcció de l'etnografia del parlar i de la lingüística sociològica com en el de la sociolingüística general.» Malauradament, en el de la sociolingüística general, no li n'han fet cas....

Els temes principals que la sociolingüística catalana planteja són: gènesi històrica i vicissituds del conflicte lingüístic entre català i espanyol (o francès), les seves imbricacions amb factors socio-econòmics, ideològicopolítics i socio-psicològics; característiques del repertori lingüístic de les comunitats catalanoparlants: bilingüisme, diglòssia, motivacions i canvi d'idioma; problemes lligats a la política lingüística i a la seva planificació inherent: immigració, educació lingüística, mitjans de comunicació de massa, etc.; consciència lingüística i actituds dels parlants.

Cap al 1997 sembla que s'esgota aquest model de resseguir els termes i les noves publicacions introdueixen el concepte de *diversificació temàtica* com un aspecte positiu. Segons els autors del darrer manual de la matèria (Boix i Vila, 1998) es passa de la sociolingüística del conflicte a la diversitat de les aproximacions sociolingüístiques, com ara les relacionades amb la psicologia social del llenguatge, l'antropologia lingüística, la variació lingüística, la pragmàtica, l'anàlisi del discurs, l'economia i l'ús lingüístic, la geografia, la demografia, la teoria de la tria racional, el sexisme, les varietats socials, la situació ecològica, els repertoris lingüístics, la transmissió lingüística, els joves i l'educació (la immersió), les ideologies lingüístiques i les actituds, el futur de les llengües, les varietats del català, etc. Tanmateix, nosaltres (i també, com veurem a l'apartat 3, el mateix Boix, ara juntament amb Payrató, 1997, p. 327) percebem aquesta diversificació com una dispersió que no innova sinó que imita.¹⁶

De fet, podem dir, que el que Kuhn anomenava *matriu disciplinària* en el nostre context està bàsicament influït per les aportacions d'Aracil, tant en les *generalitzacions simbòliques*, com en els *models*, com en els *exemplars*. Ens agradaria pensar que aquest és el motiu principal pel qual no se'l sol citar tant com s'empren les seves idees: perquè ja ha esdevingut el *puzzle* amb què els sociolingüistes juguen (el joc normal o la *ciència normal*, si ho descrivim amb la primera terminologia kuhniana). La diversificació és, doncs, una dispersió de les peces del trencacloques disciplinari que desplaça l'atenció de les peces centrals, que ja han estat massa tractades, a les peces de les zones circumdants lligades amb altres disciplines, però que encara no arriben a crear una nova matriu disciplinària.

2.3.3.2. Recerques empíriques sobre els usos lingüístics: cinc canvis importants

Si ens centrem en les recerques empíriques, a grans trets, podríem dir que hi ha hagut cinc menes de canvi. En primer lloc, d'una preocupació pel grau d'asso-

16. Constatem que aquesta diversificació ha estat més aviat tallar una xarxa en trossos. De fet, s'ha passat d'una estructura en retícula proposada per Aracil a una estructura arbòria.

liment de les quatre habilitats lingüístiques dels habitants del domini (proporcionades per les operacions censals) s'ha passat a un interès creixent per l'ús. En segon lloc, d'un enfocament centrat exclusivament en el català s'han considerat també les interaccions amb la resta de llengües: castellà, anglès i les llengües dels immigrants més recents.¹⁷ En tercer lloc, s'ha passat d'una atenció als usos institucionals a un interès creixent en els anomenats *usos interpersonal*s. En quart lloc, pel que fa a la tipologia de les dades, també s'han iniciat recerques que se centren en els usos observats i no tan sols en els declarats.

Finalment, continuant des d'aquesta perspectiva global, una evolució que no ha assenyalat cap autor, atès que és un procés en curs, és el pas del marc teòric de les *actituds lingüístiques*, que ha estat el model predominant de les recerques empíriques, al de les *representacions socials*. No amagarem pas la nostra responsabilitat en aquest canvi, atès que fa més de quinze anys que hi estem treballant i, d'una banda, en la nostra tesi doctoral (Querol, 1999) hi vam dedicar una cinquantena de pàgines, de l'altra, nombrosos treballs nostres tenen aquest sintagma en el títol (Querol, 2006, 2005, 2004a, 2004b, 2003a, 2003b, 2002, 2001 i 2000) i d'altres que no l'hi tenen i que també tracten les representacions socials. De la mateixa manera, les altres dues variables proposades per nosaltres per a explicar els usos lingüístics (les xarxes socials¹⁸ i del grup de referència¹⁹) també comencen a emprar-se en alguns escrits i es veuen com unes bones dreceres metodològiques per les quals, possiblement, es triscarà en un futur proper.

2.3.3.2.1. Les dades seriades i les dades no serioses

Deixant de banda els estudis del Centro de Investigaciones Sociológicas (CIS) del 1991 i del 2001, les enquestes sobre usos lingüístics que abastin tota la població són massa recents a casa nostra, excepte en dos territoris. En primer lloc, al País Valencià, que es va iniciar la sèrie el 1985 i s'ha continuat els anys 1989, 1992 i 1995 fins al moment actual, en què en dos anys hi ha hagut dues enquestes: la de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (AVL), el 2004 i la de la

17. En relació amb aquest canvi, vam assenyalar la necessitat d'un ternari model d'anàlisi a Querol (1993).

18. Albert Fabà (2003, p. 185 i 208-209) explicita, d'una banda, la importància de considerar les xarxes socials i, de l'altra, que ha estat la nostra aportació, la que l'ha fet adonar de la conveniència de considerar aquesta variable. Hi valora la proposta molt positivament i l'anomena en el títol d'un epígraf «El model de Querol». Dos altres autors, Natxo Sorolla i F. Xavier Vila (2004, p. 122 i 124), en un article titulat «La investigació dels usos lingüístics als territoris de llengua catalana», també en comenten el model i assenyalen la importància d'emprar les xarxes socials per entendre els usos lingüístics.

19. Albert Bastardas, en els seus darrers escrits, esmenta sovint la importància d'aquesta variable del nostre model.

Conselleria de Cultura, el 2005. En segon lloc, a Andorra s'ha passat més recentment (1995, 1999, 2003) *Usos i coneixements lingüístics de la població d'Andorra*.²⁰

A la darrera època del desaparegut Institut de Sociolingüística Catalana, s'han posat les bases per a estudis longitudinals a la població general, tant de Catalunya com de la resta de Països Catalans. D'una banda, el 2003 s'ha dut a terme per primera vegada una operació estadística a tots els territoris excepte al País Valencià; tanmateix es podran aprofitar les dades de l'AVL.²¹ Es preveu que cada quatre anys es tornin a passar. De l'altra, també s'han posat les bases per a obtenir informació periòdica (cada quatre anys) dels principals àmbits d'ús organitzats en el Sistema d'Indicadors Lingüístics.²²

Pel que fa a Catalunya, *l'Enquesta sobre usos orals del català* (EUOC) del 1997 és l'únic precedent —i encara resta inèdit— de l'enquesta, que acabem d'esmentar en el paràgraf anterior, passada l'any 2003 (Torres, 2005) que no té exactament el mateix qüestionari però que permet fer comparacions. El fet més important és que està garantida la nova onada el 2007 perquè així consta al Pla Estadístic de Catalunya.²³ D'altra banda, *El Panel de desigualtats socials a Catalunya* (Pineda, 2005) recull un apartat de vuit preguntes sobre les llengües. La primera onada es va iniciar el 2001 i anualment se'n fa una de nova. El fet que s'enquesti sempre les mateixes persones converteix aquesta recerca en l'única que ho fa i, per tant, en un instrument molt eficaç per a observar els canvis que es donen en uns mateixos individus. Ara bé, aquests canvis possiblement seran molt lleus d'un any a un altre, per aquest motiu el més interessant serà l'evolució en un termini més llarg.

Respecte a les Illes Balears, l'any 1991, l'Institut d'Estudis Avançats de les Illes Balears va promoure l'elaboració d'una enquesta sobre coneixements i usos lingüístics que havia d'abraçar tota l'àrea lingüística, encara que finalment només es va aplicar als tres territoris més poblats. L'any 2002, per encàrrec de la Conselleria de Presidència del Govern de les Illes Balears es va passar la *Tercera encuesta básica*, que inclou altres aspectes a més del lingüístic.²⁴ El 2003 es va passar, l'enquesta esmentada, com a la resta del domini lingüístic.

Pel que fa a dades seriades d'un sector de la població, de l'escolaritzada d'aproximadament setze anys, en disposem de Catalunya del 1993, 2000 i 2004; i també, emprant el mateix qüestionari, de la resta de Països Catalans (País Valen-

20. Per a més informació en línia, consulteu M. Pujol i M. Badia (2002).

21. Per a una explicació detallada de tot el projecte, vegeu la introducció escrita per nosaltres a Querol (2006a).

22. Per a una descripció del SIL, vegeu Solé (2003).

23. Per a una informació exhaustiva, vegeu Joaquim Torres (1988 i 2003).

24. També podeu consultar en línia Joan-Albert Villaverde (2002).

cià, 1998; les Illes Balears, 2001; Andorra, 2002; la Franja, l'Alguer i la Catalunya Nord, 2004).²⁵

Un altre tipus de dades (i molt sovint sense necessitat de resultats feaents) el proporciona l'obsessió pel futur del català, amb freqüents petits debats, que té punts d'inflexió forts amb la periodicitat d'una dècada. Tothom pot dir-hi la seva i no sabem fins a quin punt obtenen l'efecte que pretenen els seus promotors: esperonar els parlants perquè no passi el que ells prediuen que s'esdevindrà... No ens hi entretindrem més, però n'hem volgut deixar constància perquè són discursos ben significatius.²⁶

3. *Cap on va la nostra sociolingüística?*

Si continuem amb les dades seriades, es podria esperar que els diferents governs dels nostres territoris tornessin a passar el mateix qüestionari quatre anys més tard, és a dir, l'any 2007, i així es podrien tenir noves dades, imprescindibles per a tota anàlisi i planificació. Molt possiblement augmentarà l'interès creixent per la demolingüística, fet que ha millorat la formació d'alguns sociolingüistes.

Si ens centrem en qüestions més generals, veurem fins a quin punt les crítiques que s'han fet a la nostra sociolingüística contribuiran a esmenar aquests punts febles. En primer lloc, Vallverdú (1994a, p. 26) ha criticat que la sociolingüística feta aquí no es compari amb altres situacions semblants a la nostra. En segon lloc, Boix i Payrató (1997, p. 323) comentant l'article d'Aracil (1986), i tot tractant el tema de la imaginació sociolingüística, parafrasejant aquest autor, assenyalen la manca d'idees davant de tantes dades.²⁷ Més avall escriuen: «We find a few theories, and a few short essays if we loock hard» (Boix i Payrató, 1997, p. 334). Per a ells els problemes són tres: la manca d'organització, la manca de recursos i la pressió institucional per a catalanitzar Catalunya. Aquests dos mateixos autors reconeixen que la diversitat, que ells havien proposat per a caracteritzar la *sociolingüística catalana* el 1994 esdevé dispersió: «This diversity often turns into dispersion, and above all into competition between researchers and universities for resources which are always limited.» (Boix i Payrató, 1997, p. 327). També s'adonen que una de les conseqüències del compromís és que tot el que té la flaire de

25. Aquestes tres darreres enquestes i Catalunya 2000 s'han fet amb el suport de la Direcció General / Secretaria de Política Lingüística. De la resta, hem comptat amb l'ajut dels diferents governs. Per a conèixer-ne els resultats, podeu consultar entre altres molts articles: Querol (2005, 2004b, 2003b, 2002 i 2001) i el llibre Querol (2000).

26. Per a una reflexió ben penetrant, vegeu Conill (2004 b).

27. Aracil, en els seus seminaris, havia afirmat que s'havia passat d'una sociolingüística amb idees i sense dades, a una altra amb dades, però sense idees.

català, tot es considera sociolingüística. Al seu parer, la major part dels estudis que es fan són macrosociolingüístics. Assenyalen que hi ha una absència quasi total de sociolingüística social, generacional i, especialment, de varietats de gènere en català i de varietats tècniques. I consideren que hi cal una supervisió axiològica i epistemològica. Finalment, comenten la manca de crítica, la dicotomia nosaltres/ells, la poca preocupació per la metodologia i el fet que es construeixen poques teories explicatives.

Josep J. Conill (2003, p. 6) també assenjala la manca de reflexió teòrica i de crítica. Tot parlant d'Aracil, escriu:²⁸

Una confirmació indirecta de la seva funció de pioner en aquest àmbit la trobem, sens dubte, en les repercussions negatives que el seu distanciament de la sociolingüística ha tingut sobre la producció local, afectada a hores d'ara per una pèrdua general de la consciència crítica i una vacuïtat teòrica alarmanant. Si a tot això afegim la pressa que bona part dels sociolingüistes catalans han mostrat a l'hora d'oferir els seus serveis «tècnics» als manaires de torn, obtindrem una visió prou ajustada d'un galdós panorama —que habitualment hom tracta de dissimular alludint a un suposat «procés d'institucionalització».

Nosaltres hi afegiríem dos temes més, que són dues mancances: la de reflexió metateorètica i la de desenvolupament de la *sociolingüística del dir*. En primer lloc, la manca d'una reflexió metateorètica que concebi la disciplina o subdisciplina des dels punts de vista de la filosofia de la ciència: *paradigma* o *matriu disciplinària* (Kuhn)²⁹ o bé des del nivell dels *models* de recerca. La necessitat d'aquesta mena reflexió, al nostre parer, és evident perquè el pas de les anàlisis terminològiques —deslligades de tot marc teòric— a la concepció de la disciplina com un tot organitzat és el pas d'una estructura arbòria (del llistat), en la qual els diferents nivells no estan relacionats a una estructura de xarxa, de retícula, en què tots els elements estan interconnectats. El mateix Aracil (1983, p. 70) ho ha expressat molt clarament parlant en general: «En comptes de compilar una llista, hauríem de traçar una xarxa —i potser no sabríem per on començar.»

Contrasta encara més aquesta mancança si tenim en compte que Aracil ha reflexionat força sobre els paradigmes. Recordem el seu article «Prehistòria de la sociolingüística» (1971), «Sociolingüística: revolució i paradigma (1974)», «Educaió i sociolingüística» (1974), «Les etapes epistemològiques del pensament sociolingüístic» (1980), «Sobre el tràfec de models» (1983), etc. Així, el que s'ha

28. Aquest concepte d'*institucionalització*, el va introduir Kremnitz (1979, p. 149-154) en el nostre àmbit de reflexió per caracteritzar la darrera època del Grup Català de Sociolingüística.

29. O, si voleu, *programa d'investigació* (Lakatos), *tradició d'investigació* (Laudan), *lògica d'investigació* i *lògica del descobriment* (Popper), *episteme* de Foucault, etcètera.

deixat fora de l'anàlisi ha estat aquest nivell superior de reflexió. Sembla que el paradigma gran no cap en el paradigma petit...³⁰

En segon lloc, la manca de desenvolupament del que Aracil anomenava la *sociolingüística del dir*, de la qual era dels pocs practicants. Hem de recordar que la va introduir a l'ensenyament universitari, l'any 1981, en l'assignatura de català col·loquial. Alturo (2003, p. 3-4), en referir-se a l'article «Remarques al projecte *Manual de llengua catalana*», escriu:

En un article escrit el 1978, que es publica per primera vegada el 1982, Aracil dóna a conèixer algunes de les tradicions que han configurat la pragmàtica moderna: els estudis del discurs francòfons i anglòfons, l'etnografia de la parla de Hymes, el funcionalisme de Halliday, la retòrica comparativa de Kaplan, la filosofia del llenguatge d'Austin i Searle, les recerques de Bernstein sobre els codis elaborat i restringit, la sociologia de la vida quotidiana i del sentit comú (Shutz, Berger) i l'etnometodologia (Cicourel, Garfinkel, Goffman). Per a Aracil, aquests corrents d'investigació haurien de contribuir a la configuració d'una nova disciplina autònoma («nova» en l'àmbit de la lingüística catalana) que s'hauria d'ocupar dels usos lingüístics en els diversos contextos comunicatius i que tindria com a unitat de treball el discurs o text. L'article d'Aracil enceta un debat en què participen, almenys, tres altres autors: Salvador (1984a,c), Viana (1986) i Payrató (1988). Salvador (1984a,c) manifesta el seu acord general amb les propostes d'Aracil i proposa el que podrien ser les bases d'aquest nou camp epistemològic: la sociolingüística, la semiòtica, la filosofia del llenguatge, la lingüística del text i la teoria literària. Salvador presenta aquest camp com un «programa d'investigació» interdisciplinari i evita fer una proposta definitiva sobre el terme que l'hauria de denominar, encara que manifesta la seva simpatia pel terme *estilística*, que havia proposat Aracil.

Aquesta nova disciplina és la xarxa que acabàvem de citar i a què ja hem fet referència en dues ocasions més. Recordem que Kremnitz (1982, p. 24) deia que Aracil proposava la integració de la sociolingüística i de la lingüística que esdevindria, al seu parer, una ciència de la comunicació humana.

Per anar acabant, ens hem de demanar fins a quin punt les tendències esmentades continuaran en la nostra sociolingüística. Creiem que, en principi, no hi ha indicis que s'hi hagin de produir canvis substancials, especialment en aquells factors de caire estructural (manca d'organització i de recursos, pressió institucional per a catalanitzar Catalunya, manca de crítica, maniqueisme...). Pel que fa als

30. Nosaltres havíem reflexionat sobre els paradigmes de la sociolingüística a (Querol, 1993) i relacionats amb els de la sociologia, a la nostra tesi doctoral (1999), que es poden llegir a Querol (2000, p. 21-43). També Guillem Calaforra (1999) planteja obertament aquestes qüestions al llarg de tot el seu llibre, especialment en la introducció i en el primer capítol, que també havia tractat molt encertadament a Calaforra (1993).

més relacionats amb les característiques del paradigma, com veiem, amb només un aprofundiment en l'*opus* aracilià s'evitarien en bona mesura les tendències assenyalades per Boix i Payrató (1997, p. 334). Segons el nostre parer, fóra convenient, però, concebre un model teòric explicatiu global o més global: una teoria d'abast mitjà que l'obra d'Aracil no ha arribat a desenvolupar.

La reflexió sobre l'estatus paradigmàtic de la sociolingüística ens faria adonar de la jerarquia entre els temes estudiats i, per tant, de les metonímies errònies, habituals i generalitzades. Així s'esglaonarien els àmbits i els temes de la sociolingüística general d'una manera coherent: la història de les *llengües nacionals* és l'àmbit més ampli de reflexió dins del qual, de manera correlativa, se situen els estudis sobre la minorització lingüística. És, òbviament, el context que duu, d'una banda, unes llengües a normalitzar-se i, de l'altra, unes altres llengües a ser substituïdes.³¹

Podríem dir, doncs, que els estudis sobre la minorització han minoritzat també el seu àmbit d'estudi perdent de vista (tot capficant-se en el propi desig de normalització) com correlativament, unes altres llengües han reeixit a ser normalitzades. A Querol (1993) situàvem aquest tipus d'estudi dins del paradigma monari (i, per tant, monista).³² Així, veiem una de les conseqüències de la interposició, en aquest cas, una interposició epistemològica de la llengua minoritzada. Una interposició, doncs, inversa, perquè no és pas la llengua dominant la que s'hi interposa.

Si només iniciéssim una sociologia de la sociolingüística feta als Països Catalans —i, possiblement, de totes les sociolingüístiques sobre les llengües minoritzades—, ens adonaríem que el caràcter estructuralment militant que l'ha originada (per a superar una situació de desigualtat manifesta) la llasta de manera notable perquè va lligada a la ideologia que l'ha esperonada. Així, les contradiccions de la ideologia catalanista se sofreixen en la pràctica sociolingüística. I el pols entre una ideologia essencialista de caràcter historicista i un discurs més acostat a la realitat també té el reflex, implícit o explícit, en els escrits sociolingüístics i en les accions dels seus autors, per als quals, el fet que s'analitzin aquests discursos no és acceptat de bon grat. I justament això és el que ha fet el darrer Aracil; i possiblement una de les principals raons del rebuig i dels intents d'ignorar la

31. Josep J. Conill (2004, p. 162 i 177) ha assenyalat molt encertadament aquest fet i ha afirmat que sent conscients d'aquestes relacions s'evitaria la tendència a considerar que l'estudi de la minorització és la totalitat de la sociolingüística. Encara que això no significa que l'enfocament de la sociolingüística general hagi de ser històric, com ell mateix ens ha puntualitzat en llegir aquest text. Li volem agrair tots els seus comentaris i els fils intel·ligents de desenvolupament que ens ha suggerit, tot i que no els hàgim pogut incorporar tots perquè hauríem fet la madeixa massa grossa.

32. Agraeixo al Guillem Calaforra que m'hagi recordat la relació entre *monari* i *monista*, i també el fet d'haver-me fet saber les seves interessants reflexions a propòsit d'aquest escrit, encara que només hagi pogut incorporar la referència a la ciència normal, perquè d'haver-ho fet amb totes, l'haurien allargat massa.

producció araciliana sigui el fet d'haver pres com a corpus d'estudi de la *sociolingüística del dir* el catalanisme com a ideologia.³³

Ara bé, estem segurs que amb la incorporació de nous sociolingüistes amb formació no filològica, que vinguin de camps com la sociologia, la psicologia social, la psicologia, l'antropologia, etc. les recerques prendran uns altres enfocaments. I també estem segurs d'una altra cosa: aquests enfocaments tendiran a ser multidisciplinaris i multiestratègics, combinaran tècniques qualitatives i quantitatives i seran molt més complexos. Hi haurà una millor formació en tècniques de recerca i en estadística. I temes com les xarxes socials seran objecte comú d'investigació. També les possibilitats que obre la simulació, de ben segur que s'aprofitaran.

Considerem que podem entendre l'evolució de la sociolingüística feta aquí aplicant el model amb què hem pretès explicar els usos lingüístics, que està inspirat en la teoria de les catàstrofes (Querol, 1997, 1999 i 2000).³⁴ Proposem que hi ha dos grans pols, dos *atractors*: la representació d'una sociolingüística particularista i la representació de la sociolingüística general. Però hi ha dos factors més que intervenen en aquesta configuració: un factor *de biaix* (que és el *grup de referència*, el grup al qual els autors prenen com a model) i un factor de *compromís* que és la *xarxa social* a qui va dirigida la seva producció. Per tant, la sociolingüística feta aquí es configura segons el joc de forces dels factors exposats.

Si comencem per la tensió entre els *atractors* d'una concepció particularista o d'una concepció general, veiem que la corda s'estira més fort de la banda del particularisme. Pel que fa al *grup de referència*, considerem que és cada vegada més especialitzat: es vol fer una producció semblant a la del corrent específic que se segueix. Finalment, la força de la *xarxa social* és molt considerable atès que el públic al qual es dirigeix la producció és un lector local. Hem comprovat aquesta força pel gran control que hi exerceix: un mateix autor arriba a fer afirmacions contraposades depenent de la llengua en què escriu... Quan no s'escriu en català, els autors s'expressen més lliurement, com heu tingut ocasió de veure en les citacions que hem reportat en aquests fulls.³⁵

Justament aquestes tendències són, entre altres que ja hem apuntat, la causa i la conseqüència de la poca valoració de l'obra d'Aracil perquè se situa en el pol

33. Josep J. Conill (2003, p. 167) en dona les raons: «No meu entender, tais críticas partem d'uma dupla motivação, simultaneamente teórica e biográfica. Por uma parte caberia considerá-las um simples desenvolvimento consequente dos posicionamentos mantidos sobre o processo de minorização linguística. Mas por outra, constituem também uma reação contra os intentos de apropriação da investigação sociolinguística por parte de certos sectores do catalanismo, que pretendiam assim dotar-se de uma coarctada “científica”.»

34. Per a una explicació més detallada, podeu consultar Querol (2006b), on també fem una classificació dels principals articles que parlen de la sociolingüística produïda aquí.

35. Recordem també que (Boix i Payrató, 1997, p. 327) havien assenyalat la pressió institucional per a catalanitzar Catalunya i que tot el que tenia la flair de català, tot es considerava sociolingüística.

oposat. Ens agrada pensar que s'aturarà la falsificació històrica, tan comuna a casa nostra, que Aracil tindrà el lloc que li pertoca i que s'aprofitaran millor les seves aportacions. D'altra banda, ens agradaria que la sociolingüística feta als nostres països reprengués el caràcter innovador i pioner i l'ambició teòrica que ha tingut als seus inicis, per tant, que fos molt més general, més explicativa, més cohesionada i, ja posats a demanar, que arribés, en alguna mesura, a ser, de manera ben fonamentada, predictiva. Que sabés, doncs, conjugar alhora les idees i les dades i passés a una tercera etapa superant els períodes presociolingüístic i aracilià.³⁶ La continuïtat de l'escola valenciana podria ser una possibilitat d'acompliment d'aquests desitjos més teòrics, com hem pogut comprovar amb les citacions dels seus membres més joves, encara que tant hi faria d'on provinguessin.

5. Bibliografia

- ALPERA, Lluís. «Conciencia y normalización lingüística en el País Valenciano». A: PORQUERAS-MAYO, A.; ROJAS, C. [ed.]. *Filología y crítica hispánica*. Homenatge a F. Sánchez Escibano. Madrid: Alcalá, 1969, p. 335-345.
- ALTURO, Núria. «La pragmàtica en la tradició (socio)lingüística catalana». *Noves SL: Revista de Sociolingüística*, núm. 13 (hivern 2003). <<http://www6.gencat.net/llengcat/noves/hm03hivern/docs/alturo.pdf>> [Consulta: 12 gener 2006]
- ARACIL, Lluís V. «Comunidad nacional, comunidad supranacional», *Diàleg* [València: Facultat de Dret], núm 6 (juny 1962a), s. p. (8 pàgines).
- «El conflicto lingüístico valenciano», 1962b. [Inèdit, presentat als Jocs Florals de València organitzats per Lo Rat Penat, amb lema «Canemàs» i premiat amb un guardó instituït per la Fundació Gaetà Huguet]
- «Conflit linguistique et normalisation linguistique dans l'Europe Nouvelle», comunicació presentada al Centre Européen Universitaire de Nancy, 1965. Trad. occitana a: *Lo bilinguisme coma mite*, Tolosa, 1982. (A tots). Trad. cat. a: *Papers de sociolingüística*. Barcelona: La Magrana, 1982. Trad. basca a *Lluís Aracilen idazlan hautatuak*. Bilbao: Udako Euskal Unibersitatea, 1998.
- «A Valencian dilemma / Un dilema valencià». *Identity Magazine* [Cambridge, Mass.; València], núm. 24 (1966), p. 17-29.
- «Notes sobre un segle de vida valenciana». *Serra d'Or* [Barcelona], vol. VIII, núm. 6 (juny 1996), p. 20 [460] - 21 [461].
- *Sociolingüística: un nou enfocament*. Memòria presentada per a la Bossa Llibres a l'Abast. València, 1967a. 67 p. [Inèdit]
- «Joan Fuster: *Nosotros los valencianos*». *Revista de Estudios Políticos*, núm. 156 (novembre-desembre 1967b), p. 310-312.
- «Einar Haugen: *Language conflict and language planning: the case of modern Norwegian*». *Revista de Estudios Políticos*, núm. 156 (novembre-desembre 1967c), p. 323-325.

36. A Querol (2006b) hem proposat aquesta periodització de la sociolingüística feta aquí. Com hem vist a l'apartat en què tractàvem la diversificació, encara no ha quallat un plantejament substancialment diferent a l'aracilià.

- ARACIL, Lluís V. «Introducció». A: ESCALANTE, Eduard. *Les xiques de l'entresuelo. Tres forasters de Madrid*. València: Lavínia, 1968a. (Garbí), p. 9-88.
- «Més enllà de la lingüística». *Serra d'Or* [Barcelona], núm. 103 [tom x] (abril 1968b), p. 65 [305] - 66 [306].
- *Dir la realitat*. Barcelona: Edicions dels Països Catalans, 1983.
- «“Llengua nacional”: una crisi sense crítica?». *Límits*, núm. 1 (1986), p. 9-23.
- *Do latim às línguas nacionais: introdução à História Social das Línguas Europeias*, Santiago de Compostella: Associação de Amizade Galiza-Portugal, 2004. [A cura d'Ângelo Cristóvão i Josep J. Conill. Aquest darrer també hi presenta un estudi sobre la sociologia d'Aracil i la bibliografia general més completa sobre aquest autor]
- ARGENTER, Joan A. «Lingüística i sociolingüística: reflexions metodològiques». *Els Marges*, núm. 13 (1978), p. 77-88.
- AYMÀ, Josep. M. *Hitzkuntz normalizazioari buruz esaten ez dena*. Donostia: Habe, 1996. [Original: *Allò que no se sol dir de la normalització lingüística*. Barcelona: Empúries, 1992]
- BADIA, Antoni M. *Llengua i cultura als Països Catalans*. Barcelona: Edicions 62, 1964.
- *La llengua dels barcelonins. Resultats d'una enquesta sociològico-lingüística*. Barcelona: Edicions 62, 1969.
- «Entorn de la sociolingüística catalana». *Treballs de Sociolingüística Catalana* [València], núm. 1 (1977), p. 15-35.
- BERNARDÓ, Domènec J. «Uns problemes epistemològics a l'entorn d'un curs de sociolingüística». *Treballs de Sociolingüística Catalana* [València], 8 (1990), p. 25-26.
- «La sociolinguistique catalane existe peut-être encore (si elle a jamais existé)... mais je ne l'ai pas rencontrée». *Treballs de Sociolingüística Catalana* [València], núm. 12 (1994), p. 19.
- BOIX, Emili. «La sociolinguistique européenne dès la Méditerranée catalane», *Sociolinguística*. núm. 14 (2000), p. 148-152.
- BOIX, Emili; PAYRATÓ, Lluís. «Una panoràmica bibliogràfica de la sociolingüística i la pragmàtica catalanes recents (1989-1993)». *Treballs de Sociolingüística Catalana* [València], 12 (1994), p. 107-129.
- «An Overview of Catalan sociolinguistics and pragmatics (1989-1996)». *Catalan Review*, vol. ix, núm. 2 (1995), p. 317-403.
- BOIX, Emili; VILA, F. Xavier. *Sociolingüística de la llengua catalana*. Barcelona, Ariel Lingüística, 1998.
- BOYER, Henri. «Sociolinguistique et politique linguistique. L'exemple catalan». A: BOYER, Henri; DUMONT, Pierre. *Études de linguistique appliquée*. París: Didier Erudition, 1987.
- CALAFORRA, Guillem. «La construcció del pensament sociolingüístic». *L'Horabaixa* [València], núm. 7 (1993), p. 25-35
- *Paraules idees i accions: Reflexions «sociològiques» per a lingüistes*. València: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana; Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999.
- CONILL, Josep J. «Dizer o sentido: uma aproximação à sociologia de Lluís V. Aracil». A: ARACIL, Lluís V. *Do latim às línguas nacionais: introdução à História Social das Línguas Europeias*, Santiago de Compostella: Associação de Amizade Galiza-Portugal, 2004a, p.143-189.

- CONILL, Josep J. «Escatologia i sociolingüística: el futur del català en una doble perspectiva». *Estudios Catalanes: Revista Internacional de Lengua, Literatura y Cultura Catalana* [Santa Fe (Argentina): Universidad Nacional del Litoral], any 2, núm. 2 (2004b), p. 19-31.
- «Un sociòleg en conflicte: el darrer Aracil». *Treballs de Sociolingüística Catalana* [València], núm. 19 (2006). [En premsa].
- FABÀ, Albert. «L'ús interpersonal del català i altres variables sociolingüístiques. Assaig d'un model interpretatiu. El cas de Santa Coloma de Gramenet». *Revista de Llengua i Dret*, núm. 40 (desembre 2003), p. 185-229.
- GARÍ, Joan. «El bilingüisme segons Aracil». A: *Anuari de l'Agrupació Borriana de Cultura*. Borriana: Agrupació Borriana de Cultura, 1990, p. 55-68.
- GROSSMANN, Maria. «La sociolingüística als Països Catalans». *Treballs de Sociolingüística Catalana* [València], núm. 8 (1990), p. 89-112.
- JODELET, Denise. «Représentations sociales: un domaine en expansion». A: *Les représentations sociales*. París: Presses Universitaires de France, 1989.
- KREMnitz, Georg. «La sociolingüística catalana». *Treballs de Sociolingüística Catalana* [València], núm. 3 (1980a), p. 135-157.
- «Démarche et particularités de la sociolinguistique catalane». A: GARDIN, B.; MARCELLESI, J. B. *Sociolinguistique: Approches, théories, pratiques*. Actes del Colloqui organitzat per la GRECO. París: Presses Universitaires de France, 1980b.
- «La sociolinguistique dans les états français et espagnol». A: DITTMAR, Norbert; SCHLIEBEN-LANGE, Brigitte. *La sociolinguistique dans les pays de langue romane*. Tübingen: Gunter Narr, 1982.
- MACKEY, William. F. «Consideracions sobre la sociolingüística catalana». *Treballs de Sociolingüística Catalana* [València], 6 (1986), p. 21-31.
- MELIÀ, Joan. «La sociolingüística catalana». *Diario de Barcelona* (13 maig 1973), p. 4.
- MONTOYA, Brauli; GIMENO, Francesc. «Status quaestionis: sociolingüística catalana». A: *Actas del Congreso Internacional de la ALFAL I, UNAM*. Mèxic, 1996.
- NINYOLES, Rafael Lluís. «Consciència lingüística: vells tabús, noves exigències». *Serra d'Or*, 120 (1969a), p.31-32 [623-624].
- *Conflicte lingüístic valencià*. València: Tres i Quatre, 1969b.
- *Struttura sociale e politica lingüística*. Roma: Armando Armando, 1990.
- PAYRATÓ, Lluís. «L'entorn pragmàtic: de corrents i perspectives». *Noves SL: Revista de Sociolingüística*, núm. 13 (hivern 2003). <<http://www6.gencat.net/llengcat/noves/hm03hivern/docs/payrato.pdf>> [Consulta: 12 gener 2006]
- PINEDA, Laia [et al.]. *Estructura social i desigualtats a Catalunya*. Barcelona: Mediterrània, 2005. 2 v.
- PRADILLA, Miquel Àngel. «Les representacions del variacionisme en l'àmbit de la llengua catalana. Transferències i transaccions». *Noves SL: Revista de Sociolingüística*, núm. 12 (tardor 2003). <<http://www6.gencat.net/llengcat/noves/hm03tardor/docs/pradilla.pdf>> [Consulta: 12 gener 2006]
- PUIG, Gentil. «La projecció exterior de la sociolingüística catalana». *Treballs de Sociolingüística Catalana* [València], núm. 12 (1994), p. 21-30.
- PUJOL, Marta; BADIA, Montserrat. «Els estudis impulsats per l'Administració andorrana com a punt de referència per a la planificació lingüística». *Noves SL: Revista de Sociolingüística*, núm. 13 (hivern 2002). <<http://www6.gencat.net/llengcat/noves/hm02hivern/catalana/pujol.pdf>> [Consulta: 6 gener 2006]

- QUEROL, Ernest. «Models en contacte: anàlisi dels estudis sobre les relacions interlingüístiques». A: *Actes del IX Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*. Alacant; Elx, 1993, p. 87-96.
- «Un nou model per a l'estudi del comportament lingüístic: La teoria de les catàstrofes». *Caplletra*, núm. 21 (1997), p. 161-184.
- *Cap a un nou marc teòric per a l'estudi de les variables dels processos de substitució lingüística*. Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona, 1999. (Tesis Doctorals Microfitxades; 3568)
- *Els valencians i el valencià: usos i representacions socials*. Premi d'Investigació Francesc Ferrer Pastor 1999. Paiporta: Denes, 2000.
- «Evolució dels usos i de les representacions socials de les llengües a Catalunya (1993-2000)». *Noves SL: Revista de Sociolingüística*, núm. 2, (estiu 2001). <http://www6.gencat.net/llengcat/noves/hm01estiu/catalana/querolb1_10.htm> [Consulta: 6 gener 2006]
- «Usos i representacions de les llengües a les Illes Balears». *Noves SL: Revista de Sociolingüística*, núm. 6 (estiu 2002). <http://www6.gencat.net/llengcat/noves/hm02estiu/catalana/querol1_12.htm> [Consulta: 6 gener 2006]
- «Analogies jurídiques per a la sociolingüística: la institució de la representació (substitució i interposició)». *Revista de Llengua i Dret*, núm. 39 (2003a), p. 119-132.
- «Evolució dels usos i de les representacions socials de les llengües a les comarques tarragonines entre el 1993 i el 2000». A: *Una radiografia social de la llengua catalana: Actes de les Jornades sobre la Llengua a les Comarques de Tarragona 2002*. Tarragona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura; Valls: Cossetània, 2003b, p. 85-93.
- «Demografia, transmissió i representacions de les llengües a la Catalunya actual». *Revista de Llengua i Dret*, núm. 42 (2004a), p.275-286.
- «Usos i representacions de la llengua a les dues ribes del Sénia». *Beceroles: Lletres de Llengua i Literatura*, núm. 1 (2004b), p. 111-138.
- «Comparació dels usos i les representacions de les llengües a les Illes Balears, Catalunya, el País Valencià i Andorra». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 18 (2005), p. 43-62.
- QUEROL, Ernest [coord.]. *Llengua i societat en els territoris de parla catalana als inicis del segle XXI: Situació sociolingüística a Catalunya, País Valencià, les Illes, Andorra, Catalunya-Nord, la Franja i l'Alguer*. Barcelona: Publicacions de l'Institut de Sociolingüística Catalana, 2006a. (Estudis; 9) [En premsa]
- «Les representacions de la sociolingüística catalana». *Caplletra* (2006b). [En premsa].
- SOLÉ, Joan. «El Sistema d'Indicadors Lingüístics (SIL): finalitat i característiques generals». *Noves SL: Revista de Sociolingüística*, núm. 11 (estiu 2003). <<http://www6.gencat.net/llengcat/noves/hm03estiu/sole.pdf>> [Consulta: 13 gener 2006]
- SOLÉ, Jordi. *Soziolingüistika Gazteentzat*. Bilbao: Udako Euskal Unibertsitatea, 1991. Original: *Sociolingüística per a joves*, València: Publicacions de la Federació d'Entitats Culturals del País Valencià, 1988.
- *Delfi Dalmau: Katalunismo, liberalismo kaj esperantismo*. La suplemento de *Kataluna Esperantismo*, núm. 3 (1998). Traducció a l'esperanto d'un resum de divuit pàgines de *Poliglotisme i raó: El discurs ecoidiomàtic de Delfi Dalmau*. Lleida: Pagès, 1998.
- SOROLLA, NATXO; VILA, F. XAVIER. «Katalanez egiten duten lurraldeetako hizkuntza erabileren ikerketa». *Bat: Soziolingüistika aldizkaria*, núm. 53 (2004), p. 113-127.

- STRUBELL, Miquel. «Catalan sociolinguistics: a brief review of research». *International Journal of Sociology of Language* [Amsterdam], núm. 38 (1982), p. 70-84.
- «Catalan: Castilian». A: JAHR, Ernst H. [ed.]. *Language conflict and language planning*. Vol. 5. Berlín: Mouton de Gruyter, 1993. (Trends in Linguistics Studies and Monographs; 71)
- TORRES, Joaquim. «Les enquestes sociolingüístiques catalanes del 1974 al 1984». *Treballs de Sociolingüística Catalana* [València], núm. 7 (1988), p. 69.
- «Les enquestes amb contingut sociolingüístic efectuades a Catalunya (1994-2002)». *Noves SL: Revista de Sociolingüística*, 14 (primavera 2003). <<http://www6.gencat.net/llengcat/noves/hm03primavera/catalana/torres.pdf>> [Consulta: 6 gener 2006]
- TORRES, Joaquim [coord.]. *Estadística sobre els usos lingüístics a Catalunya 2003: Llengua i societat a Catalunya en els inicis del segle XXI*. Barcelona: Publicacions de l'Institut de Sociolingüística Catalana, 2005. (Estudis; 8)
- VALLVERDÚ, Francesc. *L'escriptor català i el problema de la llengua*. Barcelona: Edicions 62, 1968.
- «Algunes aportacions teòriques dels investigadors catalans a la sociolingüística». A: *Actes del Cinquè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes* [Andorra, 1979]. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1980.
- *Aproximació crítica a la sociolingüística catalana*. Barcelona: Edicions 62, 1980.
- «La obra de Badia i Margarit como sociolingüista». *Anthropos*, núm. 81 (1988), p. 56-58.
- «Los estudios sociolingüísticos en España, especialmente en Cataluña». A: KLEE, C.; RAMOS-GARCÍA, L. A. [ed.]. *Sociolinguistics of the Spanish-speaking world: Iberia, Latin America, United States*. Tempe: Bilingual Press, 1991.
- «La sociolinguistique en Catalogne dans les années 80». *Lengas: Revue de Sociolinguistique* [Montpellier], núm. 35 (1994a), p. 11-26.
- «Esforç i empenta de Badia i Margarit en la sociolingüística catalana». *Treballs de Sociolingüística Catalana* [València], núm. 12 (1994b), p. 13-17.
- *Velles i noves qüestions sociolingüístiques*, Barcelona, Edicions 62, 1998.
- «Des vieilles et des nouvelles questions pour la sociolinguistique catalane». *Sociolingüística*, núm. 14 (2000), p. 209-213.
- VILLAVARDE, Joan-Albert. «Coneixements i usos lingüístics a les Illes Balears. Revisió dels estudis promoguts per institucions i altres». *Noves SL: Revista de Sociolingüística*, 13 (hivern 2002). <<http://www6.gencat.net/llengcat/noves/hm02hivern/catalana/villa.pdf>> [Consulta: 6 gener 2006]

BIBLIOTECA FILOLÒGICA

Títols publicats

- 1 Pere PUJOL [comp.], *Documents en vulgar dels segles XI, XII i XIII procedents del bisbat de la Seu d'Urgell* (1913) [exhaurit]
- 2 Pere BARNILS, *Die Mundart von Alacant: Beitrag zur Kenntnis des Valencianischen* (1913) [exhaurit]
- 3/[1] Marià AGUILÓ, «Diccionari Aguiló»: *Materials lexicogràfics aplegats per Marian Aguiló i Fuster*, vol. I, *Lletres A i B* (1915) [exhaurit]
- 3/[2] Marià AGUILÓ, «Diccionari Aguiló»: *Materials lexicogràfics aplegats per Marian Aguiló i Fuster*, vol. II, *Lletra C* (1916) [exhaurit]
- 3/[3] Marià AGUILÓ, «Diccionari Aguiló»: *Materials lexicogràfics aplegats per Marian Aguiló i Fuster*, vol. III, *Lletres D i E* (1918) [exhaurit]
- 3/[4] Marià AGUILÓ, «Diccionari Aguiló»: *Materials lexicogràfics aplegats per Marian Aguiló i Fuster*, vol. IV, *Lletres F a Ll* (1921) [exhaurit]
- 3/[5] Marià AGUILÓ, «Diccionari Aguiló»: *Materials lexicogràfics aplegats per Marian Aguiló i Fuster*, vol. V, *Lletres M a O* (1924) [exhaurit]
- 3/[6] Marià AGUILÓ, «Diccionari Aguiló»: *Materials lexicogràfics aplegats per Marian Aguiló i Fuster*, vol. VI, *Lletres P i Q* (1929) [exhaurit]
- 3/[7] Marià AGUILÓ, «Diccionari Aguiló»: *Materials lexicogràfics aplegats per Marian Aguiló i Fuster*, vol. VII, *Lletres R i S* (1931)
- 3/[8] Marià AGUILÓ, «Diccionari Aguiló»: *Materials lexicogràfics aplegats per Marian Aguiló i Fuster*, vol. VIII, *Lletres T a Z* (1934)
- 4 Antoni GRIERA, *La frontera catalano-aragonesa: Estudi geogràfico-lingüístic* (1914) [exhaurit]
- 5 Josep M. ARTEAGA, *Textes catalans avec leur transcription phonétique: Précédés d'un aperçu sur les sons du catalan* (1915) [exhaurit]
- 6 *Estudis romànics: (Llengua i literatura)*, vol. I (1916) [exhaurit]
- 7 Pere BARNILS, *Vocabulari català-alemany de l'any 1502* (1916) [exhaurit]
- 8 Jaume MARCH, *Diccionari de rims* (1921) [exhaurit]
- 9 *Estudis romànics: (Llengua i literatura)*, vol. II (1917) [exhaurit]
- 10 Vincenzo CRESCINI i Venanzio TODESCO [ed.], *La versione catalana dell' Inchiasta del San Graal: Secondo il Codice dell'Ambrosiana di Milano 1.79 sup.* (1917) [exhaurit]
- [11] INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Diccionari ortogràfic: Precedit d'una exposició de l'ortografia catalana segons el sistema de l'I. d'E. C.* (1917; 2a ed., 1923; 3a ed., 1931; 4a ed., 1937)
- 12 Pompeu FABRA, *Gramàtica catalana* (1918; 2a ed., 1919; 3a ed., 1922; 4a ed., 1926; 5a ed., 1930; 6a ed., 1931; 7a ed., 1933; facsímil de la 7a ed., 1995; 1a reimpr., 2000; 2a reimpr., 2004; 3a reimpr., 2006)
- 13 Joseph ANGLADE, *Bibliographie élémentaire de l'ancien provençal*
Pierre ROKSETH, *L'article majorquin et l'article roman dérivé de IPSE*
Pere BARNILS, *Les vocals tòniques del rossellonès*
Manuel de MONTOLIU, *El llenguatge com a fet estètic i com a fet lògic* (1921) [exhaurit]

- 14/[1] Manuel MILÀ i FONTANALS, *Epistolari d'en M. Milà i Fontanals*, vol. I, 1840-1874 (1922) [exhaurit]
- 14/[2] Manuel MILÀ i FONTANALS, *Epistolari d'en M. Milà i Fontanals*, vol. II, 1875-1880 (1932)
- 15 Pierre ROKSETH, *Terminologie de la culture des céréales à Majorque* (1923) [exhaurit]
- 16 Max-Léopold WAGNER, *Notes linguistiques sur l'argot barcelonais* (1924) [exhaurit]
- 17 Jaume MEDINA i Enric SULLÀ [cur.], *Actes del Simposi Carles Riba* [Barcelona, 17-19 octubre 1984] (1986)
- 18 Carles RIBA, *Cartes de Carles Riba*, vol. I, 1910-1938 (1989) [exhaurit]
- 19 INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. SECCIÓ FILOLÒGICA, *Documents de la Secció Filològica, I* (1990)
- 20 Antoni NUGHES, *El sínode del bisbe Baccallar: L'Alguer, església i societat al segle XVI* (1991)
- 21 Daniel RECASENS, *Fonètica descriptiva del català: (Assaig de caracterització de la pronúncia del vocalisme i consonantisme del català al segle XX)* (1991; 2a ed., rev., 1996)
- 22 Núria VILÀ, *Estudi del vocabulari de les eines agrícoles a la comarca del Baix Camp* (1991)
- 23 Loïs ALIBERT i Josep CARBONELL, *La correspondència entre Loïs Alibert i Josep Carbonell i Gener: (Materials per a l'estudi de la codificació de la llengua occitana)* (1995)
- 24 Carles RIBA, *Cartes de Carles Riba*, vol. II, 1939-1952 (1991)
- 25 Ernest QUEROL, *Anàlisi de camps lèxics de l'oví de la comarca dels Ports* (1992)
- 26 Pius FONT i QUER, Pompeu FABRA i Miquel de GARGANTA, *Un epistolari fonamental per a la lexicografia científica catalana: (1928-1953)* (1991)
- 27 INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. SECCIÓ FILOLÒGICA, *Documents de la Secció Filològica, II* (1992; 2a ed., rev., 1993; 3a ed., rev., 1996)
- 28 Carles RIBA, *Cartes de Carles Riba*, vol. III, 1953-1959 (1993)
- 29 Jordi FARRÉ i Andreu MOIX, *Els noms de casa de Llorenç i de Maldà* (1993)
- 30 INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. SECCIÓ FILOLÒGICA, *Documents de la Secció Filològica, III* (1996)
- 31 Montserrat BIGAS i Marta MILIAN, *Anàlisi morfològica dels noms de planta* (1996)
- 32 INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. SECCIÓ FILOLÒGICA, *Documents normatius 1962-1996: (Amb les esmenes del diccionari)* (1997) [exhaurit]
- 33 Ramon ARAMON, *Estudis de llengua i literatura* (1997)
- 34 Guillem CALAFORRA, *Wilhelm Meyer-Lübke i Das Katalanische: Introducció i traducció* (1998)
- 35 Joan PETIT i AGUILAR, *Gramàtica catalana* (1998)
- 36 Joan Anton RABELLA, *Un matrimoni desavingut i un gat metzinat: Procés criminal barceloní del segle XIV* (1998)
- 37 *Miscel·lània Fabra: Recull de treballs de lingüística catalana i romànica dedicats a Pompeu Fabra* (1998)
- 38 Antoni M. BADIA i MARGARIT, *Les Regles de esquivar vocables i «La qüestió de la llengua»* (1999)
- 39 Montserrat BARRI, *Aportació a l'estudi dels gal·licismes del català* (1999)

- 40 Francesc FELIU, *Catàleg dels manuscrits filològics d'Antoni de Bastero* (2000)
- 41 Pere BOHIGAS, *Mirall d'una llarga vida: A Pere Bohigas, centenari* (2001)
- 42 Antoni FEBRER I CARDONA, *Diccionari menorquí, espanyol, francès i llatí* (2001; reimpr., 2005)
- 43 Joan ARMANGUÉ, *Estudis sobre la cultura catalana a Sardenya* (2001)
- 44 Aurora BEL, *Teoria lingüística i adquisició del llenguatge: Anàlisi comparada dels trets morfològics en català i en castellà* (2001)
- 45 Joaquim MIRET I SANS, *Cafè i quilombo: Els diaris de viatge de Joaquim Miret i Sans* (2001; reimpr., 2005) [exhaurit]
- 46 Simona ŠKRABEC, *L'estirp de la solitud: Arthur Schnitzler, Italo Svevo, Thomas Bernhard, Drago Jancžar* (2002)
- 47 INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. SECCIÓ FILOLÒGICA, *Documents de la Secció Filològica, IV* (2003)
- 48 *El català de l'Alguer: Un model d'àmbit restringit* (2003)
- 49 M. Dolors FARRENY, *La llengua dels processos de crims a la Lleida del segle XVI* (2004)
- 50 Antoni FEBRER I CARDONA, *Obres gramaticals* (2004)
- 51 Josep Vicenç FOIX, *Diari 1918* (2004)
- 52 *Els mètodes en dialectologia: continuïtat o alternativa?*, I Jornada de l'Associació d'Amics del Professor Antoni M. Badia i Margarit (Barcelona, 11 de març de 2004) (2005)
- 53 Carles RIBA, *Cartes de Carles Riba*, vol. IV, *Apèndix 1916-1959* (2005)
- 54 Joan SOLER, *Definició lexicogràfica i estructura del diccionari* (2006)
- 55 Paul AEBISCHER, *Estudis de toponímia catalana* (2006)
- 56 *Cap a on va la sociolingüística?*, II Jornada de l'Associació d'Amics del Professor Antoni M. Badia i Margarit (Barcelona, 20 d'octubre de 2005) (2006)

IECentanys19072007

ISBN 84-7283-856-0

9 788472 838567